

könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
április

Kovács Máté búcsúztatja évfolyamunkat. Balról jobbra: Engel Pál, Szepesi Hajnal, Farkas Ildikó, Somogyi Anna, Tokodi Mária, Tóth Gyula, Barta Magdolna, Szilágyi Tibor, Fodor Zoltán

Képek a Kovács Máté-emlékülésről. Cikkeinket lásd a 28. oldalon. (Babiczký Béla felvételei)

Jobbról balra: Kovács Mária, Hubay László, Kiss István, Bereczky László, Pálvölgyi Endre

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Papp István:** Közép- és Kelet-Európa könyvtárügye Strasbourgban 3
Farkas Attila: Az egyházi gyűjtemények és a törvénytervezet..... 5

Műhelykérdések

- Bereczky László – Vajda Kornél:** „Országos hálózatra van szükség, egymás segítségére...” Beszélgetés Zsidai Józseffel 7
Koltay Tibor: Elektronikus vitafórumok: tájékozódás és tájékoztatás 13
Vasbányai Ferenc: Néhány gondolat az üzleti információról és hatásáról a könyvtári tájékoztatás világában 15
Mark Deckers – Mikulás Gábor: A menedzsment és a könyvtári menedzsment rövid története 20

Perszonália

- Varga Róbert:** Elhunyt Fiola Pál 24
Arnóth Károly: Rybicka Raymond (1931–1994) 27
Arnóth Károly: Kovács Mátéra emlékezünk 28
Fülöp Géza: Tanítvány – három munkahelyen 31
Vasas Lívია: Orvosi könyvtáros – a szürke eminenciás 34

Könyv és Nevelés

- P. Kovács Imre:** Nagy multú középiskolai könyvtárak feltámadása 38
Dán Krisztina: Egy tanulmányút margójára 42

Könyv

- Juhász Ferenc:** A történész józansága 50
Róth András Lajos: Megmérettettünk 51
Magyar Katalin: A füzetes lányregények 58

Holmi

- 65
Pusztai Ilona: Debrecen Város Magistrátusának jegyzőkönyvei 1573 67
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 69

Lapunk e számában Kass Jánosnak a Bélyegmúzeumban (Bp. VII., Hársfa u. 47.) rendezett, márc. 10. és szept 1. között megtekinthető kiállításának anyagából válogattunk

From the contents

- István Pap*: Librarianship in Central and Eastern Europe. Report to the European Communities in Strasbourg (3);
Attila Farkas: Church collections and draft law on public collections (5);
The first technological university library to have a universal collection interest.
Talk with József Zsidai, director-general (7);
Imre P. Kovács: The revival of traditional secondary school libraries (38).

Cikkeink szerzői

Arnóth Károly, az OSZK KMK munkatársa; *Bereczky László*, a 3K főszerkesztője; *Dán Krisztina*, a Fővárosi Pedagógiai Intézet munkatársa; *Mark Deckers*, a deventeri (Hollandia) National Office Scientific Support Function munkatársa; *Farkas Attila*, az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ intézményvezetője; *Fülöp Géza*, az ELTE Könyvtártudományi Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára; *Juhász Ferenc* költő; *Koltay Tibor*, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *P. Kovács Imre*, a *Köznevelés* ny. h. főszerkesztője; *Magyar Katalin*, az FSZEK munkatársa; *Mikulás Gábor*, a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola könyvtárának munkatársa; *Papp István*, az FSZEK főigazgató-helyettese; *Pusztai Ilona* tudományos kutató; *Róth András Lajos* könyvtáros (Székelyudvarhely); *Vajda Kornél*, a 3K munkatársa; *Varga Róbert*, a Kaposvári Megyei Könyvtár igazgatója; *Vasas Livia*, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára munkatársa; *Vasbányai Ferenc* egyetemi hallgató

Szerkesztőbizottság:

Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Poprády Géza, Sóron László

A szerkesztőség tagjai:

Bereczky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Közép- és Kelet-Európa könyvtárügye Strasbourgban

Az Európai Közösségek (Európa Unió) Bizottsága – közösen az Európa Tanáccsal – véleménycserére hívta a közép- és kelet-európai (gyakorlatilag a korábbi szocialista, mínusz FÁK) országok néhány könyvtári szakemberét, hogy személyes kapacitásukban fejtsék ki elképzeléseiket az érintett könyvtárügyek fejlesztéséhez nyújtandó európai segítségről. A munkamegbeszélést ez alatt a cím alatt tartották 1994. február 4-én Strasbourgban: *Könyvtári fejlesztés Közép- és Kelet-Európában; a támogatástól a kooperáció felé – beruházás a jövő érdekében.*

A jelzett régió 11 országából és más 9 európai országból érkeztek a meghívottak. Magyarországot *Mader Béla, Papp István, Poprády Géza* és *Sóron László* képviselte.

Már előzetesen, háttéranyagként kapták meg a résztvevők az Európai Unió által nyújtott támogatásokat felsoroló és értékelő áttekintést (*Richard Ayres*, a liverpooli John Moores Egyetem oktatási források menedzserének munkája). Ehhez csatlakozott egy érdekes bibliográfia az ezen országok könyvtárügyeivel foglalkozó, 1990 és 1993 között megjelent publikációkról *Stuart Marshall*, a British Council munkatársa összeállításában. S végül egy sorvezető a nézetcserehez: *W. F. Kamerman* (Hollandia), *Pasca Sanz* (Franciaország) és *Stephen Roman* (Anglia) vette számba a megvitatásra ajánlott témákat három fejezetbe csoportosítva (a nyitott társadalom megteremtése, kulturális partneri

kapcsolatok kialakítása, a piacgazdaság létrehozása).

Az Európai Közösségek Bizottsága részéről *Ariane Iljon*, az Európa Tanács részéről pedig *Jean Gattegno* volt a szeminárium spiritusz rektora. A rendezvény szellemi és anyagi feltételeinek előteremtéséhez a brit és a holland kormány nyújtott külön segítséget.

Az első napon a COPERNICUS, a PHARE és a TEMPUS programról esett szó, valamint az Európai Közösségek Bizottsága kutatási és technológiai fejlesztés 4. keretprogramjáról. Ezt követte az eddigi támogatások, közös vállalkozások áttekintése, majd néhány programról konkrétan is szó esett. Így a holland segítséggel beindított szlovák bibliobusz-projektéről Svidnikben, a magyar felsőoktatási könyvtárügy fejlesztési stratégiájáról (Mader Béla előadásában) és a német–cseh kooperációról a biznissz-információ terén a Cseh Tudományos Akadémia Könyvtárában.

Még az első nap délutánján megkezdődött az elhangzottak fölötti vita, amely aznap este és másnap délelőtt is folytatódott. A feladat az volt, hogy az Európai Közösségek Bizottsága és az Európa Tanács illetékesei olyan javaslatokat kapjanak, amelyek segítik őket az elkövetkező időszak fejlesztési stratégiájának kidolgozásában, a legfontosabb tennivalók megállapításában. A vitát hosszú lenne ismertetni, bár nem volna tanulságok nélkül. Itt csak a közösen kialakított programkeretet közölhetjük.

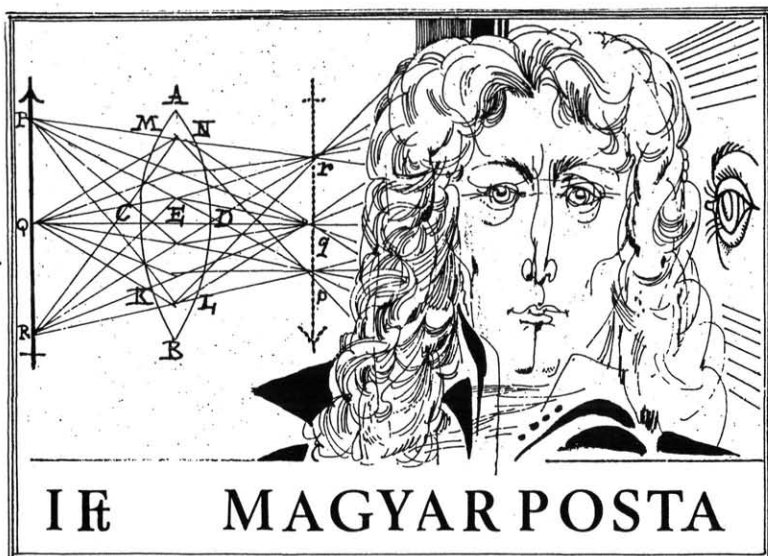
A programnak két fejezete lenne:

1. könyvtárpolitikai és strukturális kérdések; 2. gyakorlati tennivalók. Az első fejezetbe tartozik a könyvtári törvénykezés áttekintése, a könyvszektor felmérése azokban az országokban, ahol ez még nem történt meg (nálunk az IBD Ltd. végezte el a brit kormány Know-how Fundjának segítségével), a könyvtárak és információs szolgálatok statisztikai és gazdasági adatainak számbavétele, a könyvtárügyek közötti kommunikáció és kapcsolatok kérdése, különös tekintettel a könyvtáros egyesületekre. A második fejezet voltaképpen azzal foglalkozik, mit kell tenni konkrétan annak érdekében, hogy a könyvtárak felkészülhessenek feladataik ellátására a modern társadalom igényei szerint. Természetesen elsősorban az automatizáció ügye szerepel (a katalógusok számítógépesítése, regionális szintű központi katalógusok, a közművelődési könyvtárak gépesítése, a nemzeti bibliográfiák CD-ROM-on való megjelentetése, a számítógépesítés nemzetközi szabványainak kidolgozása, az adatkommu-

nikáció és -transzfer know-how-jának elterjesztése), de fontos témaként lett megjelölve a könyvtárosképzés tanterveinek megírása-lefordítása, a szakembercseréje, a különféle továbbképző tanfolyamok szervezése, a könyvtárosképző intézmények reformja, a tantervek korszerűsítése, az oktatók és hallgatók cseréje, valamint az állományok restaurálása és védelme.

A kooperáció előmozdítása érdekében valamiféle koordinációs eszközre lenne szükség. Ez lehet ilyen céllal indított hírlevél vagy a meglévő, hasonló profilú kiadványok (pl. az EBLIDA Newsletter) igénybevétele.

A szeminárium résztvevői több hasznos tájékoztató anyagot kaptak arra vonatkozóan, miképpen lehet az Európai Közösségek Bizottsága vagy az Európa Tanács által meghirdetett programokhoz kapcsolódni, hogyan kell a pályázatokat benyújtani. Ezeket a dokumentumokat a Magyar Könyvtárosok Egyesülete titkárságán tekinthetik meg az érdeklődők.

Több információhoz lehet jutni e tekintetben is az Európa Tanács budapesti Információs és Dokumentációs Központjában. Az önálló intézménynek az Országgyűlési Könyvtár adott helyet. Telefonszáma 153-0963, faxszáma 153-0944. A központ igazgatója, *Szilvássy Judit* és munkatársai, *Farkas Klára* és

dr. Kelemen Ágnes minden bizonnyal épp olyan készségesen állnak a hozzánk fordulók rendelkezésére, mint ahogyan felkészítették a strasbourgi szemináriumra utazó magyar résztvevőket. Amiért e beszámoló írója személyes köszönetét is kifejezi.

Papp István

Az egyházi gyűjtemények és a törvénytervezet

A katolikus egyház kodifikált kánonjogi törvénykezése, valamint az egyes egyházmegyék zsinati határozatai rögzítik és szabályozzák az egyházi tulajdonban lévő műtárgyállomány (egyedi és műtárgyegyüttesek, levéltárak, könyvtárak, kincstárak, gyűjtemények stb.) védelmének és gondozásának általános és konkrét kötelezettségét. Napjaink hivatalos egyházi szemlélete ezeket a felbecsülhetetlen értékeket az „egész egyház kulturális örökségé”-nek tekinti, és őrzésüket, védelmüket, valamint gondozásukat a legmagasabb hierarchikus szintről szorgalmazza. Ennek érdekében jött létre a II. Vatikáni Zsinat új dikasztériuma, az 1988-ban életre hívott „Az Egyház Művészeti és Történelmi Örökségét Védő Szentszéki Bizottság” (Pontificia Commissione per la Conservazione del Patrimonio Artistico e Storico della Chiesa). A nevezett Bizottság mintegy a vatikáni Kulturális Minisztérium szerepét tölti be. Püspök titkára, Mons. *Francesco Marchisano*, 1992 tavaszán hazánkba látogatott, hogy megismerkedjék a magyarországi egyházi műtárgy- és műemlékvédelemmel. Tárgyalt *Paskai László* bíboros primással, *Seregély István* egri érsekkel, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökével, valamint *Dankó László* kalocsai érsekkel, aki a Püspöki Karban a hazai, egyházi műemléki tanács és gyűjteményi központ püspök-kari referense. (A két intézmény teljes neve: Országos Egyháztörténelmi és Műemléki Tanács, illetve Országos Katolikus Gyűjteményi Központ.) Marchisano püspök-titkár felkereste az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt is, valamint részt vett az OEMT tavaszi, fennállásának 25. évfordulóját ünneplő ankétján, Gyöngyösön. A vatikáni dikasztérium illetékese mindenütt hangoztatta, hogy Róma a leghatározottabban támogatja és egyben szorgalmazza az egyház és az állam közös törekvését a történelmi és kulturális örökség egyre hatékonyabb védelmére.

Ilyen előzmények ismeretében kell helyet biztosítani az ún. törvénytervezet paragrafusai között az egyházi tulajdonban lévő tárgyi állomány meghatározására, kvalifikálására és fenntartására vonatkozóan.

A törvénynek érintetlenül kell hagynia az Egyház sajátos, belső szabályozási rendjét, és úgy kell megfogalmaznia az egyházi kulturális javakra vonatkozó rendelkezéseit, hogy egyedi tárgyi állományunk és gyűjtemény-együtteseink szervesen illeszkedhessenek a hazai könyvtári, levéltári, múzeumi hálózathoz, – azonos nyilvántartási szabállyal, kutatási lehetőséggel, kiállítások, bemutatások szervezésével stb. Az

egyházi gyűjtemények – negyvenéves kirekesztés után – immár organikus részei a magyar kulturális életnek, részt vállalnak és részt kívánnak venni a hazai művelődés-politikában.

A törvénynek tisztáznia kell az egyházi gyűjtemények minőségét. Az egyház ugyan a magyar közjogban jogi személynek minősül, vagyona „magánvagyon”, de mint ilyen, a nemzeti örökségnek is része, ezért a „nemzeti vagyontól” elválaszthatatlan.

Az egyház – természeténél fogva – közösség, „társaság”. Gyűjtemény-együtteseit „közgyűjteményként” kellene kezelni, különösen akkor, ha szervesen illeszkednek a közgyűjtemények egyéb láncolatához.

A „múzeum” kvalifikáció – természetesen – sajátos muzeológiai feltételek függvénye (tudományos személyzet, restaurátor műhely stb.), amelyet ugyancsak a törvénynek kell meghatározni, és az egyházi közgyűjteményekre alkalmazni.

Ami az egyházi gyűjtemények szakmai felügyeletét illeti, el kell kerülni, hogy azok a megyei, önkormányzati múzeumok alá tartozzanak. Szerencsésebbnek tartanánk, ha a szakmai felügyeletet (tanácsadás, nyilvántartási segítség-nyújtás stb.) az eddigi gyakorlatnak megfelelően, az országos múzeumok látnák el (Magyar Nemzeti Múzeum, Galéria, Szépművészeti és Iparművészeti Múzeum). Levéltárak esetében az Országos Levéltár, könyvtárak vonatkozásában pedig az Országos Széchényi Könyvtár.

A működést és működtetést illetően, egyházi részről pedig az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ, állami részről a minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya, illetve az Egyházi Kapcsolatok Főosztálya lenne az illetékes.

Az egyházi gyűjtemény-együttesek és a plébániai (lelkészi) klenódiум egységek hozzátartoznának a törvény által megszabott műtárgyvédelem rendszeréhez: egységükben (vagy adott esetben egyedi tárgyként) védetté nyilvánításuk nem állna ellentétben az egyházi tulajdonos tulajdonjogi érdekeivel.

A törvénynek ki kell terjednie az egyházi közgyűjtemények fenntartására és a fenntartást célzó állami, kulturális támogatás meghatározott mértékére. Mivel az egyház nem rendelkezik a kulturális intézményeinek fenntartását szolgáló anyagi háttérrel, azon egyházi intézményeket, amelyek részt vállalnak a hazai kulturális életben és működésükkel hozzájárulnak az országos közgyűjteményei feladatok ellátásához, hasonló támogatás illeti meg mint a nem egyházi tulajdonban lévő közgyűjteményeket.

Konkrét törvénytervezet egyébként kiterjedhetne az ingó nemzeti értékek egészére is, amely részletes praecambulumában foglalkozhatna a szakterületek mindegyikére vonatkozó általános rendelkezésekkel (tulajdonjog, vagyonvédelem, védettség, kutatási- és publikációs- jog stb.), majd külön-külön tárgyalná az egyes szakterületek működésére vonatkozó előírásokat.

Végző soron, az újra fogalmazott törvénytervezetet (annak az egyházra vonatkozó paragrafusait) egyeztetni kívánatos a Magyar Katolikus Püspöki Karral, illetve a Püspökkari Konferenciával.

Dr. Farkas Attila

Országos hálózatra van szükség, egymás segítésére...

Beszélgetés Zsidai Józseffel

A Miskolci Egyetemről évtizedeken át ugyanazt tudtuk mindahányan. Nehézipari Műszaki Egyetem, hatalmas múlttal, nemzetközi hírnévvel, és persze kitűnő, hivatalosan is, a szakma belső értékrendje szerint is kiemelkedő színvonalú egyetemi (szak)könyvtárral, az ország egyik legnevesebb könyvtári szakemberével az élén. Újabban azonban változásokról lehetett hallani is, olvasni is. Az információk viszonylag lassan csordogáltak, egyben-másban ellentmondásosak is voltak. Igaz, hiteles információkért legjobb a közvetlen forráshoz fordulni. Ezért kerestük fel Zsidai Józsefet, a könyvtár igazgatóját, aki készséggel és úri grandezzaival állt rendelkezésünkre, bevonva a beszélgetésbe két munkatársát is.

– Mi változott, mi változik és a közeljövőben mi fog változni a Miskolci Egyetemen? Igaz, hogy a műszaki egyetemből több fakultással bíró, bölcsészkart is magába foglaló egyetem lesz? – kérdeztük elsőül.

– Igaz, csakhogy mindez messze nem a legfrissebb fejlemény. Ahogy a Miskolci Egyetemmel kapcsolatban minden, ez is nagy múltra tekinthet már vissza. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem után, amelyet Pázmány Péter 1635-ben alapított, ez az első műszaki egyetem Magyarországon, egyben a második felsőoktatási intézmény. Pontosan száz évvel az első egyetem után alapították, 1735. június 22-én, megnézhetitek az alapító okiratát. A bányamérnöki kar mellé, amivel indult, kifejlődött később az erdőmérnöki és a kohómérnöki kar is. Működött ez az egyetem Selmecebányán, Sopronban is. A könyvtára pedig, amely az egyetemmel párhuzamosan, vele együtt alakult, nőtt egyre nagyobbra, a világ első műszaki könyvtára. Állománya, legrégebbi állománya ma is tanulmányozható, megmaradt, megvan. Nem untatlak titeket azzal, milyen első kiadású könyvek, kiknek a munkái vannak meg, tény, hogy számos 18. századi világnagyság művei találhatóak meg nálunk, egyszerűen azért, mert annak idején a könyvtár beszerezte őket. Nem kevés olyan folyóiratunk van, ami a 18. században indult és még ma is él. Így együtt, nemcsak a világ első műszaki könyvtára, de a legjobban meg- és fennmaradt is. Amikor az egyetem 1919-ben Selmecebányáról

Sopronba költözött, a bányamérnöki és a kohómérnöki kar mellé megalakították a gépészmérnöki kart is. Szóval, lényegében nehézipari műszaki egyetem volt az intézmény, az is maradt körülbelül a hetvenes évek közepéig. A hetvenes évek derekán ugyan messze voltunk még a mai változásoktól, de bizonyos változások már beindultak. Az egyetem, *Czibere Tibor* rektor, akadémikus vezetése idején felismerte, hogy bizonyos változásokra, változtatásokra van szükség. Azóta szinte folyamatosan változik, megújul a Miskolci Egyetem. Nemcsak abban az értelemben, ahogy ti feltettétek, hogy humán szakok, karok is belépnek, szóval hogy itt egy általános univerzitás van kialakulóban, de a megmaradó műszaki karok is megújulnak és a továbbiakban is újulni fognak.

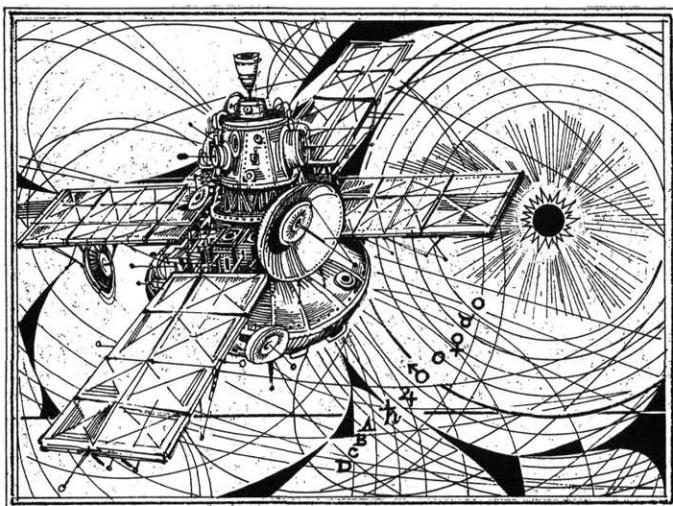
– *Mi a lényegében új egyetem kiépülésének, teljes struktúrájává válásának a metrendje? Mikor milyen új karok léptek, lépnek be?*

– 1983-ban megalakult a jogi kar, 1990-ben a gazdaságtudományi. Az oktatás persze előbb megindult már ezeken a szakterületeken. Először alapítanak egy intézetet, az Állam és Jogtudományi Intézetet pl. 1981-ben alapították, akkor megindul az oktatás, majd annak rendje és módja szerint kart alakítanak, hivatalosan karrá válik az intézmény. Mint mondtam, a jogtudományi kar 1983-ban alakult. Az intézet megszervezése, az oktatás beindulása után két évvel. A gazdaságtudománynál hasonló a helyzet. 1988-ban indult az oktatás, 1990-ben lett meg a kar. A bölcsészettudományi intézet már megvan, kar még nem vált belőle, de természetesen az lesz. Jelenleg öt karunk van, bányamérnöki, kohómérnöki, gépészmérnöki, állam- és jogtudományi, valamint gazdaságtudományi. Lesznek még. A bölcsészkarról szóltam, de kevés „befektetéssel” létrehozható természettudományi, élettelen természettudományi kar is. Biológjáról egyelőre nincsen szó. A számok alapján ma már a humán képzés van túlsúlyban. A három műszaki kar hallgatóinak száma 1926, a többieké 2611 fő. Az arányokon persze változtatni fog az új, természettudományi kar belépése. Erre azért van és lesz szükség, mert az országban mindig is hiány volt matematika, fizika, kémia szakos tanárokból. Mivel pedig itt a műszaki tanszékeken kitűnő alapok vannak ilyesféle oktatásra, ráadásul a műszaki képzés, a kereslet a képzésre némileg visszaszorult, kihasználhatók lennének a kevésbé leterhelt tanszéki kapacitások.

Két „tantárgyat” emelnék ki. Az egyik a számítástechnika. Ezt mindenkinek tanulnia kell az egyetemen, természetesen a jogászoknak, bölcsészeknek is. Természetes ez manapság. A másik a nyelvek kérdése. A leendő bölcsészkar igen magas szinten oktat nyelveket, nagy feladatokat teljesít az orosz szakosok átképzésében is.

– *Az egyetem könyvtáráról kérdeznénk most. Ezidáig természetes műszaki könyvtár volt, a világ egyik legjobb műegyetemi műszaki könyvtára. Milyen változások lesznek most? Hogyan lesz a műszaki egyetemi könyvtárból általános egyetemi könyvtár? Hogyan töltitek fel a könyvtárat jogi, gazdasági, bölcsész stb. anyaggal?*

– Az intézmény elnevezése megjelöli az alapvető könyvtári funkciót: az egyetemen létező, folyamatosan változó és működő könyvtári hálózat központja. Az elsődlegesen kiemelt egyetemi funkciókon túlmenően, de azzal semmiképp sem ellentétesen a Könyvtár Észak-Magyarország vonatkozásában regionális feladatokat is ellát, melynek során tevékenységét összehangolja a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárral. Az intézmény még mindig számottevő műszaki jellegénél fogva minden rendelkezésre álló eszközzel támogatja a térségben folyó kutató, fejlesztő és termelő munkát. A regionális funkció újjáépítése a közeljövő aktualitása, mivel a korábbi kedvező folya-

matok a környezetben lévő iparvállalatok nagyarányú átalakulása miatt megtorpan-
tak.

A könyvtár országos funkciókat is ellát: alapkönyvtár a bányászat és kohászat terü-
leten és lehetőségeihez mérten részt vesz az országos könyvtárpolitika és könyvtári
rendszer alakításában.

Ami az új fejlemények könyvtári vonatkozásait illeti: az az igazság, hogy Miskol-
con soha nem képeztek szakbarbárokat. A könyvtár irodalma, állománya is ehhez ké-
pest alakult. Az egyetemen mindig tanítottak közgazdaságtudományt, ezért gazdaság-
tudományi irodalmat is folyamatosan gyűjtöttünk. Sok évtizeden keresztül volt jogi
tanszék is az egyetemen, a bányamérnöki karnak a harmincas évek közepéig megvolt
a jogi tanszéke. Azután az is igaz, hogy az egyetemi tanárok mindenkor nagyon mű-
velt emberek voltak. Irodalomhoz, zenéhez, humaniorákhoz értő, e diszciplínákban
járatos emberek. Az állomány alakítása természetesen tükrözte az ő érdeklődésüket,
műveltségüket is. Nem véletlen, hogy a mindmáig legjobb magyar lexikon, a Pallas,
több példányban is megvan. Vagy, hogy *Szinnyei*, *Szabó Károly*, a *Czuczor-Fogarasi*
szótár, a *Hóman-Szekfü* és még sorolhatnám a hasonló alpműveket, mind fellelhetők
nálunk. A bölcsészérdeklődés mindig nyomatékosan jelen volt a Miskolci Egyete-
menen, és számukra kellett az irodalom. *Goethét*, *Thomas Mannt* – megintcsak hadd ne
soroljam fel a névsort – mindenkor lehetett itt eredetiben olvasni. De *Agatha Christie*-t
is, ami az angol nyelvtudás szempontjából nem elhanyagolható. Mielőtt humán ügy-
ben „nyitottunk” volna, addigra már kialakult egy olyan humán rész a könyvtárban,
amit egyszerűen csak „nem-műszakiként” emlegettünk. Vannak ebben művelődési,
művészettörténeti, társadalomtudományi, egészségügyi stb. alpművek bőséggel. Ez
a gyűjtemény már a műszaki korszakban is elérte az ötvenezer kötetet. Elérte az
állomány tíz százalékát, ami műszaki egyetemi könyvtárban igen nagy dolog, kevés
helyen lehet ilyet látni. Az általános műveltséget, a szépirodalmi olvasottságot
megkövetelte ez az egyetem. Azóta persze szisztematikus fejlesztés is folyt. 1979-
ben, ahogy mi emlegetjük, az utolsó békeévben, vagyis amikor még csak műszaki

karok voltak, 10 százalék volt a humán könyvek aránya. 1984-ben, amikor már megindult a jogászképzés, 40 százalék, 1989-ben 56, de ekkor már működött a gazdaságtudományi kar is. 1991-ben, amikor már erősen készültünk a bölcsészkarra, 61 százalék volt, 1992-ben 72, 1993-ban 84 százalék volt az arány. Persze a beszerzési arányokról beszélek. De azt is hozzá kell tenni, hogy olyan kevés a beszerzési keretünk, hogy a bölcsészek – tágan értve a szót – csak a műszaki szakok rovására „terjeszkedhetnek”. És műszaki területen van kötelespéldányunk is, valamint az is igaz, hogy lényegesen kevesebb irodalom jelenik meg a bányászati-kohászati területen. Mindent megveszünk nekik, de hát ez a minden mostanában nem olyan sok, egyre kevesebb.

Aztán sorrend is van a világon. Hogy meg tudjuk oldani az új feladatokat, hogy lépést tudjunk tartani, stratégiát kellett változtatnunk. A könyvtár tankönyvcentrikus lett. A különböző karok számára elsősorban a tankönyveket, jegyzeteket, kötelező és ajánlott irodalmat szerezzük be. Ezek egy részét a hallgatók ugyan megvehetik, birtokolhatják, de hát nem mindenki veszi, veheti meg, el is veszthetik, el is lophatják tőlük, ezért mi mindenképp tankönyvcentrikussá váltunk. A másik stratégiai tényező, hogy megerősítjük a szaktájékoztatót. Ebbe beleértendő, sőt különösen beleértendő a számítástechnika. Számítástechnikával megoldott szaktájékoztató – erről van szó. Amihez persze nemcsak technika kell, nemcsak szakemberek, de kézikönyvtáras háttér is. A harmadik terület, a monografikus anyag, az elsősorban a tanszéki könyvtárak dolga. Oda koncentrálódnak. Ennek több oka van: hogy egy tanszéken mit kutatnak, mi a „főcsapás” iránya, az tanszékspecifikus, attól is függ, hogy a professzorok milyen szűkebb területet kutatnak. Az ilyen szűkebb témákhoz kell beszerezni a monografikus irodalmat. Persze az is igaz, hogy a monografikus anyag tanszéki terítésében szerepet játszik az, hogy a tanszékek az utóbbi időkben meglehetősen szép pénzekhez jutottak, jutnak. Kapcsolataik vannak Németországgal, Kanadával stb., részt vesznek a TEMPUS, a PHARE programokban, különböző fejlesztésekben, kétoldalú kapcsolatokban stb. A monografikus irodalom beszerzése nemcsak szükséges számukra, de lehetséges is.

Mi úgy számoljuk, hogy a bölcsészkarhoz, a bölcsészkönyvtárhoz, amíg az „kész” lesz, harminc év is kellhet. Folyamatos munka: az antikváriumokban való tájékozódás, a különböző hagyatékok, az oktatók erőfeszítései – ez meg is van. A bölcsészképzés könyvtári háttérének gondos és folyamatos építése retrospektív jelleggel a tanszékek együttműködésével folyik.

Az elmondottak elsőrendűen az eredeti szakirodalom beszerzésére és az állománytestek gazdagítására irányulnak kettős kötődésben: az egyetem szolgálata első helyen, de emellett a könyvtár állományával is része a hazai ellátó rendszernek, ezért az intézmény nagyságrendjével, súlyával arányosan az állományfejlesztésben is kiveszi a részét.

Csak melleleg említettem meg, hogy vannak olyan tanszékvezetőink, akik – pl. Chicagóban járván – szekérderék könyvet vesznek meg, amelyek aztán a könyvtárat gyarapítják. A hagyatékokról is mondhatnék egyet s mást, de egyelőre talán hadd ne említsek neveket. Legfeljebb annyit, hogy Németh László lányától igen szép hagyatékhöz juthattunk.

– *Aztán használják-e, mennyire használják állománygyarapításokat gyümölcseit? Milyen a könyvtár kihasználtsága?*

– Száz százalékosan nem tudjuk ellátni hallgatóinkat. De az biztos, hogy az alap-

vető tananyagokhoz mindenki hozzájuthat, hozzá is jut. Az olvasótermi látogatók száma rendkívül megnőtt, de folyamatosan nő, emelkedik a folyóirat-olvasók száma, a kölcsönzött kötetek száma is. Nem véletlenül jutott arra az eredményre az Egyetemi Tanács, amely mostanság tárgyalta meg a könyvtár helyzetét, hogy jelentősebb pénzt kell kapnunk. Mint említettem, elsősorban a tananyagellátást kívánjuk erősíteni. De meg kell mondanom azt is, hogy hallgatónk ellátásában nem vagyunk magunkra hagyatva. Nagyon jól tudjátok, hogy milyen kitűnő megyei könyvtár van Miskolcon, hogy milyen kiváló fiókkönyvtárai vannak szerte a városban a városi könyvtárnak, és hogy ez utóbbiak központja, a Déryné utcai intézmény éppen az idegen nyelvekre, az idegen nyelvű szépirodalmi munkákra specializálódott. (Még emlékezhetek, amit a nyelvtanulás kiemelt szerepéről mondtam.) Dehát egyébként is az a helyzet, hogy a hallgatónk rendszeresen hazajárnak, nemcsak ünnepekre, de hétvégekre is. Legtöbbjük beiratkozott olvasója otthoni könyvtárának, a közművelődésének vagy az iskoláinak. Az egyetemisták vásárolnak is könyveket. Tény, hogy olyan panaszt soha nem hallottunk, hogy valaki azért nem tudott volna levizsgázni, mert nem juthatott hozzá a vizsgán szükséges könyvekhez, szakirodalomhoz. És hát, utoljára hagytam, de egyáltalán nem utolsó dolog, minálunk remekül működik a könyvtárközi kölcsönzés. Számítógépesítve van, technikailag elsőrendű és évente mintegy négyezer tételt regisztrál.

Szabadpolcaink berendezése a következőképpen alakul: első helyen állnak a tankönyvek és jegyzetek, ezt a szótárak stb. követik, majd a legfontosabb monografikus anyag jön. Pedagógiai haszna is van az ilyesféle prezentálásnak: a diák láthatja, gyakran láthatja, hogy amit tanul az nem fér bele a tankönyveibe, ott állnak a polcon azok a művek amelyekre a jegyzetei hivatkoznak. A rejtett és a nem rejtett bibliográfiák segítségével önálló irodalomkutatót is végezhet.

– *Valahogy mindig megelőződ a kérdéseinket, válaszaidban olyasmikre is utalsz, amit csak később szerettünk volna felvetni, megkérdezni. Az eddigiekből sok minden kiderült arról is, amit mi ilyesféleképp próbáltunk felvetni: milyen hierarchiában,*

struktúrában gondolkodtok? A régi központi könyvtár remek tanszéki hálózatot szervezett maga köré. Most hogy alakulnak az „alarendelt” könyvtárak kapcsolatai? Vertikális vagy inkább horizontális képletben gondolkodtok-e inkább? A számítógépesítés hogyan alakult ezen a téren?

– Minden könyvünk benne van az országos hálózatban, négy éve az egész állományt számítógéppel is nyilvántartjuk, idén létrehozuk az egész egyetemi számítógépes hálózatot. A szoftvert már megvettük, a könyvtáron belüli kábelezés, ilyesmik vannak még hátra. A múlt heti egyetemi tanácsi ülés határozatot hozott, hogy annyi könyvtár lehet, ahány egyetemi egység van. Egy intézethez (ezek számítanak egyetemi egységnek) általában négy tanszék tartozik. Jelenleg van a központi könyvtár és 42 tagkönyvtár. Minden könyvtárban van, ill. rövidesen lesz terminál, mindent mindenhol el lehet érni. Négy-öt adattárunk van jelenleg az egyetemi hálózatban, ezek már most működnek, ezen kívül mintegy 1000 nagy tudományos adattárba tudunk bekötést nyújtani. Hogy hogyan, mi és miként érhető el, arról állandóan tanfolyamokon tájékoztatjuk a hallgatókat. Persze azt is tanítjuk, én például a közgazdászhallgatókat, de persze a bölcsészek sem maradnak ki, hogy milyen szolgáltatások vannak egyáltalán, mit tud nyújtani a modern informatika és a mi könyvtárunk. Szóval: miközben a világméretű és világszínvonalon megjelenő szolgáltatásoknak részese és használója az egyetem könyvtári hálózatának valamennyi tagkönyvtára, arra törekszünk, hogy üzembeállíthassuk Kassa, Debrecen és Miskolc egyetemeinek összekapcsolásával a CD-ROM adatbázisokat.

De továbbvisszük az 1992 óta Budapestről, 1985-től Miskolcra kiinduló, a már működő adatbázisokat és könyvtári katalógusokat lekérdező online szolgálatot is.

Persze mi nemcsak nagy modern, gépesített könyvtár vagyunk, hanem egy igen régi, számos elemében muzeális gyűjtemény is. A hallgatókat sem csak a modern technikák használatára oktadjuk, hanem azt kívánjuk megértetni velük, hogy egy 1100 éves könyvtári kultúra használói-örökesei, egy olyan könyvtári kultúráé, amely jelenleg ezen és ezen a szinten áll, fejlődésének valószínű következő fázisai pedig feltehetőleg így és így fognak alakulni.

Mi mindig figyeljük, hogy mi történik a világban. Mik a nagy trendek, mik a fejlődés irányai. És ezeket megpróbáljuk adaptálni, követni, leképezni. Első helyen persze az egyetem javára. Olyasmikre is gondolok itt, hogy a legújabb amerikai állományelemzések szerint egyre keresettebbek azok a művek, amelyek az individualizálódás jegyében állnak. Amelyek azt kívánják elősegíteni, hogy a jó értelemben vett individuum jól érezze magát szűkebb köreiben, családjában, kisebb társaságában, klubjában stb. Ennek vannak állományalakítási konzekvenciái és erre oda kell figyelni. Mi igyekszünk is odafigyelni. Szóval figyeljük, hogy mi van a világban. De arra is figyelünk, hogy a hazai viszonyok között, a mi viszonyaink között mit tudunk mi ebből hasznosítani. Mi mindig országos méretekben gondolkodunk, arra törekszünk, hogy tehessünk valamit a magyar könyvtárügy előrelépéséért. És ebben nem érdekel bennünket semmilyen politikai irányzat, párt, hiszen együtt kell előre vinnünk a magyar könyvtárügyet. Ezért is vállaltam pl. egyesületi elnökséget, ezért vállalom ma is különböző funkciókat. Együtt kell fejlesztenünk a magyar könyvtárügyet. Lehet ez a világ legjobb könyvtára, idehozhatom a legmodernebb technikákat, ha ez a könyvtár egy szál magában áll. Országos hálózatra van szükség, egymás segítésére, együttes munkálkodásra. Ez az én felfogásom, ezért és így dolgozom évtizedek óta.

– *Köszönjük a beszélgetést és külön köszönjük az utolsó mondatokat is. Amint szo-*

kásod, most is tudtál igazi slusszal élni. Azt azonban el kell mondanunk, hogy az interjú valamiképp nem hiteles. Te is, kolléganőd is úgy nyilatkoztatok, mintha mi sem lenne természetesebb, sőt könnyebb, élvezetesebb, mint átállni egy nehézipari műszaki egyetemi könyvtárról egy általános egyetemi könyvtárra. Nem szóltatok arról az iszonyú sok munkáról, amibe ez nektek, a könyvtár dolgozóinak került. Hisz tudjuk, a könyvtár „személyi állománya” korántsem nőtt, ma ugyanannyian vagytok, mint évtizeddel ezelőtt. Bizony nagy és áldozatos, a szakma csodálatára, elismerésére méltó a ti produktótok, megmutattátok, mire képes egy igazi könyvtári stáb. Gratulálunk hozzá, és – felhatalmazás nélkül is – köszönjük nektek a szakma nevében.

Arról már szinte szót sem merünk ejteni, hogy Te most ünnepled 60. születésnapodat (ezt direkte megtiltottad nyilvánosságra hozni). Dacolva veled, gratulálunk, és jó egészséget, a férfimunkához (ami, mint tudjuk jó mulatság is) további termékeny éveket kívánunk.

Bereczky László – Vajda Kornél

Elektronikus vitafórumok: tájékozódás és tájékoztatás

Idehaza is örvendetesen sokat hallhatunk, olvashatunk a hálózatokról, szerepükről a jövő virtuális, elektronikus könyvtárának kialakulásában. Az elektronikus levelezést jó néhányan gyakorolják és a hálózatok iránt érdeklődő könyvtárosoknak magyar nyelvű elektronikus vitafóruma is van, a KATALIST. Félő ugyanakkor, hogy sokak fejében téves elképzelés él az elektronikus levelezésen alapuló vitafórumok szerepéről.

A negatív oldalon sokan úgy gondolják, mindez néhány „csendes őrült” játékszere, a pozitív oldalon a könyvtárosok önképzésének eszközét látják ezekben a fórumokban.

Nem mintha nem lenne igaz mindkettő. Igenis vannak megszállottak, akiknek a szerepe megintcsak kettős: lelkesedésükkel szolgálják a haladást, de ők azok, akik túlzott szorgalmukkal esetenként a kellenél nagyobb mértékben veszik igénybe az esetenként amúgy is túlterhelt hálózatokat.

A könyvtárosok önképzése és továbbképzése szempontjából sem elhanyagolhatók az elektronikus vitafórumok, hiszen a kifejezetten könyvtárosoknak szánt fórumok száma sem kicsi.

A tájékozódás mellett azonban a fórumoknak a tájékoztatás eszközeivé is kell válniuk. A tájékoztatás egyik – és esetünkben fontosabbik – formája a vitafórumok szerepének, fontosságának megismertetése felhasználóinkkal. Ez a feladat különösen aktuális a szakkönyvtárakban, a főiskolai és az egyetemi könyvtárakban, mivel ezekben már egy sor olvasó hozzáfér hálózatba kötött számítógépekhez, de egy közkönyvtár munkatársának is tisztában kell lennie az e területen nyújtható-nyújtandó tájékoztatás természetével.

Mi tehát a feladatunk? Tudatosítanunk kell felhasználóinkban, hogy az elektronikus vitafórumokra való jelentkezéssel olyan, ma még sokak által ki nem használt te-

rületre léphetnek, amely – ha jól élnek eszközeivel – eddig elérhetetlen és igen hatékony kommunikációs lehetőségeket nyújt számukra, függetlenül attól, mely területen tevékenykedjenek is.

Felhasználóinknak világosan kell látniuk, hogy az elektronikus vitafórumok mindazok előtt nyitva állnak, akik némi (főként, de nem kizárólagosan) angol nyelvtudással és egy, a hazai és külföldi hálózatok elérését biztosító számítógépes munkahellyel rendelkeznek. Erre a célra többen is használhatnak egy gépet. Azt nyilvánvalóan ők is jól tudják, hogy a kollégákkal való kommunikáció sok tudományterületen mindig is az információ elsődleges forrása volt. A múltban a szakemberek a papíralapú levelezésre, telefonbeszélgetésekre és konferenciákra támaszkodtak a legfrissebb információ megszerzésében.

Ehhez csak azt kell hozzátennünk, hogy az elektronikus levelezés gyorsabb mint a hagyományos posta és kényelmesebb mint a telefon, hiszen függetleníti egymástól a partnereket, nem szükséges, hogy mindkét fél egyidejűleg rajta legyen a hálózaton.

Az elektronikus levelek címzettje lehet egy parancsokat végrehajtó számítógép is, tehát üzenetet nem csupán személyeknek küldhetünk, hanem a levelek (illetve az azokban lévő parancsok fogadására) felkészített számítógépeknek is, ami lehetővé teszi, hogy elektronikus vitafórumok résztvevői legyünk.

Az elektronikus vitafórumok lehetőséget adnak a konferenciákhoz hasonló információcserére, de nem kell költenünk az utazásra. Nem véletlen, hogy az elektronikus vitafórumokat gyakran elektronikus konferenciáknak is nevezik. Ne zavarja felhasználóinkat a terminológiai tarkaság, hiszen angolul is számtalan néven (e-conferences, discussion lists, listserv lists, listearn lists, mailing lists, newgroups, interest groups, electronic fora) nevezik az elektronikus vitafórumokat.

A vitafórumok szakmai érdeklődés szerint alakulnak meg, illetve öltenek új formát. Ennek kapcsán fontos tudatosítanunk felhasználóinkban, hogy a tudományos irányultságú fórumok célkitűzése és színvonala nagyon különböző lehet. Egy-egy fórum valódi arculatát csak úgy ismerhetik meg, ha jelentkeznek rá, figyelik tevékenységét. Az első néhány hét nehézségei után mindenki megszerzi azt a jártasságot, amelynek segítségével könnyedén eldöntheti, maradjon-e továbbra is a fórum tagja. Egy-egy listára feliratkozni igen egyszerű, tehát érdemes megpróbálni. Ha egy-egy fórumnak tartósan tagja marad az ember, ugyancsak hamar megtanulja, hogyan különböztetheti meg azokat az üzeneteket, amelyeket eleve nem kell elolvasnia azoktól, amelyekbe érdemes belenézni, sőt az igazán értékes levelek jelentős része is jól felismerhető. Ez utóbbi az, amit a könyvtár nem vállalhat magára, hiszen nem pótolhatjuk az adott terület művelőjének szakértelmét.

Vállalnunk kell viszont, hogy ezt a lehetőséget propagáljuk és hogy nyomon követtjük, milyen segédeszközök állnak rendelkezésre a fórumok mozgalmas, változó világában való eligazodásra, ezenkívül feladataink közé tartozik, hogy egyaránt tájékoztassunk ezekről a segédeszközökről és adjunk információt ezeknek a segédeszközöknek a felhasználásával.

A tágan vett tájékoztatás feladatai közé tartozik az elektronikus fórumokkal kapcsolatos esetleges félelmek eloszlátása is. Felhasználóinkat fel kell világosítanunk arról, hogy legtöbb fórum nem írja elő az aktív részvétel kötelezettségét, hanem általában elég az is, ha valaki csak figyelemmel kíséri a többiek eszmecseréjét. Bár sokan hamar aktív vitapartneré válnak, nem kell mindenkinek azonnal vitaképesnek lennie.

Motiváló tényező az is, hogy az elektronikus levelezés egyúttal a számítógép-háló-

zatok szélesebb körű használatának „előszobáját” is jelenti. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy legtöbben, akik ezzel a lehetőséggel élnek, hamarosan kedvet kapnak a hálózatok világának közelebbi megismerésére és az ott található számtalan más erő- és információforrás felhasználására.

Az elektronikus vitafórumok leveleit legtöbbször archiválják, és ezek az archívumok az online adatbázisokhoz hasonlóan lekereshetők. Nem vetekedhetnek ugyan az „igazi” adatbázisokkal, de segítségükkel sok hasznos, érdekes információhoz juttatjuk olvasóinkat, lényegében ingyen. Ebből adódik a másik fő tájékoztatási feladat.

Koltay Tibor

Néhány gondolat az üzleti információról és hatásáról a könyvtári tájékoztatás világában

Századunk utolsó évtizedében eddig soha nem látott méretekben szaporodtak el a gazdasági tevékenységet folytató szervezetek, társulások, egyesületek, cégek, irodák stb., egyszerűen: vállalkozások. A hagyományosan fejlett gazdasággal bíró területek (USA, Japán, Nyugat-Európa) mellett újabbak keletkeztek (Délkelet-Ázsia, Kína keleti partvidéke), és a szovjet hatalom megszűntével magában Európában is óriási régió szabadult fel a liberális gazdaságpolitika eszméi előtt. Ezeknek az eszméknek pedig talán legfontosabb fogalma: a piac, vagyis az a fiktív helyszín, ahol a vállalkozók szellemi vagy anyagi termékei találkoznak a kereslettel, egyének, szervezetek, esetleg az állam igényeivel. Kereslet és kínálat egymásra találásakor realizálódik az üzlet, jön létre az a tranzakció, amely a vállalkozónak profitot hoz, a vevőt pedig a kívánt áruhoz juttatja.

Vállalkozás és vállalkozás között sok szempontból lehet különbséget tenni (tulajdonviszonyok, működési kör, foglalkoztatottak száma, vevőkör, beszerzési szokások, a termékek jellege, a profit mértéke, földrajzi elhelyezkedés stb. alapján), hiszen a bányák ugyanúgy idetartoznak, mint az autószalonok vagy a csokoládégyárak. Egy dolog azonban közös bennük: ha nyereségesen kívánnak működni, szem előtt kell tartaniuk a „vállalkozási környezetre vonatkozó bármely olyan információt, amely befolyásolja a vállalati döntéshozatalt”, vagyis a vállalkozási információt.

A megváltozott világgazdasági szituáció nehéz döntések elé állítja az erős vállalkozásokat; ha továbbra is ki akarják használni teljesítőképességük egészét a recesszió aggasztó jelei ellenére, akkor vagy új területekre kell tudni betörniük kínálatukkal, vagy versenytársaikon kell túltenniük. Mindkettő kockázatos, ha nem áll elegendő és kellő minőségű információ a vezetés rendelkezésére. Hasonlóan égető a probléma a közép- és kisvállalkozóknak is, hiszen a nagyvállalatok nyomában előttük is megnyílik az idegen piac, de fenyegetheti őket a külföldi konkurencia is, ha az – talán éppen a liberálisabb gazdaságpolitika eredményeként – megjelenik az országban.

Európában egyelőre csak bonyolítja a helyzetet, hogy az említett folyamatokkal párhuzamosan zajlik a kontinens gazdasági-politikai egységesítése. Az Egységes Európa közös piaca korántsem fogja kiküszöbölni a versenyt, sőt valószínűleg csak fo-

kozni fogja a már meglévő érdekelletéteket. Az információval foglalkozó szakembereknek az a feladatuk, hogy az információ hozzáférhetőségének biztosításával közel hasonló esélyeket kínáljanak valamennyi tagország vállalkozóinak.

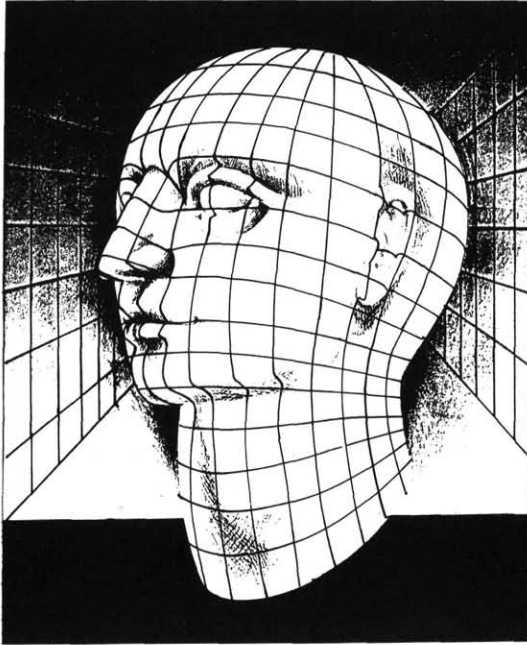
Magyarországnak – a régió többi országához hasonlóan – eszerint kettős kihívással kell szembenéznie: gazdasági szervezetváltásával egyidőben információs-tájékoztató szolgáltatásait is részben korszerűsíteni, részben megteremtenie szükséges, hogy megvalósuljon regionális és nemzetközi szintű integrálása a működő rendszerekhez.

A továbbiakban arról a szerepről lesz szó, amelyet a business-információ nálunk fejlettebb társadalmakban játszik. Szólok az európai együttműködés eddigi eredményeiről, végsőül pedig a magyar sajátosságokról, arról, hogy ezek hogyan hatnak ki a könyvtárügyre.

A fejlett ipari országokban az információs iparág már régen létezik, s ha nem is a közeljövőben, de itt fog megvalósulni Neisbitt jóslata: az információs társadalom megszületése, amelyben a legtöbb embert ez a szektor foglalkoztatja majd. Ezek az országok korán felismerték, és a gyakorlati életben is hasznosították, hogy az információ jelentős faktor a termelés és a gazdaságosság szempontjából. A nagyvállalatok ezért maguk fejlesztették ilyen irányú munkájukat. A kis- és középvállalkozások információ-ellátottsága szintén fontos: az államnak sem közömbös, hogy a magánszféra mennyire hatékonyan működik, hisz a befolyt adók ennek a függvényei. Versenyképességük fenntartásával vagy fokozásával a nemzeti termelést növelik, otthon tartják a profitot, ami külföldi cégek tényérése esetén kikerülne az országból.

Az állam személyi és anyagi téren is segítséget nyújt a vállalkozóknak. A személyi oldalon olyan képzési intézmények felállítása szerepel, ahol az üzleti információ formáival, elérhetőségükkel ismerkednek meg a hallgatók (ez rövid kurzusoktól felsőoktatási intézetekben indított könyvtárosi-informatikus szakokig széles skálán mozoghat). A számítógépes ismeretek mellé, amint arra egy tanulmány rámutatott, megfelelő képességek és rátermettség is szükséges. Az információ kitüntetett szerepe a döntés előkészítésben, a szervezésben ugyanis személyi tulajdonságokat (extrovertált jellemtípus, nagy munkabírási, motiváltság), vezetői képességeket (az idő és a pénz célszerű beosztását, kapcsolatteremtő fellépést, a management-ben való jártasságot) feltételez. Az említett szerző szerint fontos, hogy az információs szakember gyorsan fel tudja mérni egy hír értékét, és a legkedvezőbb keresési módot válassza. Illeszkedjen bele a hivatali környezetbe (öltözködésével, viselkedésével, szokásaival), legyen jártas a munkája során felmerülő más szakterületekbe vágó problémák megoldásával stb. Végül nem árt, ha nagyobb összefüggések megértésére is képes, kiigazodik például a tőzsde híreiben. Ebből a felsorolásból is látszik, hogy a hagyományos képzési struktúra a fejlett országokban is reformra szorul ha lépést akar tartani a megváltozott követelményekkel és nem akarja elveszíteni kiváltságait a szakember-utánpótlás területén.

Egy német felmérés azt igazolja, hogy bár az üzleti szféra fejlődése a legdinamikusabb, még mindig túl sok konzervatív elem létezik benne. A cikk az információs viselkedés létező problémáit tárgyalva arra hívja fel a figyelmet, hogy még ma is nagy szerepet kapnak a személyes ismeretségen vagy nyomtatott forrásokon keresztül nyert információk. A legnagyobb baj az, hogy maguk a vezetők sincsenek tisztában vele, mire is lenne szükségük, amellet a kínálatnak sem szentelnek kellő figyelmet. Tapasztalatok hiányában a régi módszereket preferálják, s így össze sem hasonlítják a kétféle információkezelési mód költségeit. Ha rendelkeznek is a megfelelő eszközök-

kel, gyakran az adatbázis szerkezete vagy az információ kiértékelésének elégtelensége teszi lehetetlenné a hatékonyabb munkát. A rájuk zúduló információáradattal (amelynek nagysága hétévenként megduplázódik) csak akkor tudnak megbirkózni, ha nem hanyagolják el ezt a stratégiai feladatot.

A kormányzat ezért igyekszik támogatni a kis- és középvállalkozásokat, és a szakágakat tömörítő kamarák révén (már ahol léteznek ilyenek) jelentősen támogatja információ-ellátásukat. Ennek köszönhető, hogy 1986 és 1990 között 11%-ról 30%-ra nőtt a gazdasági szektor részesedése a különböző információs csatornák igénybe vételében, s ezzel felzárkóztak a bankok és más szolgáltatóágazatok (20 ill. 15%) mellé, míg a természettudományos-műszaki szakterület aránya a felére (44-ről 22%-ra) csökkent.

A program értékelésekor kiderült, hogy az üzleti információ iránti érdeklődés magas szinten tartása csak állami segítséggel lehetséges, mert a szakmai információ előállítását, kínálatát, teljesítőképes infrastruktúra fenntartását magánszemélyek csak ritkán engedhetik meg maguknak.

További hosszútávú modellkísérletekkel folytatódott ezért az állami részvétel: a kutatás és a gazdasági tevékenység közötti kapcsolatok élénkítésére 134 regionális szakmai-ágazati információt közvetítő egységet építettek ki Németországban, melyek a kis- és középvállalkozásoknak online szolgáltatásokat biztosítanak. A fémiparban megszervezték a kutatással is foglalkozó, 500 fősnél kisebb, évi 100 millió márkánál kevesebb haszonnal működő egységek, üzemek bevonását ebbe a körbe. A kézműiparban is az innovatív vállalatokat részesítették előnyben; az eredmények 94-95-re várhatók.

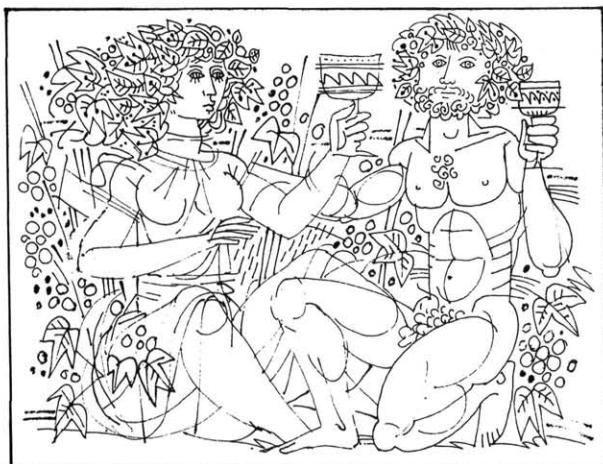
A keleti tartományok felvétele után az eszközök felújításával, megfelelő infrastruktúra kiépítésével felszámolták azt a lehetetlen állapotot, hogy a gazdasági jellegű ismeretek nem, csupán a tudományos-műszaki szakirodalom dokumentációja volt addig hozzáférhető. A más természetű gondok (megrendelések hiánya, üzemen belüli bajok, a kommunikációs technika nehézségei stb.) leküzdése után nyugati adatbankokba vették fel a hasznosnak ítélt adatállományt (a meglévőnek kevesebb mint 10%-át). Az eredmény: a forgalom növekedése, az információ gyorsabb beszerzése, adatbázisok rendszeres használata lett. A drága befektetés jelentős mértékben növelte a hozzáférést. A rendszer hiányossága csak abban mutatkozott meg, hogy nem szolgáltatott átfogó, sűrített, más témákat is érintő információt.

A francia fejlesztési terv ugyancsak erőteljes kormányzati támogatással vált lehetővé. Legnagyobb igyekezetük ellenére sem tudták azonban megoldani a hazai és a nemzetközi kapcsolatteremtés egységesítését. Az üzleti életben lassan egyeduralkodó angol mellett a francia nyelvű próbálkozások eleve kudarcra voltak ítélve. Az országon belül bevezetett Minitel-hálózat ellenben sikeresnek tűnik. Általában megfelel az igényeknek, az egyedüli nehézség a tudományos-gazdasági jellegű informálásban jelentkezett, s ezért gyakran kellett a feleknek közvetítő irodákat felkeresniük. A helyi szinten felállított információs hivatalok, amelyek a cégeket értesülésekhez kell juttatniuk, tanácsokat adnak az illető vállalkozás versenyképességét tekintve (technológiai szintjük felmérésével, a konkurenciához hasonlításukkal). Az igénybevevők értékelték a támogatást, de kínált szolgáltatásainak szűk köre miatt nem fordultak hozzá olyan gyakran, hogy megtérítették volna ezeknek a hivataloknak a felállítási költségeit.

A szakmai testületek, a különböző kamarák kezdeményezései tartósabbak lehetnek: teljes szolgáltatásokat kínálnak, s gazdasági-üzleti adatbázisuk (DELPHES) európai színvonalon áll. A legnehezebben pótolható hiányosság még mindig a felhasználók részéről megnyilvánuló érdektelenség, az információ beszerzésének, állandó szemmel tartásának, értékelésének és esetenkénti felhasználásának elhanyagolása.

Az Egyesült Államokban az üzleti információ-szolgáltatás szorosabban kötődik oktatási intézményekhez – a most következő két példa legalábbis ezt sugallja.

A Feldberg College könyvtára évek óta szolgáltat adatokat amerikai vállalatokról CD-ROM-on, amelyeket hat üzleti adatbázisról szerez be és optikai lemezeken tárol. Ezt a DATEXT nevű „ondisc” adatbázist a Datext Inc. által gyártott szoftverekkel használják, és hozzá IBM PC-k szükségesek. Az ily módon „érték-dúsított” rendszereket az teszi népszerűvé, hogy menü-szerkezetük megkönnyíti a bennük való keresést, s nagyobb manipulációs lehetőségeket rejt a használó számára. Az adatok az üzleti élet különböző területeiről származnak (ipari-technológiai-fogyasztói-szolgáltató-szférából), s őket külön-külön is meg lehet kapni optikai lemezen. Az üzemeltető intézetnek az anyagi haszon mellett azért fontos még, mert az üzleti szakon dolgozó diákjaik, az egyetem oktatói szintén használhatják a DATEXT-et, sőt annál kifizetőbb, minél többen dolgoznak vele. A folyamatos, naprakész információ elérését egy kiegészítő szolgáltatás, a „CD/Newsline” biztosítja, amely a Dow Jones cég hírközpontjával kötött megállapodás révén jut el az intézménybe. Mivel ez a cég adja ki a Wall Street Journal-t, közlései a legfrissebbek a szakmában. A lemezes tárolásnak és elérésnek ez a fajtája nem csupán az online egy alternatívája, hanem menü-szerkezte révén felhasználó-szemponitú konkurens is lehet annak, hiszen a nagy táro-

lőkapacitást az információ jellege szerinti kereséssel kapcsolja össze, s ezzel jelentősen megkönnyíti a használó dolgát.

A Southern Methodist University-n végrehajtott fejlesztésnek köszönhetően megszületett Dallasban az USA első hálózatosított közgazdasági intézete. A könyvtár a hang-, videó- és adatszolgáltatások integrálásával, valamint azzal, hogy központja lett az egyetemen működő valamennyi számítógépnek, bárholnan elérhetővé tette a rajtuk – adatbázisokban tárolt – információt. A központ felszereléséhez miniszámítógépes terem, CD-ROM olvasótér, referenz szolgáltatás, folyóirat-olvasó járulnak; céljával az információhordozótól függetlenül biztosított info-szolgáltatást tűzte ki, elérhetőségi körét pedig a környék vállalataira is kiterjesztette. Azáltal, hogy K + F tevékenységet folytat, szakmai gyakorlatokat kínál hallgatóinak. Online-rendszerekbe is be tud kapcsolódni (Dialog, Data-Times, Dow Jones New Retrieval), a szövegszerkesztés, nyomtatás, adatbázis-kezelés pedig már szinte természetes szolgáltatások.

Az európai kis- és középvállalkozások élénkítését két csúciszerv koordinálja. A Business Corporation Network (BC-NET) az új piacokon való tájékozódásban segít, az Európai Információs Központok Hálózata az adatgyűjtésben, az EK és a cégek közötti kétirányú információáramlást irányítja. A terítést az 1990 óta működő több mint 200 központ és alhálózat végzi. A központok feltérképezik az akadályokat, korszerűsítik az eszközkészletet, minél teljesebb adatbázis-kiépítéssel igyekeznek megkönnyíteni az európai vállalkozások 90%-át kitevő, a kontinens munkaerejének több mint a felét foglalkoztató szektor gondjait.

A kelet-európai piacok meghódítására készülő nyugati cégeket háromféle információval látják el: a legnagyobb arányt a céginformációs szolgáltatások teszik ki, amelyek a volt szocialista országokban tevékenykedő vállalkozások paramétereit adják meg. Ennek a körnek elismerten legnagyobb hostja a német GBI (German Business Information), amely online üzemmódon kínálja Oroszország (SINU, SOBIZ, SOPAD, RUSSIA) és a közép-európai államok adatait (POLU, HUCO, HUNTECH, IKCF, BATTI, RATTI). Hasonló a Data-Star adatbázisa is Magyar-, Lengyel-, Csehországról és Szlovákiáról (DNEE). A másik csoport hírösszeállításokból áll; ezek

között a Reuter hírügynökség Textline-ja a legjelentősebb, 5 milliónál több közölt híregységével. Külön adatbázis foglalkozik az orosz piaccal (Current Digest of the Soviet Press), míg a GBI összegzései az egész régióra odafigyelnek (IFO Osteuropa Dokumentation). Az Egységes Európa létrejöttével remélhetőleg kölcsönössé válhat az érdeklődés.

A magyarországi helyzetről már volt szó a bevezetésben. A meglévő információs rendszerek (pl. bankok, nagyvállalatok) körén kívül is fejleszteni kell az infrastruktúrát. Éppen a hazánkban még rövid múltra visszatekintő közép- és kisvállalkozások érdekében. A hosszútávú terveket csak kormányzati támogatással lehet – itt is – megvalósítani. Az Országos Kisvállalkozás Fejlesztési Iroda vállalta a felhasználók és a kínálat közötti kapcsolóközpont üzemeltetését. A JOINFO Egyesület (Vállalkozó Házak Klubja) együttműködve naprakész információhoz jutnak, s a vállalkozóknak saját adatbázisuk mellett külföldi adatszolgáltatók elérésében is segítenek. 34 szervezettel alakítottak ki online kapcsolatot. Érintkezésben állnak a Hexagonale országaival, szélesebb körben pedig az UNIDO környezetvédelmi és technológiai információs hálózatainak a tagjai. Tervezik egy Országos Vállalkozási Információs Rendszer megteremtését, a felhasználókkal szorosabb, üzletszerűbb, eredményesebb együttműködés kialakítását.

Az eddig leírtak nemcsak az üzlet és az üzlettel foglalkozók világában jelentettek gyökeres változásokat. Új szemléletmódot követelnek meg az információ korábbi szakértőitől, a könyvtári tájékoztatásban dolgozóktól is. A könyvtár nagy adatállományával és hosszú idő alatt tökéletesített keresési, utalási stb. technikáival ma is vonzza az információra – akkor is, ha az üzleti jellegű – éhes felhasználókat. Meg kell tudni felelni tehát az új követelményeknek. S ezzel máris újabb kérdés, az oktatás és (tovább)képzés problémájához értünk. Az igényekhez igazodó tananyagot kell bevezetni; felmérésekkel megállapítani, hol lehetne a hazai könyvtárügyet „racionalizálni”, a gépesítés megvalósításával pedig a felhasználó hozzáférését tennénk európai színvonalúvá. Mindezeket a feladatokat az illetékes minisztérium irányítaná, hiszen erre a célra fordított összegek a kormánytól származnak (a külföldi hitelekért a kormány vállal felelősséget). Sarkalatos pontja a tervnek, hogy sikerüljön az ország 100-nál több felsőoktatási könyvtárát a szakkönyvtári rendszerbe beilleszteni.

A magyar könyvtári struktúra mélyreható átalakulás előtt áll. Szoktassuk magunkat a Lowe-féle gondolathoz: a könyvtárak információs szolgálatá, a könyvtárosok információs menedzserekké alakulnak át a közeljövőben. **Vasbányai Ferenc**

A menedzsment és a könyvtári menedzsment rövid története

Hazánkban is egyre nagyobb az érdeklődés a menedzsment iránt. Ez a terület mindig a jövőre, a megoldandó problémákra összpontosít, nem pedig a múlt rejtélyeit kutatja. Mindezek ellenére talán nem árt, ha röviden áttekintjük, ami mindeddig ezen a területen történt. Így ez az áttekintés az egyik oldalról – a múlt felől – segíthet körvonalazni jelen helyzetünket.

Először azonban érdemes meghatározni, hogy mit is értünk mai gondolkodásunkkal menedzsmenten, illetve könyvtári menedzsmenten? – Leginkább: a prioritások meghatározásának, a dolgozók motiválásának, a források biztosításának, valamint a teljesítmény értékelésének a módszere annak érdekében, hogy a könyvtári szolgálatból az a lehető leggazdaságosabb legyen, és a legnagyobb hasznot hozza.

A menedzsment vázlatos története

A szervezetekről és a menedzsmentről való gondolkodás fejlődése kapcsán három tényezőt kell számításba venni:

1. A szervezetek jellegének megváltozását a statikus, a magánjog szférájába tartozó szervezetektől a jelenlegi dinamikus és szociális jellegű szervezetekig.

2. A menedzsment elit jellegének eltolódása pl. a *Fayol* által is javasolt autokratikus vezetéstől a participációs vezetés irányába.

3. Felértékelődik a csapatmunka; az embereknek szükségük van arra, hogy munkatársnak ismerjék el őket.

A menedzsment történeti fejlődése négy szakaszra bontható: a tudományosság előtti, a tudományos vezetéselmélet, az emberi kapcsolatok és a szintézis időszakára. A menedzsment-tankönyvekben némileg eltérő címek alatt és időhatárokkal tárgyalják ezeket az időszakokat, de a négy periódus általános jellemzőiben meglehetősen egyetértés uralkodik a különböző forrásokban. A könyvtári menedzsment gyakorlata a fejlődésnek ugyanilyen stádiumain át haladt (több esztendővel elmaradva az üzleti és ipari élettől, de alapvetően, azonos irányokban). Egyelőre kevés jel mutat arra, hogy a könyvtártudomány is eljutott volna a szintézis időszakáig, bár úgy tűnik, néhány könyvtár már ebben az irányban halad.

A tudományosság előtti korszak (1880 előtt). E korszak az izzadó rabszolgák hosszú sorával jellemezhető, akik keservesen vontatták a kőtömböket a piramis felé. A rabszolgák sora mellett állnak a „menedzserek”, korbácsukat pattogatva. Ezt az időszakot az autokratikus jelzővel lehet jellemezni.

Ahhoz, hogy valakiből menedzser váljon, nem kellett más, csak autoritás. Voltak természetesen kivételek, de ezt az időszakot mégis a megkérdőjelezhetetlen tekintélyre való erőteljes támaszkodás jellemzi. Az iparosodás és a gyári termelés hajnala hozta magával a vezetői készségekre való gondolás csíráit. A hatalom és tekintély még mindig fontosak voltak, minthogy a tulajdonos-vezető tartotta kezében a gazdasági korbácsot, és a munkások tisztában voltak ezzel. Ennek ellenére alig volt olyan cég, amely kizárólag tekintélyre támaszkodva lett volna sikeres. Az olyan mozzanatok, mint a tervezés, a jó munkások kiválasztásának képessége, és a szolgáltatások fenntartására való készség, szintén fontos szerepet játszottak. Csak idő kérdése volt, hogy a többszörösen bevált módszereket egységes formába öntsék.

A tudományos vezetéselmélet időszaka (1880–1927). A második periódust, az ipari forradalmat a gépek, a futószalagmunka, a forgó kerekek, a gőzfelhőcskék és az árukazlak montázsa képviseli – s a kulcsszó a *mechanika* lenne.

Ebben az időben a menedzsment-elképzelések a munkaszervezésre fektették a hangsúlyt, különösen az áruterelésben. *Frederick Winslow Taylor*t tartják a tudományos vezetéselmélet megalapozójának. Idő- és mozdulat-vizsgálatokat (munkaelemzést) végzett annak érdekében, hogy tisztességes napi normákat határozhasson meg

egy adott feladathoz. Még ma is számos alapvető eljárását alkalmazzák. Taylor módszerének másik eleme az új bérezési rendszer. Mivel a munkások nyilvánvalóan nem hajlandók ugyanazért a pénzért több munkát végezni, Taylor megteremtette a differenciált darabbérezésnek nevezett rendszert.

Nem szabad a tudományos vezetéselmélet hasznosságát csupán azért lebecsülnünk, mert inkább a feladatra, és nem az emberekre összpontosít. A tudományos vezetéselmélet alapvető célja, hogy minél több munkát hatékonyan végeztessen el. A figyelem középpontjában a termelés, a gazdaságosság és a selejt kiküszöbölése áll. Mivel ez a lényeg, úgy tűnik, mintha nem törődne az érintett emberekkel. Bizonyos fokig jogos az „ember-ellenesség” vádja, de csak annak a tudásnak és felismerésnek a fényében, hogy az embereket több gazdasági tényező motiválja. Ez a tudományos vezetéselméleti iskola egyik áramlatát világítja meg, amelynek alapvető feltételezése az, hogy az emberek elsősorban gazdasági tényezőkre orientáltak. Taylor úgy gondolta, hogy mind a munkásság, mind a vezetés kedvezően reagál majd felfogására, hiszen eredményeiből mindkettő hasznot húz.

Az „emberi kapcsolatok” időszaka (1927–1950). Az „emberi kapcsolatok” időszakot egy sor gyorsan változó képpel lehet jellemezni: a cég bowling- vagy softball-csapata, ebédidejükben kártyázó emberek, munkahelyi büfék és heves kávészüneti megbeszélések. A háttér kissé elmosódott, de nyilvánvalóan munkahelyi környezet. Ez a periódus a tudományos vezetéselmélet időszakának túlzott termelékenység-központságára adott reakció.

A munkást többé nem érzék- és érzéstelen, azonosítatlan játékszernek tekintették, amelynek – jólszabott mozaikkockaként – bele kellett illeszkednie a szervezet kirakós játékba. Ezt az időszakot a humanizmus kifejezéssel lehet a legjobban jellemezni, és *Elton Mayo* volt talán a legnagyobb hatású személyisége.

Mayo a Harvard Graduate School of Business Administration kutatócsoportjának tagjaként vizsgálatokat folytatott a munkások kifáradásával és a termelékenységgel kapcsolatban. Célja annak eldöntése volt, hogy javítható-e a termelékenység rövid pihenő időszakok beiktatásával. Az öt éves vizsgálat eredményeként Mayo állította fel az ipari szociálpszichológia és a menedzsmentnek, mint emberi kapcsolatnak elméletét.

A szintézis időszaka, 1950-től máig. Az 1950-es évek elejétől a vezetéselméleti vizsgálódások a Taylor és Mayo által kidolgozott elméletek finomítását szolgálták, és azt célozták, hogy a két iskola elemeit más területekről vett ötletekkel ötvözzék. Ahogyan a magatartástudományok új fogalmai és elméletei bekerültek a régebbi vezetéselméletbe, számos személy kezdett a menedzsmentről, mint a szintézis folyamatáról beszélni. E máig tartó korszakra a legmegfelelőbb kifejezés talán az egyensúly lehetne.

Taylor és Mayo egyetlen fontos mozzanatról feledkezett meg: az egyén, az ego szükségleteiről. Az én-szükségletek mind a gazdasági, mind a szociális szükségleteket elnyomhatják az egyénben. Ahogyan a munka-szituációt is három elem alkotja – az emberek, a szervezet és a környezet –, úgy tűnik, az individuum munkamotivációját is háromféle mozzanat alkotja: a személyes, a szociális és a gazdasági. Ha csak ezt a hat változót vesszük figyelembe, akkor is beláthatjuk, miért van a munkahelyzet tele konfliktusokkal. Mind a hat tényezőnek egyensúlyba kell kerülnie mielőtt a harmónia valamilyen fokára el lehet jutni. Persze, még így is jelen lesz a konfliktus árnyéka.

Így ahhoz, hogy valaki jó vezető legyen, nemcsak a szervezet „termékéről” kell elég sokat tudnia, és nemcsak a vonatkozó vezetéselméleti ismereteknek kell birtoká-

ban lennie, hanem jártasnak kell lennie némileg a gazdaságtanban, a statisztikában, a szociológiában, a politológiában és számos más társadalom- és természettudományban. Szinte minden ismeretterület segítheti a vezető munkáját, és kedvezőbbé teheti az alkalmazottak munkahelyi környezetét – írja Evans.

A könyvtári menedzsment fejlődése

A könyvtári menedzsment fejlődése alapvetően azt az utat járja be (bár nem azonos időrendben), amelyet az üzleti menedzsment. A könyvtári menedzsmentben is vannak alapvető szakaszok: az 1937 előtti, a tudományos (1937–1955), és az emberi kapcsolatok (1955-től napjainkig). Ezek a felosztások még önkényesebbek, mint az általános vezetélméletben látottak, és a periódusok közötti átfedés igen nagy. Lehet, hogy ezért talán korai is a könyvtári menedzsment elméletéről beszélni.

Könyvtári menedzsment 1937 előtt. Az 1930-as évek közepéig a könyvtárak többségét autokrata vagy legalábbis konzervatív szellemben irányították. A változások lassan jöttek. Még azokban a könyvtárakban is, ahol a személyzet és a gyűjtemény hatalmas volt, a régi gyakorlat követésére és a többi könyvtárral való összevetésre helyezték a hangsúlyt.

Tudományos vezetélmélet, 1947–1955. A harmincas évek végén keletkezett több olyan doktori értekezés, amely megnyitotta a tudományos vezetélmélet szakaszát a könyvtárakban. Költségelemzéssel, háttérrel szolgáltatásokkal, katalogizálással és a peremlyukkártyákkal; azaz leginkább a tevékenységekkel és a dolgokkal foglalkoztak. Taylor ellenben határozottan foglalkozott munkáiban az emberekkel is. Ez nem azt jelenti, hogy a könyvtári menedzsment általában emberellenes lett volna, csupán azt, hogy nem az emberek és a feladatok egymásnak való megfeleltetésével törődtek.

Emberi kapcsolatok, 1955-től napjainkig. Talán most kezdjük felismerni, mi is lehet a szintézis a könyvtári vezetélméletben, ahelyett, hogy a szűkebben értelmezett humán relációs szemszögből vizsgálánk a könyvtárak működését. Mayonak és követőinek csak néhány fogalmát vették át ebben az időszakban és ezeket sem igazán úgy alkalmazták, ahogyan Mayo elképzelte volna. A könyvtárakban az „emberi kapcsolatok” általában a demokratikus vezetést, a participatív irányítást, a bizottságok kiterjedt foglalkoztatását, és a személyzetnek a döntéshozatalba való bevonását jelentik.

*

A fentiek alapján talán sikerült meghatározni, hogy a magyarországi könyvtári munka, illetve az egyes könyvtárak menedzsmentje melyik korszak jellemzőit viseli leginkább magán. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy ez a helyzet csupán a kiindulási pont lehet. Arra is képesnek kell lenni, hogy könyvtári céljaink megfogalmazása után megtervezzük, majd megtegyük azokat a lépéseket, amelyek a kívánt állapot eléréséhez szükségesek.

Mark Deckers–Mikulás Gábor

Elhunyt Fiola Pál

Kedves Pali! Ülök az íróasztalomnál, döbbenet nézek magam elé. Telefonálni kellene a kora reggeli órán, szólni az ismerősöknek halálhíredről, de nem tudom fölemelni a kagylót. Hunyorgok, az asztali lámpa szivárvány fényében tisztán látom a nyár eleji meleg keddi napot, Péter-Pál napját, amikor összejöttünk, régi jó szokás szerint, téged köszönteni. Látom, amint mosolyogva tűröd, mint hullámsík el előtted a kolléganők „puszi-sorfala”. Látom, ahogy körülüljük az asztalt, majszoljuk a feleséged által készített süteménykavalkád finom kockáit és az édesanyád sültötte legendásan jóízű pogácsát. Iszunk rá és tervezgetjük a nyarat. Béke és nyugalom... Nevetgélés, halk beszélgetés. Láthatóan örülsz, hogy jól érezzük magunkat. Talán még túlórázunk is, hisz annyira jó együtt lenni, a légkör tele van a nyár ígéréteivel. Aztán felrebbenünk, ki-ki elvonul a közalkalmazotti törvény jóvoltából meghosszabbodott szabadságára.

Ma már tudjuk, akkor találkoztunk utoljára, ma már tudjuk, akkor búcsúztunk.

Aztán elmúlt a nyár és rossz hírrel jöttél: be kell menned a kórházba. Rutin-műtét – gondoltuk. Elhitetted velünk, pedig te tudtad, hogy nagyobb a baj. Nem akartál megijeszteni bennünket. Jó könyvtárhoz híven felballagattál a tájékoztató szolgálathoz és elővetted a kézikönyvek sorából *Magyar Imre–Petrányi Gyula: A belgyógyászat alapvonalai* című könyvét és elolvastad a rád vonatkozó végzetes szentenciát.

A könyv ott van még az íróasztalodon, és a megfelelő helyen a könyvjelző. Talán utolsó üzenetként szántad vagy csak elfelejtetted kivenni? Ki tudja meg már? Talán ha előbb találjuk meg a könyvet, nem érint bennünket oly döbbenetesen a hír. Habár nem kényeztettem el a kollégákat a betegségedről szóló információkkal, amit hetenként vittem tőled.

Beszélgetéseink a betegágyadnál mennyire mások voltak, mint itt a könyvtárban! Zárkóztunk ismert mindenki, de kitüntetéssel barátságoddal. Így sok mindent megtudhattam rólad. Talán ugyanilyen filmszerűen peregték emléképeidben az események ama úton, melyet egyesek „alagútélmény”-nek, mások a mennyországba vezető útnak neveznek, hitük és vérmérsékletük szerint.

Meséltél gyermekkori élményeidről, mely meghatározta pályaválasztásodat. Az átvonuló orosz katonákról, nagyapád csikóiról, ahogy a kezedből ettek, és hogy nagyon szeretted őket, ezért akartál állatorvos lenni. Aztán arról, hogy az

azóta várossá lett falutok gimnáziumában jeles tanári kar verbuválódott össze, az 50-es években kiüzetvén a fővárosból. Jobbadán humán beállítottságú, kitűnő tanáraid hatására választottad a történelem-könyvtár szakot az egyetemen.

Meséltél a kollégiumról, Ágh Pistáról, Zsidairól, Juhász Jenőről, Tóth Gyuláról, akik diáktársaid voltak, aztán láttad meghalni I. Tóth Zoltánt. Mert hát te is ott voltál '56-ban a Kossuth téren. Meséltél édesanyád aggdóságáról, majd később arról, hogy '59-ben ideköltöztél Kaposvárra.

Aztán, mint kollégának, elmondtad élményeidet vidéki útjaidról. Szervezted a kiskönyvtárak életét, még módszertani levelet is állítottál össze nagy lelkesen arról, hogyan kell egy kiskönyvtárat megnyitni!

Aztán a boldog családi élet következett, diákat vetítettél feleségeddel tett külföldi útjaidról. Vidám élménybeszámolók voltak ezek.

MF Magyar Posta

Apámtól hallottam, milyen jó hangulatú könyvtáros tanfolyamot szerveztél Balatonszemesen. 1964-ben az új könyvtár megnyitásakor neveztek ki a megyei könyvtár olvasószolgálatának vezetőjévé. Hozzáálltál egy korszerű olvasószolgálat megszervezéséhez. Könyvtáros hivatásodat országosan is elismert szinten művelted. Jeles bibliográfus és biográfus voltál. Összeállítottad a Rippl-Rónai és Vaszary bibliográfiákat, megszerkesztetted Kaposvár helytörténeti bibliográfiáját. Szerkesztetted a *Pedagógusok Könyvespolca* című kiadvány kötetét.

1976-ban lettél a megyei könyvtár igazgatóhelyettese. A belső ügyek intézőjeként fő munkaterületed az állománygyarapítás összehangolása volt. Megszervezted az antikvár vásárokat a megyei könyvtárban, melynek hozadékaként jelentős kézikönyvekkel gyarapodott könyvtárunk állománya. Kitűnő szakmai felkészültségednek és arányérzékednek köszönhető, hogy a Megyei és Városi Könyvtár gyűjteménye olyan szintű, hogy könyvtárközi kölcsönzés céljából sokan keresik fel intézményünket, még a megyehatáron túlról is.

Csendes, halk szavú, néha indokolatlanul visszahúzódozó jelleged a társadalmi aktivitástól sem volt mentes. Történelem szakos lévén jól láttad a körülötted zajló eseményeket és változásokat. Különböző társadalmi megbízatásaidat is egy közösség, egy szakma szolgálatába állítottad. Távol állt tőled az egyéni érvényesülés minden gondolata. *Szita Ferenc* nyugdíjba vonulása után megbízottként vezetted az intézményt. Aztán úgy egyeztünk, hogy segítesz majd nekem ebben a nehéz munkában. Tudom, nem rajtad múltott, hogy nem így történt. Szeretnélek szelíden szidni, amiért elhagytál bennünket, hisz' mindannyian érezzük hiányodat.

Hiányzol a vezetői értekezleteken, hiányzol az ebéd utáni kávézások csendes résztvevőjeként, hiányzik, hogy nem mehetünk hozzád kérdéseinkkel. Hiányzik hatalmas szakmai tudásod, melyet mindig naprakészen tartottál. És olyan könyvtárosként hiányzol, aki közülünk még vette a fáradságot, s nem sajnálta az időt, hogy értékes szépirodalmat olvasson.

Azért is fájdalmas elvesztésed, mert tudjuk, hogy szerettél köztünk lenni. Hisz' reggel korán jöttél, s az autótól a könyvtárig a legrövidebb szakaszt választottad. S ezt az utat el is nevezted – kicsit pajkosan, a hátad mögött – „Pali-ösvény”-nek. Már tudjuk, nem jössz többé a rólad elnevezett ösvényen, már más égi utakon jársz. Szinte látom, hogy az üveghegyen túl kicsit türelmetlenül integetsz: „Hagyd Robikám! Van fontosabb dolog is már számomra, mint az élet”. És én mondanám: „Palikám! Várj, hisz' még nincs kész a leltár, a kitüntetésed, meg minden!” – „Szót sem érdemel! Nem látod, hogy fáznak a kollégák? Hideg van”. Igaz is, csak most veszem észre, hogy Pál napja van,

de azóta a nyári nap óta mennyire megváltozott a világ! Ülök az íróasztalomnál, behunom a szemem és próbálom elképzelni milyen érzés az, amikor az embernek mindene fáj. A fején minden szál haja, egyenként; kezén a körmök, testén a bőr. Nem tudom elképzelni, de láttalak ilyen fájdalmak között. Egyetlen jajszó nélkül, fátyolos, segítségért esdeklő tekintettel. Én átkaroltalak egy párnaigazítás ürügyén... nagyon-nagyon nehéz voltál. Elköszöntünk. Lassan-lassan kihúztam kezemet kezedből. Fájdalomtól terhesen milyen lassú az idő...

Pár óra múlva, az iszonyú megpróbáltatásoktól megtisztulva, kínjaidtól megszabadulva, mondhatnám úgy is, az alagút végén, már csak mosolyogtál a szerető hitves simogató búcsúszavaira.

Tényleg be kellene fejeznem már. Csak nem találok méltó szavakat. Jössz a világmindenség kódén át, és szólítalak majd máskor is, ha szükségem lesz rád, hisz' egyéb írásaimat is te szoktad átnézni. Jól jön majd a segítség. Jössz a nagy kódön át, s mint egy jó tájékoztató könyvtáros felütöd a *Szent Lajos Király*

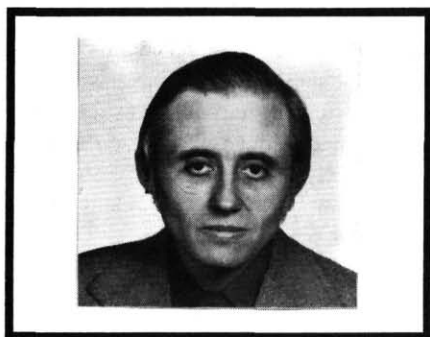
hídja című könyvet és mutatod: ezt a részletet olvasd fel. Ez való most ide: „De nemsokára mi is meghalunk, minket is csak egy kis ideig szeretnek még, aztán elfelejtenek. De a szeretetnek ez teljesen elegendő. A szeretet minden megnyilvánulása visszahull a szeretetre, amelyből fakad. Annak, aki szeret, nincsen szüksége arra, hogy em-

lékezzenek rá. Van az elevenek országa meg a holtak országa, s a híd a szeretet; csak az marad meg, az az élet egyetlen értelme”.

(Elhangzott *Fiola Pál* könyvtárigazgató-helyettes temetésén, 1994. január 25-én.)

Varga Róbert

Rybicska Raymond (1931–1994)

Ismét búcsúznunk kell. Eltávozott körünkől egy kolléga, a könyvtárügy állhatatos, kitaró munkása. Mondhatják, hogy „...Nem volt nagy és kiváló” – s mi válaszoljuk: „csak szív, a szívünkhöz közel álló”.

Ray – így szólítottuk, s így beszéltünk róla egymás között – példa volt számunkra. Olyan példa, amit nem mindig, s nem mindenben követtünk. Ha egy értekezleten találkoztunk vele, számíthatunk rá, hogy hozzászól. S mondja azt, amit az irányítók elvárnak, – s azt is, amivel célja volt, amivel valamit el akart érni a könyvtárügynek. S ahogy beszélt, úgy is cselekedett.

1957-től 1989-es nyugdíjazásáig dolgozott a Textiles Szakszervezet Köz-

ponti Könyvtárában. (Előtte a Népművelési Minisztériumban, majd a *Dobos Piroska* vezette szentendrei könyvtáros iskolán dolgozott, konferenciavezetőként. Ezután egy textiles művelődési ház igazgatója, majd a szakszervezet kulturális osztályának munkatársa lett.)

Szorgalmasan, kitaróan dolgozott a könyvtárban, s hogy könyvtára számára „jó pontot” szerezzen feletteseinél, az üzemi szakszervezeti munkában is, jóval meghaladva munkakörét. Előbb *Gerő Zsoltné*, majd *Dénes Istvánné* irányításával, de önállóan dolgozott. Majd könyvtárvezető lett – s dolgozott tovább. (A szétszórtság és az erejét megfeszítő munkamennyiség okozta idegfeszültség megviselte. Amióta ismerem, beteges volt, gyógyszert szedett – viszont közel ötven évi munkája során mindössze fél évig volt betegállományban.)

Életműve a Textiles Központi Könyvtár, mely a tervezéstől az építésen keresztül a „beüzemelésig” kitaró munkájának, kapcsolatépítési és -ápolási képességének az eredménye. (Többen álmodtunk, terveztünk könyvtárépítést, s lett belőle legfeljebb átépítés, vagy biztosítótársaság...)

Közben Ray „mellékesen” a Könyvtárellátó Könyvminősítő Bizottságának is tagja volt, a KMK-ban alapállományjegyzék és állományfejlesztési irányelvek kidolgozásában vett részt, s a napi munkában is helytállt.

„Okuljatok mindannyian e példán. / Ilyen az ember. Egyedüli példány. / Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer. / Hol volt, hol nem volt a világon,

egyszer.” (*Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd*)

A kitarító munkálkodásra, s a kapcsolatépítésre ma nagyobb szükség van, mint valaha volt. Most, hogy elment kollégánk, csupán a példa követése maradt számunkra.

Te pedig, kedves barátunk, Ray, nyugodj békében!

Arnóth Károly

Kovács Mátéra emlékezünk

Dr. Kovács Máté 1956-tól 1972-ben bekövetkezett haláláig vezette az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi tanszékét. E több mint másfél évtizedes időszak alatt népes gárda készült irányításával a könyvtáros hivatás gyakorlására. Közülük mintegy ötvenen jöttek el február végén a Széchenyi Könyvtárba, hogy szeretett professzorukra emlékezzenek. Jó volt rég nem látott kollégákkal, ifjúságunk tanúival ismét találkozni, s jó volt a szép időszakra emlékezni – s arra, akinek országnrésze volt abban, hogy otthon érezhessük magunkat a Tanszéken.

A házigazda *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója, maga is Kovács Máté-tanítvány volt. Üdvözlő szavai után arról szólt, hogy a tanítványok többsége a könyvtáros hivatást gyakorolja, s kit milyen helyre vezérelt a sorsa, ott megállta a helyét. (Neki köszönhető a rendezvény másik felének sikere is, amikor kávé és kristályvíz „vedelése” közben éreztük jól magunkat, s élesztgettük tovább az emlékeket.)

A házigazda üdvözlése után – szerencsénkre – a volt munka- és tanártárs, a jelenlegi utód, *Fülöp Géza* tanszékvezető emelkedett szólásra. S mint az előd halálának tízéves évfordulóján, most is emberi melegséggel idézte professzorunk emlékét. (Az említett 1982-es évfordulót a szakma tudományos ülésszakokkal, könyvtárelnevezéssel és a szakmai sajtóban megjelent publikációkkal, valamint emlékkönyvvel is megünnepelte. A húszéves évfordulóról mindannyian megfélekedtünk, részben ezt szerettük volna pótolni találkozóinkkal.) Sorait azok is olvashatják a továbbiakban, akik a találkozósról nem értesültek, vagy nem tudtak azon részt venni.

Örömünkre, a hálás tanítványok között üdvözölhettük *Wisinger Istvánt* is, a televízió népszerű riporterét. Elmondta, hogy ő 1962-ben került az egyetemre, s jó időben, mert „amikor megismerkedünk ezzel a tudománnyal – s most eretnek dolgot mondok –, amely nem minden ízében tudomány, részben mesterség... Szóval ekkorra már kiderült, hogy mi ebből a filológia, a tudomány, amelyet meg kell tanulnunk, hogy arra a gyakorlat ráépíthető legyen, amellyel a könyvtáros megállhatja helyét a könyvtárban. A professzor már az első órán tudomásunkra hozta, hogy tudja, vannak közöttünk »beférkőzötték«, akiknek eszük ágában sincs könyvtárosnak lenni, csak így juthattak be az egyetemre. (Én azonnal tudtam, hogy rólam van szó, ő talán még nem. Mindenesetre megrémültem, hogy ennyire belém lát...)”.

Kovács Máté és tanítványai

A tévé munkatársának további szavai, a kívülálló véleménye, hitelesíti, hogy nem szakmai vakság miatt viseltetünk hálával tanítónk iránt:

„Ezen a tanszéken volt olyan pedagógus gárda, nem csak Kovács Máté, hanem a tanszék egésze ilyen volt, amely odafigyelt a tanítványokra. A televíziós kollégák kérdezték, hogy ki volt Kovács Máté. Elég szegény, hogy nem ismerik (és hozzáfüzöm, a szakma egészének szegénye, hogy ennyire nincs ma a köztudatban, s a rendszer is, amely nem találta meg személyében azt a parasztpárti politikust, az embert az embertelenségben, akit elődként tisztelhetne). Ő volt az a bátor ember, aki úgy alakította a tanári gárdát, hogy abban *Kóhalmi Béla, Fitz József, Mezey László és Szentmihályi János* is helyet kapott.

Számunkra már lehetőség nyílt a specializálódásra, eldönthettük, ki akar általános, ki gyermekkönyvtáros vagy bibliográfus és dokumentátor lenni. Én az utóbbit választottam, s Szentmihályi tanár úrhoz kerültem. Az első órán megkérdezte: melyik nyelven nem tudunk – s azon a nyelven megoldható feladatot adott. (Nekem a bouillonról kellett először írnom... franciául.)

Utolsó emlékezetes találkozásom a professzorral akkor volt, amikor a kötelező pályairányítási megbeszélésre – nem mentem el. A tanszékvezető otthon keresett, behívott magához, s kérdőre vont. Amikor elmondtam neki, hogy már van állásom, a rádiónál, csak annyit mondott: Kár magáért! Ezt azóta se mondta nekem senki...”

E megható befejezés után *Mónus Imre* nyugdíjas kollégánk szólt. Ő ma már alig mozdul ki otthonról, Győrből, közénk azonban a professzor iránti tisztelet szólította. Számára, aki levelező hallgatója volt, az „egyrészt-másrészt” megközelítési mód volt imponáló, hogy a dolgok minél több oldalát igyekezett megvizsgálni, bemutatni. Szólt még arról a hallatlan nyugalomról és derűről, amely Kovács Mátéből áradt... s amely a vizsgázót is megnyugtatta.

Tóth Gyula, a szombathelyi főiskola tanszékvezetője is egy vizsgával kapcsolatos emlék felidézésével kezdte. Hárman mentek vizsgázni, s az egyik vizsgázó meg akarta kukucskálni a tételt. Ekkor derült ki, hogy milyen hangerővel rendelkezik a professzor, amikor kizavarta a vétkest. Ezután ketten *Engel Palival* jelesre levizsgáztak, majd a „vétkest” szólította a vizsgáztató, s ő is jelest kapott... (A tanulság az,

Tóth Gyula, Barta Magdolna, Szepesi Hajnal, a háttérben: Csongor Rózsa

hogy a vizsgáztató nem éreztetheti a vizsgázóval, hogy milyen hangulata van.) Tóth Gyula azt is elmondta, hogy számára legnagyobb dicséret volt az, amikor pozsonyi kollégák azt mondták, hogy nála olyan a hangulat, mint a Kovács Máté vezette tanteremben volt. Megható volt az is, ahogy emlékezését befejezte, mondván: „Ha fizikai valójában nincs is közöttünk, szelleme tovább él bennünk, emlékeinkben”.

Ide kívánczik egy Gyulával közös emlékem. Szerencsémre az Eötvös Kollégiumban lakhattam 1956-tól 1960-ig. *Tóth Gábor* igazgatónk kitartó munkálkodása révén ekkor élesztették újjá a régi hagyományokat, s a kollégiumi szellemet. Aki kollégista akart lenni, annak többletkötelezettséget kellett vállalnia. Én magam – mellékálásaim miatt, melyekkel az egyre csökkenő ösztöndíjat igyekeztem pótolni – nem tudtam teljes kötelezettséget vállalni, de egy speciális kollégiumra, melyet Kovács Máté hirdetett meg, Tóth Gyulával együtt jelentkeztem. Ketten jártunk a foglalkozásokra és professzorunk saját maga iránti igényességére is rávilágít, hogy egyetlen óránk nem maradt el, s ugyanúgy felkészült minden alkalomra, tanárunk is, mintha népes hallgatóság előtt tartott volna előadást. S természetes, hogy tőlünk is elvárta ugyanezt az aktivitást. (Csak most döbbenek rá, hogy azokban a vitákban, melyekkel az Alapelvek és követelmények... című szakszervezeti fejlesztési irányelveket kidolgoztuk, ha jól szerepeltem, akkor is az ő nyomdokain jártam...)

A találkozó „plenáris” első felének a végére is maradt figyelemre méltó esemény: *Cserey Lászlóné* javasolta, hogy szakmánk presztízsét is növelhetnénk, s méltó módon tiszteleghetnénk Kovács Máté emléke előtt, ha tudományos ülészak jönne létre a legközelebbi kerek évfordulóra. (Úgy vélem, hogy ez méltó módon és színvonalon a Széchényi Könyvtár és a Tanszék közös munkálkodásával lenne megvalósítható.) Ő mesélte el azt is, hogy a kollokviumra minden kötelező olvasmányt elolvasott, mégsem sikerült a vizsgája, mindent összekevert. A professzor megfeddte: Bernáth, én többet vártam magától! Mire a vizsgázó elsírta magát:

- Professzor úr, szombaton lesz az esküvőm...
- És csak most szól, mikor már beírtam a hármast...?

Az emlékek idézésének hasznos segítői voltak azok a fényképek, amelyek tanárunk, *Babiczy Béla* és csoporttársunk, *Boda Miklós* bocsátott rendelkezésünkre; köszönet a múltó pillanatok megörökítéséért. (A fotódokumentáció egyébként a továbbiakban a Tanszéken és a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában egyaránt hozzáférhető lesz.)

A találkozó a mi – az 1956–61-es – évfolyamosok „jutalomjátéka” volt. *Froemel Károlyné Jáky Évával* együtt kezdeményeztük, s csoporttársaink közül is többen segítettek a tervezgetésben és a szervezésben. Méltó feladat volt ez számunkra, hiszen szerencsénk *Kovács Ilona*, szeretett professzorunk lánya is csoporttársunk volt. S hogy ma is összetartunk és -járunk, az Ilonának és Évának, valamint *Palágyi Erzsinek*, s talán nekem is köszönhető. Annak, hogy „családilag”, bensőségesen is megismerhettük professzorunkat. (Ilona emlékezésében elmondta, hogy Kovács Máté apának éppoly szigorúan igényes volt, mint tanárnak.)

Családias vonzódásunkra és kötődésünkre jellemző az a dokumentumértékű vers, melyet egyik csoporttársunk írt. (Szerzője inkognitóját őrzi, s nem is csak az ő személyes attitűdjéről vall.)

Megnyugvás

Egy tanítvány verse Kovács Mátéhoz

Apám meghalt, és engem itt hagyott. / Magányos, árva, vad diák vagyok. / Apám tanár volt, s dobogó szívét / diákjainak osztogatta szét, / s a lánya már belőle nem kapott. / Apám meghalt, de engem itt hagyott. / A professzorom nekem magyarázott... / Kicsi gyerekként csüngtem a szaván, / s megnyugodtam, és elgondoltam én: / mint én, neki is ilyen lánya van, / hiszen lehetne is az én apám. / Apám meghalt, és engem itt hagyott, / de már tudom, hogy árva nem vagyok.

S hogy még a végén is dicsekedjek, hadd írjam le, hogy a mi évfolyamunk „mintavétele” is igazolja Poprády Géza szavait arról, hogy a tanítványok megállták helyüket. A 21 évfolyamtársból négyen doktoráltak (Engel Pali nagydoktori disszertációját is megvédte). Ugyancsak négyen dolgozunk az OSZK-ban, egy volt csoporttársunk egyetemi oktató volt, egy évfolyamtársunk főiskolai tanszékvezető, egy könyvkiadói igazgató, többen könyvtárvezetők, ketten *Barta Magdával* szakszervezeti központi könyvtárigazgatók voltunk.

Azok a tanítványok pedig, akik a tanári hivatást gyakorolják, minden bizonnyal továbbadják azt az odafigyelést, szeretetet és gondoskodást, amit mi Kovács Mátétől kaptunk életünk leggyönyörűbb öt évében...

Arnóth Károly

Tanítvány – három munkahelyen

Életemben három munkahelyem volt, s mindhárom kapcsolódott *Kovács Máté* személyéhez. A megismerkedésünk ugyan még előbbi keletű, még szentgotthárdi gimnazista koromban történt. Akkor ugyanis országos tanulmányi versenyt nyertem –

ne lepődjenek meg – matematikából. A díjátadás Keszthelyen volt 1946-ban vagy '47-ben egy tanárok számára tartott értekezleten. Akkoriban még nem volt mindennapos a környékünkön a nyugati típusú autó, s meglepő volt, amikor egy Buickból nyúlánk, elegáns fiatalember szállt ki, galambszürke öltönyben. Ő tartott előadást – mint köztudott, a nyolcosztályos általános iskola egyik kidolgozója volt. Ő volt *dr. Kovács Máté* államtitkár.

A következő, már hosszabb találkozás az Akadémiai Könyvtárban történt. E könyvtár vezetése korábban – enyhén szólva – nem volt jó kezekben. Ezt egy vizsgálat is kimutatta, melyet *Tolnai Gábor*, *Mátrai László*, Kovács Máté és *Varjas Béla* végzett könyvtárunkban, s amelynek eredménye egy 90 lapos jegyzőkönyv lett. (Kovács Máté ekkor a debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója volt, s intézményéből rövid idő alatt mintakönyvtárat hozott létre.) További „eredménye” a vizsgálatnak az lett, hogy az addigi igazgatót leváltották, s mivel nem tudták eldönteni, hogy ki legyen az utód, hármas igazgatás jött létre *Mátrai László*, *Haraszthy Gyula* és Kovács Máté részvételével. E hármast azóta is „Szentháromságként” emlegetik.

A tényleges igazgatói funkciót tulajdonképpen Kovács Máté látta el, munkaideje felét nálunk, a másik felét Debrecenben töltve. A távollétében szükséges volt, hogy valaki foglalkozzék a problémákkal, hogy neki referáljon (mai szóhasználattal élve, hogy a döntés-előkészítési munkát elvégezze). Szüksége volt egy tudományos titkára, s erre engem kért fel.

Én magam addig a Kézirattárban dolgoztam, nem ismertem minden munkafolyamatot. Ezért végigmentem a könyvtár részlegein, mindenhol kb. 3 hétig dolgoztam, s ennek jótékony hatását még ma is érzem oktatói munkámban, s hozzásegít, hogy a változásokat is követni tudjam...

Ebben az időszakban születt a könyvtár első munkaterve és évi jelentése. A belső munkamegbeszélések is ekkor honosodtak meg (valaki elkészített egy vitaanyagot, azt megvitattuk, amíg kialakult a közös álláspont, s utóbb aszerint dolgoztunk). Ez a munkamódszer volt eredményes a későbbi munkahelyemen is.

*

1954-ben jött létre az Enciklopédia szerkesztősége, s Kovács Máté meghívott oda irodalmi szerkesztőnek. Az Akadémiai Könyvtár igazgatója pedig utána *Haraszthy Gyula* lett.

A szerkesztőség 17 fővel indult. Az Akadémia delegálta őket, azokat elsősorban, akikkel vagy tudományos problémák miatt nem tudtak mit kezdeni, vagy akik nem jöttek ki a környezetükkel. Kovács Máté melléjük igen kvalitásos személyiségeket hozott a szerkesztőségbé. Közöttük is elsőként jut eszembe *Bassola Zoltán*, akit ma alig ismernek, s én is csak ott ismerkedtem meg vele. A koalíciós időben ő kispártapárti államtitkár (Kovács Máté pedig a Parasztpártot képviselte), s igen koncepciózus személyiség volt. A fordulat éve után őt állásából kidobták, lecsukták, s szabadulása után csak egy suszterműhelyben dolgozhatott, míg hozzánk nem került. *Gortvay György* neve már ismertebb, az egyik legjelentősebb magyar orvostörténész volt. Budapest orvostörténetéről egy kötete meg is jelent, de mivel nem volt marxista szemléletű, a második kötetet nem adták ki (a kézírata, *Rusznay István* közvetítésével, aki jó barátja volt Gortvaynak, az Akadémiai Könyvtárba került).

Gortvay a szociáldemokrata értelmiségi jegyeit testesítette meg: a munkásüggyel,

népegészségügygel és szociológiával foglalkozott, orvosként is népszerű volt, mert mindig olyan terápiát rendelt, amit a család megengedhetett magának (a szegényeknek sétát, a gazdagabbaknak riviériai nyaralást javasolt). Őt is szociáldemokrata múltja miatt tartóztatták le, s szabadulása után került a szerkesztőségbe. Velünk dolgozott még *Kiss Árpád*, a kiemelkedő pedagógus, aki a koalíciós időkben a demokratikus iskolarendszer szószólója volt, s ezért „burzsoá ideológusként” börtönözték be. Felesége, négy gyermeke igen nehéz helyzetbe került... ő is hozzánk került, akárcsak *Voit Pál*, (Krisztina apja), akit az Iparművészeti Múzeumból vittek el, két évet ült, s utána csak „négerként” publikálhatott, számos álnevet használva... Kovács Máté humanitására és emberi bátorságára vet fényt, hogy ezeket a mellőzött, üldözött tudósokat, személyiségeket maga köré gyűjtötte. (A felsőbb körök pedig valószínűleg azt gondolhatták, hogy ott különösebb bajt nem okozhatnak, a „káros ideológiát” nem terjeszthetik, mivel ott csak szótárakkal, lexikonokkal, enciklopédiákkal találkozhatnak...)

Rendkívüli érzéke volt az új dolgok iránt. Ez tudományos műveiből, cikkeiből is kiderül. Ugyanakkor az első hazai számítógépet is felhasználta szerkesztőségünk. (Ez teremnyi helyet igénylő, zakatoló-zörgő mechanikus berendezés volt.) Enciklopédiát vagy lexikont szerkeszteni ugyanis rendkívül bonyolult dolog. (A félsikerű vagy teljesen sikertelen próbálkozások is ezt példázzák.) Mi ötvenezer címszót terveztünk, s a terjedelmet szétosztották a szerkesztők között, azon belül nekik kellett a lehetőséggel gazdálkodni úgy, hogy több hely jusson Petőfinek, mint Czuczor Gergelynek, s az utóbbinak több, mint Kresznerics Ferencnek.

A szerkesztő a saját területén mindenkiről tudta, hogy hány sorral szerepel majd az enciklopédiában. Persze nemcsak a hazai írókat kellett jelentőségüknek megfelelő terjedelemben szerepeltetni, hanem a külföldieket, teszem azt Goethét, s nem csupán az írókat, hanem a képzőművészeket – Dürert –, a tudósokat és felfedezőket – közöttük Marx Károlyt is. Mindezt emberi aggyal lehetetlen lett volna megtervezni, ezért kezdeményezte Kovács Máté a számítógépes feldolgozást.

Pataky Ernő volt a zörgő-zakatoló masina szakembere. Ő katonatiszt volt a Horthy-hadseregben, részt vett az ellenállási mozgalomban, így került át a demokratikus hadseregbe, s itt ezredesi rangot ért el – s a Pálffy-üggyel kapcsolatban őt is letartóztatták.

Nem szölok most a tanszéken eltöltött több mint másfél évtizedről, hisz arról a jelenlévőknek személyes tapasztalataik vannak, ezért befejezésül egy dolgot említek meg.

Kovács Máté Kisorosziban érte meg 1945-öt, *Áprily Lajossal* együtt. Az orosz parancsnok utasítására ketten kezdték a tanítást. Tankönyv nem lévén, az alsó tagozatban (az 1–3. osztályban) Kovács Máté a János vitézt, *Áprily* pedig a 4–6. osztályban a Toldit olvastatta fel. Soha ezeknél a gyerekeknél érdeklődőbb tanítványt nem kívánok magamnak se...

Fülöp Géza

Orvosi könyvtáros – a szürke eminenciás

Zallár Andor igazgató 40 éve dolgozik megszakítás nélkül a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában. Az orvosegyetemi könyvtárak között szoros együttműködés van évtizedek óta: számon tartjuk egymás fejlesztéseit, sikereit – s ha adódik kudarc, akkor arról is beszélgetünk.

Minden könyvtár jellegét meghatározza – társadalmi- és gazdasági környezete mellett – az ott dolgozó vezető könyvtáros egyénisége, véleménye a könyvtárról, a könyvtár szerepéről az egyetem funkciórendszerében, de ezen túl kapcsolata az emberekkel, munkaszeretete. 40 év nagy idő. Ezen ritka jubileum alkalmából beszélgettem az orvosi könyvtárosok doyen-jével, dr. Zallár Andorral (40 kötet szerzőjével és 144 közlemény szerzőjével).

– *Hogyan indult a pályán, hogyan lett orvosi szakkönyvtáros?*

– A választásnál igen nagy szerepe volt a véletlennek. Szívem szerint állatorvos szerettem volna lenni, de erről anyagi körülményeim miatt le kellett mondani. Bölcsész lettem (1946–1950) s harmadik szaknak az angol nyelvet választottam. Az egyetem elvégzése után, megélhetési okok miatt, még üzemben is dolgoztam, majd ideiglenesen 1954-től a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárában helyezkedtem el, mint „tudományos munkaerő”. Akkoriban tényleg azt hittem, hogy ideiglenes megoldásról van szó.

– *Hogyan nézett ki akkor az egyetem könyvtára?*

– Az orvostudományi egyetemek 1951-ben váltak ki a tudományegyetemek kereteiből, s kezdték meg önállósult életüket. A könyvtáraknak szinte a semmiből kellett egyetemi könyvtárrá fejlődni, s a folyamathoz sok idő kellett. Saját magunknak kellett kiépíteni a rendszert és a gyakorlatot a körülmények, lehetőségek figyelembevételével.

Először nagyon nehezen igazodtam el. Makacs, kitartó típus vagyok, még az sem riasztott el, ha nem mindig a képességemnek és végzettségemnek megfelelő munkát kellett ellátnom. Elmentem a postáért, raktárt takarítottam, sőt, mivel amatőr könyvkötői ismereteim voltak, még a könyvtári kötészetben is dolgoztam néhány hónapig. A könyvtári munkát végül is autodidakta módon a „kis Sallai”-ból ismertem és tanultam meg. Ettől kezdve összehasonlítva az elméletet a gyakorlattal, láttam mit csiná-

lunk rosszul, mit kellene elvégezni, feldolgozni stb., hogy a könyvtár az egyetem számára hasznos szolgálatokat nyújthasson.

– *Ez azt jelenti, hogy szinte korlátlan lehetősége volt tenni, szervezni, amit jónak látott.*

– Igen. 1958-tól az olvasói szolgálat vezetője, majd a könyvtárvezető-helyettese lettem. 1961 májusában neveztek ki a könyvtár élére. Közben – mivel már tudatosan kialakult bennem a könyvtárosi tevékenység iránti vonzalom – beiratkoztam könyvtári kiegészítői-szakra az ELTE-re, hogy megszerezsem a felsőfokú szakmai képzést (1959–1962).

– *Visszatekintve a most rövidnek tűnő 33 évi vezetői és 40 évi könyvtárosi ténykedésére, hol voltak a legsúlyosabb problémák?*

– Nehéz volt a hagyományos könyvtári eszközökkel elérnünk, hogy a teljes egyetemi könyv- és folyóirat-állományt feldolgozzuk, visszamenőleg 1953-ig. Ettől kezdve a központi könyvtár végezte az egyetem intézetei és klinikái részére az összes könyvtári feladatot (beszerzés, feldolgozás stb.). Így lehetővé vált, hogy országosan ismert legyen az egyetem folyóirat-állománya: 1964-ben kiadtuk a Központi Folyóirat Katalógust, mely retrospektíve informál bibliográfiai feldolgozással a folyóirat-állományról, így a könyvtárközi kölcsönzésben komoly szerepet tudunk vállalni.

– *Tudjuk, hogy abban az időben csak az Országos Műszaki Könyvtár rendelkezett ilyen tájékoztató kiadvánnyal.*

– Mi is az ő szisztémájukat, rendszerüket vettük át.

– *A kiadvány értékét jelzi, hogy 6 kiadást ért meg. Hasznosságát a szakterületen dolgozó könyvtárosok tudták felmérni, hiszen a könyvtárközi kölcsönzés jó segédlet*

nélkül elképzelhetetlen. Ezt a kiadványt naponta forgattuk, s forgatjuk ma is. Milyen könyvtári munkák voltak még emlékezetesek?

– A szakkönyvtáraknál szokatlan, de szükséges selejtezést, az állományban a profiltisztítást mi vezettük be elsőként az egyetemi könyvtárak között. Ugyancsak úttörő munka volt a leltározás nélküli működési segédletek bevezetése is.

– A 70-es évek már kedvezőbbek voltak?

– Igen. Minekutána a könyvtári munkát megfelelő színvonalon végeztük, egyéb egyetemi feladatokkal kibővítettük munkánkat. Kiterebélyesedtek az egyetemi munkatársak szakirodalmi munkásságát összefoglaló bibliográfiák és az egyetemi évkönyvek összeállítása és szerkesztése. Kézbe vettük az egyetem idegen nyelvű kis monográfia-sorozatának a Studia Medica-nak gondozását, az Egyetemi Almanach és Bulletin összeállítását. E téren szerkesztői, illetve főszerkesztői megbízásokat kaptam.

Megindítottuk az egyetem és könyvtártörténeti munkásság dokumentációját, valamint a SZOTE professzorainak életére és munkásságára vonatkozó külön-gyűjtemények kialakítását.

– Mi vonzotta a bibliográfiákhoz?

– Szeretem a konkrét, megfogható, változtathatatlan, idézhető valóságot. A bibliográfia ilyen. Több évtizeddel ezelőtt az egyetem dolgozóinak szakirodalmi munkásságáról „jegyzékek” készültek, de bibliográfia nem. Sokat tűnődtem, míg kialakítottam a mutatókkal ellátott SZOTE bibliográfiát. Örömemre kiállja a számítógépes nyilvántartás kihívását is.

– Őszintén visszatekintve egyetlen orvosi könyvtár vezetője sem tud ilyen mélységű bibliográfiai munkásságot felmutatni – ez az eredmény egyedülálló. Minden könyvtáros életében az egyik legnagyobb kihívás, amikor helyiségproblémákkal szembesül: a gyarapodás folyamatos, bővülnek a szolgáltatások, nő a munkatársak száma.

– Szükség lett volna területfejlesztésre: az elmúlt 30 év folyamatosan, a tervezés jegyében telt el, de a realizálás sajnos elmaradt. Az 1963–1983-ban benyújtott fejlesztési iratanyagokról az egyetem vezetőinek dokumentumgyűjteményt készítettem „Törekvések és indokok a SZOTE Központi Könyvtár fejlesztése érdekében 1963–1983, Szeged, 1984.” címmel. A dokumentum-gyűjtemény előszavában felkiáltójellel *Rácz Sámuel (1788)* – az országban elsőnek magyar nyelven tanító orvosprofesszor – szavait idéztem: „..., hogy hasznára annyit kívántam tenni, amennyit lehetett, ha mindjárt annyit nem tettem is, amennyit tenni kellett volna”.

– Mi jelentette munkája során a legnagyobb örömet?

– A kiterebélyesedett Szent-Györgyi kutatás. Szabó Tibor kutatótársammal együtt írt kötetünk megjelent: (Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi Gyűjtemény, Szeged, 1989, Szegedi Ny. 369 p.).

1992-ben sikerült kiutaznom Woods Hole-ba, és hazahozni a Szent-Györgyi hagyatékot. Ennek jelentősége túlnő az egyetem vagy Szeged keretein. Sikeresen rendeztük a Centenárium kiállítását, s megjelent angolul a Szent-Györgyi kötet is.

– Ha a beszélgetésben a kronológiára építkezünk, kérem jellemezze a kilencvenes éveket.

– 1990/91-ben az Egyetem „átvilágítása” során az angol szakértők véleménye alapján a modernizált 1984. évi építési könyvtárfejlesztésre vonatkozó terv ismét megvalósítandó feladattá vált. A korszerű technikára és az állomány fejlesztésére sikerült

alapítványi támogatásokat elnyerni: 1990-ben a Mellon Foundationtól, 1992-ben Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért, 1993-ban OTKA pályázatot.

Mindezek lehetővé tették, hogy jelenleg a Központi Könyvtárban 1 db server, 15 db terminál, 3 db CD-ROM leolvasó legyen; most került beüzemeltetésre 1 db 8 lemezes CD-ROM leolvasó, 24 órás folyamatos használattal.

– *A négy évtizedes orvosi szakkönyvtárosi, bibliográfusi, tudománytörténeti tevékenysége alapján, milyen összefüggéseket tudna az utánunk következő generációnak elmondani?*

– Orvosi könyvtáros képzés hazánkban nincs. A gyakorlat során több ciklusban generációkat tanítottam, sokakkal ma is kapcsolatban vagyok, s az ő elmondásuk szerint a SZOTE Könyvtárában eltöltött időszak a későbbiekben is meghatározó volt. Nekünk nap mint nap igazolni és bizonyítani kell az élettudomány összes szakában (a biológiát és kémiát is beleértve), hogy partnerei vagyunk a kutatónak. Ma már nem létezik polihisztor és mégis hol a szülész, hol a sebész, hol a biokémikus jön, kér, tárgyal, s ezt csak akkor teszi, ha a könyvtárosban értő szakembert ismer meg. Az orvostudományi egyetemekenél, ahol 50–60 szervezeti egység professzora az „ellátandó feladat” a sok egyéb mellett, a legnagyobb elismerés (ez a fizetésemelésnél is értékeesebb), ha a professzorok elismerik, keresik személyesen vagy telefonon a könyvtárost, kéri tanácsát, segítségét és a közös munka alapján baráti kapcsolat alakul ki.

Életemben meghatározó volt olyan nagy emberek, kiváló professzorok ösztönző barátsága, mint Gellért Albert, Jáki Gyula, Kanyú Béla, Láng Imre, Szenes Tibor, Petri Gábor, Kiszely György, Guba Ferenc, Csillik Bertalan.

Ami a tudománytörténeti (könyvtár és egyetem) tevékenységet illeti, úgy érzem, lehetőség kínálkozott, hogy a fenntartó intézmény múltjával, történetével, azok dokumentumainak gyűjtésével, feltárásával is foglalkozzunk. Az egyetem funkciórendszerében vállalt szerep adja meg a teljes értékű elfogadtatást és megbecsülést. „A könyvtár az egyetem szíve...”

Üzenem az utánunk jövő orvosi szakkönyvtárosoknak, hogy tevékenységük mottójának tegyék magukévá a *Markusovszky* által megfogalmazott gondolatokat, amelyek négy évtizeden keresztül engem is irányítottak: „Ha valaki nem lehet a fény forrása, akkor legalább lámpavívőként világítsa meg mások útját”.

Dr. Vasas Lívía

Értelemzavaró

hibák kerültek a 3K februári számában megjelent *Nagy Attila* cikkbe. A 21. oldalon, a harmadik bekezdés végén ez olvasandó: „Tovább csökkent tehát a közepesen teljesítők aránya és növekedett a szélső kategóriákkal jellemezhető (alig, illetve kiválóan olvasók) előfordulása”. Az utolsó előtti mondat pedig így hangzik: „Tehát az iskolai könyvtárak fejlesztése csakis a területi-, közművelődési- és családi-, otthoni könyvtárak párhuzamos, egymást feltételező, egymásra építő használatával együtt lehet igazán hatékony”. Hasonló hibák manapság jószereivel minden sajtótermékben feltalálhatók, természetesnek tekinthető, az olvasók maguk egészítik ki, értelmezik őket. Mi nagyon sajnáljuk, hogy a kitűnő írás így megcsönkült – értelmetlenedett – legalábbis két mondat erejéig. Az olvasók és a szerző bocsánatát kérjük.

Nagy múltú középiskolai könyvtárak feltámadása

Számos magyar gimnázium könyvtárában őriznek kincset érő könyvritkaságokat, néhány helyen, például Sopronban még ősnymtatványokat is. A régi alapítású, nemegyszer több évszázados múltra visszatekintő iskolák muzeális értékű könyvgyűjteménye nemzeti vagyónk fontos része. Ezeknek a könyveknek, könyvtáraknak a sorsa a történelem viharaiban szorosan összefonódott az iskolák sorsával, híven tükrözve a latin mondás keserű igazságát: *habent sua fata libelli*.

Kiváltképpen illik ez a szentencia az egyházi iskolákra és könyvtáraikra. 1948-ban az államosítással súlyos csapás érte a felekezeti iskolákat, egyúttal természetesen a magyar oktatásügyet, nemzeti értékeinket is. Az államosítást követő tanügy-igazgatási káoszban, nemtörődőségben, hozzá nem értésben megpecsételődött néhány rangos iskola könyvtárának a sorsa. Most, amikor új életre kelnek ezek az intézmények, és visszakerülnek eredeti tulajdonosukhoz, nagy erőfeszítésekbe kerül könyvtáruk fölélesztése, bár a hajdani színvonalat így sem tudják elérni.

Szerkesztőségünk vállalása: fölkeresni néhány, újra egyházi kézbe adott patinás gimnáziumot és feltárni, mi történt a régi könyvtárral, hol tartanak új gyűjteményük kialakításában. Lapunk megbízásából *P. Kovács Imre* tanár és újságíró elsőnek a *Budapesti Evangélikus Gimnáziumba* látogatott el ez ügyben.

Húszezer helyett másik húszezer kötet

Értelmiségi olvasónak aligha szükséges bemutatni a Budapesti Evangélikus Gimnáziumot, amelyet röviden csak Fasori gimnáziumnak hív mindenki a köznap beszédben. Híres iskola volt hajdan, és az most is. Leginkább azt tudják róla az emberek, hogy több Nobel-díjas, illetve nemzetközi hírű magyar tudós koptatta padjait – *Wigner Jenőtől Neumann Jánosig* – a század elején. Arról talán kevesebben hallottak, hogy 1833-ban *Petőfi Sándor* is diákja volt ennek az alma maternak, pontosabban elődjének a Deák téri evangélikus gimnáziumnak.

A pesti evangélikusok iskolája 1821-ben lett (akkori szóhasználattal) kisgimnázium, és hamarosan, már 1823-ban nagygimnáziummá vált. Fejlődésének állomásai-ból csupán két mozzanatot ragadunk ki: nyolcosztályos középiskolává való átszervezése 1872-ben történt meg, 1952-ben pedig – mint evangélikus iskolát – négy évvel a többi egyházi oktatási intézmény után államosították, majd rövid időn belül megszüntették.

Könyvtára 1821 és 1952 között folyamatos fejlesztéssel, részben az iskola támogatóinak adományai révén alakult ki. Az itt őrzött (és természetesen használt) könyvek száma az államosítás évében már elérte a húszezeret.

Egy tanár visszanéz

– *Milyen volt negyven-ötven évvel ezelőtt ez a könyvtár, hogyan zajlott itt az élet?*

A kérdést Gyapay Gábor nyugalmazott, de most is tanító tanárnak tettem fel, amikor az igazgatói irodában kiderült, hogy a régi könyvtár állományára vonatkozó iratok elkallódtak valahol az idő során, vagyis az államosítást követő rendetlenségben, könyvben a hozzá nem értő emberek kezén.

Gyapay Gábornak jó neve van budapesti pedagóguskörökben, sőt országosan is. Tudós tanár, jeles történész, 1989-ben oroszlánrésze volt abban, hogy az evangélikus gimnáziumban újra megindulhatott a tanítás. A nyugdíjból jött vissza megszervezni és igazgatni azt az iskolát, amelynek már 1952 előtt a tanára volt. Gyapay tanár úr élő lexikon, mindent tud erről az iskoláról (is). Kérdésemre frappáns kiselőadást rögtönzött az államosítást megelőző évekről.

– Szerves fejlődés eredményeként jött létre ez a könyvtár. Az 1820-as évektől kezdve rengeteg, főleg német nyelvű folyóirat, újság járt ide, és az iskola rendszeresen beköttette, megőrizte ezeket. Óriási hasznát vettük ennek a tanítási gyakorlatban. Például, amikor én 1848-at tanítottam, a hónom alá fogtam *Kossuth Pesti Naplójának* a megfelelő évfolyamát, és így menten be az órára. Eredeti dokumentumok szemléltetésével egészen más az óra hatása, mintha csak magyaráz az ember.

Függetlenített könyvtárost nem tartott az iskola. A Fasorban az volt az elv, hogy akkor homogén a testület, ha minden munkát maga végez el, ily módon – egymást váltva – maguk a tanárok voltak a könyvtárosok. Mindenki szívvel-lélekkel tette a dolgát, amikor rá került a sor. Elhelyeztek egy desiderata-füzetet a könyvtárban, ebbe ki-ki beírhatta milyen könyvre, kiadványra lenne szüksége, a könyvtáros pedig beszerezte azt. Például úgy, hogy bement az igazgatóhoz pénzt kérni a könyvre, aki benyúlt az íróasztala fiókjába és ott, azon nyomban átadta a kért összeget. Akkoriban a tanításhoz és a kutatáshoz szükséges könyvek egytől egyig rendelkezésre álltak a könyvtárban.

Akadnak nálunk könyvészeti ritkaságok is. Ezek nem jutottak ebek harmincadjára az államosítással, mert 1945 után, de még 1952 előtt átvette őrzésüket az Üllői úton lévő evangélikus múzeum; ott vannak ezek most is.

Értékes és hatalmas gyűjteménye volt a régi könyvtárnak teológiai művekből. Szerencsére az államosításkor ezeket átadhattuk a teológiai akadémiának, ahol megtalálhatók jelenleg is. Sok könyv vándorolt el innen a Fővárosi Pedagógiai Intézet könyvtárába, de az intézet, amikor most, a rendszerváltozással újraindultunk, visszaszolgáltatta a nekik juttatott anyagot.

Jelentős állomány maradt itt a Fasorban az épületet birtokba vevő állami intézmény, az Országos Pedagógiai Intézet elődje számára. Akkoriban ez az intézmény széles körű pedagógus-továbbképzést folytatott, így kapóra jött nekik a rengeteg, jól felhasználható szakmai-pedagógiai kiadvány. Később azonban az OPI bürokratikus szervezetté vált, nem volt szüksége többé a mi hajdani könyveinkre, melyek aztán lassacskán fölszívódtak, szétszóródtak a nagyvilágban. Sorsuk ez idő tájt már kideríthetetlen. Ami összegyűjthető volt az örökségből, azt összeszedtük. Legfájóbb számomra a folyóirat-gyűjtemény elvesztése. Teljesen eltűnt szemünk elől ez a kollekció, feltehetőleg el is pusztult.

Voltak nekünk értékes, 19–20. századi kézirataink is, zömmel ezek is elvesztek. Annak idején egy (máig kiadatlan) Kossuth-levelet magamhoz vettem. Kossuth Lajos

ezt 1831-ben írta, ügyvéd korában, egy kölcsönügyletről van benne szó. Most, hogy újraindult a gimnázium, visszahoztam a relikviát. Az idén Kossuth-évforduló lesz, mi is megemlékezünk róla, egyebek közt egy kiállítással, ahol majd látható lesz ez a levél is.

Modern koledálás

Szinte a semmiből kellett az iskola új könyvtárát megteremteni. A szegény evangélikus egyház – a szegény ország nehéz történelmi pillanatában – mis mást tehetett, mint a „történelmi hagyományokat” folytatva adakozásra hívta fel híveit, illetve a magyar kultúra más felekezeten lévő támogatóit. Vagyis *koledáltak*, ahogy egy régi, de már elfeledett szóval az elődök nevezték az adománygyűjtést. Körlevelet küldtek a volt diákokhoz, a hitfelekezet tehetős tagjaihoz, továbbá országos intézményekhez, hogy ki-ki erejéhez mérten nyújtson segítséget az új iskolai könyvtár létrehozásához.

A segélykérő szó nem halt el a pusztában; hazai és külföldi magánosok, magyarországi intézmények juttatták el küldeményeiket a poraiból feltámadó iskola részére. Több evangélikus család saját – néhány száz kötetes – könyvtárát ajánlotta fel a gimnáziumnak. Segítségükre sietett az Országos Széchényi Könyvtár is duplumokkal, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, amely hétezer kötetet ajándékozott az iskolának – a nélkülözhetetlen katalóguscédulák kíséretében.

Ide került a felhívás nyomán az iskola egykori diákjának, a fizikus *Moravcsik Mihálynak* a könyvtára is, Amerikából, továbbá a biológus *Lindenmayer Arisztidé*, Utrechtből. *Borsch Árpád* például kétszáz Larousse-kötetet küldött hajdani iskolájának.

Érkeznek az adományok

A gimnázium könyvtárosát *Kliment Zsuzsannának* hívják, magyar-történelem szakos tanári oklevele mellett alapfokú könyvtárosi végzettsége van. És sok könyvtárosi tapasztalata. Itt három éve tanít, de tizennyolc év pedagógiai múlt áll mögötte, nyolcesztendei könyvtárossággal. Most tanár és könyvtáros egy személyben. Tőle tudom, hogy jelenleg húszezerre tehető a könyvtár állománya. Egészen pontos adatokkal nem tudott szolgálni, mert egyrészt most folyik – lázas ütemben – az állomány feldolgozása, katalogizálása, másrészt szinte naponta érkeznek újabb küldemények a könyvtár részére, és a gyorsan változó körülmények között hosszú időre lesz szükség, míg végleges „vagyonleltár” készül. Nagymértékben megkönnyíti majd a feldolgozást a számítógép, amely (egy szülő jóvoltából) már megérkezett az iskolába, s hamarosan munkába is állítják.

Noha a mostani húszezer kötet nem az a húszezer, mint amivel az államosítás előtt büszkélkedhettek, de némi hasonlóság mégiscsak kimutatható a két állomány között. Egyebek közt az, hogy az új gyűjtemény is sokarcú, és hatalmas ismeretanyagot ölel fel, a teológiától az atomfizikáig minden tudományág képviselve van benne.

Elhelyezési körülményeik egészen kiválóak, helyiség gondokkal nem küszködnek. Tágas a könyvtár – még sok polc üresen áll –, mely kizárólag tanári célokat szolgál,

emellett van egy kisebb, tizenhat négyzetméteres kutatóhelyiségük is, valamint egy ötszáz kötetes szabadpolcos kézikönyvtáruk; ez is csak a tanárok számára.

Muzeális értékű könyveik többnyire a 19. század elejéről valók. Kliment Zsuzsanna féltő gonddal vigyáz *Phaedrus* fabuláinak 1834-es magyar kiadására, *Kisfaludy Károly* híres Aurora évkönyveire és az 1836-os Bajza-kötetükre. Vannak 18. századi német nyelvű, gót betűs könyvek is, de kincset ér a múlt századi Monumenta Hungariae Historica című sorozatuk is, amelyből egyetlen kötet sem hiányzik.

Panaszt nem hallottam a könyvtárban; nyugodt körülmények között dolgoznak, könyvtári hiányosságok miatt nincsenek zökkenők a nevelők munkájában. Miként az állami iskolákban, itt is a beszerzési keretet tartják kevésnek, ami jelenleg évi száz-ezer forint. Az állománygyarapításhoz, a legújabb kiadványok megvásárlásához ők is különböző pályázóktól remélnék segítséget, valamint a Soros Alapítványtól.

Ifjúsági könyvtár

Szervezetileg és helyileg teljesen különáll az ifjúsági könyvtár, amelynek több mint hatezres az állománya. Ez a részleg is zömmel adományokból jött létre; vezetője a nyugdíjas *Masznyik Gáborné*.

Hatezer könyv nem kevés, ám az igényeket mégsem tudja kielégíteni teljes mértékben. Gyakran kell elutasítani egyik-másik tanulót, mert a keresett könyv hiányzik a könyvtárból.

– Legutóbb *Kemény Zsigmond*-regényekért jöttek hiába a gyerekek, és nem tudtam a kezükbe nyomni *Mark Twaintől* sem a *Huckleberryt*, sem a *Tom Sawyert* – jegyezte meg *Masznyik Gáborné* –, pedig jó néhány könyvesboltban, illetve antikváriumban is megfordultam évégett. Ezek hiánycikkek a könyvpiacra is, nemcsak nálunk. Egyébként diákjaink körében mindig azoknak a szépirodalmi és tudományos ismeretterjesztő munkáknak van nagy keletjük, amelyről éppen szó esik a tanítási órákon.

Gondolom, ilyenkor talán a tanári könyvtárban is szét lehetne nézni. Az ifjúsági könyvtáros is oda irányítja a tanulókat, de annak már nem néz utána, hogy ott kiszolgálják-e őket. Úgy látszik, mintha a kelleténél nagyobb volna a távolság a két könyvtár között, a könyvtárosok szívélyes kapcsolata ellenére is.

Jó közepesnek mondható az ifjúsági könyvtár forgalma. A hét első négy napján – napi négy órában – van nyitva tartás; naponta tizenöt-tizenhat gyerek kopogtat be olvasnivalóért a tanítási órák közti szünetekben. A kölcsönzési idő négy hétre szól. A határidőt többnyire megtartják a diákok. *Masznyik Gáborné*nek más panasza nincs is rájuk, mint az, hogy némelyek belefirkálnak a kölcsönkönyvekbe, neveket, sorokat húznak alá. Három év alatt, amióta itt könyvtáros, mindössze két könyv veszett el, és a kárt azon nyomban megtérítette mindegyik delikvens.

Rácz László és Moravcsik Mihály könyveiből

Rácz László a Fasori Gimnázium zseniális matematikatanára volt a század elején; későbbi tudósok serege került ki a keze alól; *Moravcsik Mihály*, a világhírű fizikus pedig az iskola növendéke. Összeköti őket a közös múlton kívül az is, hogy mindketten az iskolára hagyományozták szakkönyvtárukat.

Rácz László hagyatéka ötszáz kötetre rúg. Az államosításkor ez az anyag is a Fővárosi Pedagógiai Intézet birtokába jutott, ahonnan hiánytalanul visszakapták. Jelenleg a fizikai szertárban van elhelyezve – *Olbrich Jánosné* tanár gondjaira bízva –, és a Moravcsik-hagyatékkal, valamint más, kisebb adományokkal együtt tekintélyes szakkönyvtár jött létre belőle.

Apropó, szakkönyvtár! Régen is több kisebb, egy-egy iskolai tantárgy tudományos bázisát reprezentáló szakkönyvtár egészítette ki a „központi gyűjteményt” ebben az iskolában. A szakkönyvtári hagyomány is újraéled. Házi hálózatuk most van kiépülőben.

Rácz László könyveinek többsége német, angol és latin nyelvű – *Johannes Kepler* műveit például latinul tanulmányozta a tanár úr a kilenckötetes, 1871-es kiadás (*Opera omnia*) alapján –, de megtalálhatók az örökségben a most éppen százéves *Középiskolai Matematikai Lapok* bekötött évfolyamai is, Rácz László széljegyzeteivel ellátva.

A Moravcsik-gyűjtemény százötven angol nyelvű fizika-könyvből áll. Ezek jelentős része nem akármilyen kiadvány, mert az utóbbi évtizedek nemzetközi fizikakonferenciáinak jegyzőkönyveit tartalmazzák. Ilyesfajta sorozat feltehetőleg kevés található Magyarországon, ha van ilyen egyáltalán. Az iskola nem zárkóznék el az elől, ha itthoni fizikusok tanulmányozni szeretnék ezt a ritka gyűjteményt.

P. Kovács Imre

Egy tanulmányút margójára

Gondolatok a dán iskolai könyvtárakról

A múlt év őszén (október 18. és 24. között) részt vehettem egy dániai tanulmányúton, amelyre a Dansk Demokratifond, valamint a fogadó ország számos könyves és könyvtári szervezetének, intézményének szakmai és anyagi támogatásával került sor. A programok többségéről a könyvtári szaksajtó hasábjain már beszámoltak a tanulmányút résztvevői, így teljes körű tájékoztató helyett egy olyan „marginális programról” ejtenék szót amely – szűkebb kutatási területemnél fogva – különösen nagy élményt jelentett számomra.

Dánia, mint az egyik legfejlettebb könyvtári rendszerrel rendelkező nyugat-európai ország, az iskolák könyvtári ellátásának területén is rendkívüli figyelemre méltó eredményeket ért el az elmúlt két-három évtizedben. Nemcsak a fejlett iskolarendszerrel rendelkező európai országok (Nagy-Britannia, Németország, Svájc stb.) szakemberei, hanem az USA-ból odalátogatók is elismerő publikációkban nyilatkoztak a dán iskolai könyvtárak pedagógiai hozzájáról.

Kitérőül megemlíteném, hogy – a fentiek okán – az MKE Könyvtárostánárok Szervezetének VI. Nyári Akadémiájára vendégül láttuk és előadásra kértük fel a dán testvérszervezet két jeles szakemberét (*Bengt Møllskov, Søren Roerup*), akik videóval kísért beszámolóikban meggyőző hitelességgel tárták elénk a dán általános iskolák (tízosztályos népiskola) könyvtári hétköznapijait, a korszerűen kialakított, felszerelt könyvtárak tanulói igénybevételének változatosan motivált tevékenységi formáit.

Jómagam több mint egy évtizede kísérem figyelemmel a szakirodalomban a dán iskolaügy könyvtári eredményeit, de csak most nyílt lehetőségem először a mindennapi élő gyakorlat oldaláról tapasztalatokat szerezni. Sajnos, várakozásaim majdnem meghíúsultak, mert a régi hagyományú iskolai „krumpli szünet” idejére esett tanulmányutunk. A dániai iskolákban pedig még a magyar gyakorlathoz képest is komolyabban veszik a pedagógusok pihenéshez, kikapcsolódáshoz való jogát; az iskolák ilyenkor elnéptelenednek, tanár és tanuló vidékre, külföldre utazik felüdülést keresni.

Ebben a helyzetben már-már megbékéltem az amúgyis feszesre méretezett könyvtári szakmai programmal, amikor *Margit Nielsen* tolmácsnő és *dr. Szira József* (a tanulmányút vezetője) segítségével – egyéni kérésre – két iskolai könyvtári témájú találkozásban részesülhettem: Koppenhágában felkerestem az Undervisnings Ministeriet Folkeskole részlegének iskolai könyvtári főfelügyelőjét, *Hans Jørgen Pedersen* urat, akitől megkaptam a legfrissebb oktatásügyi jogszabályokat, tantervi ismertetőket, iskolai könyvtárakra vonatkozó működési szabályzatokat. Vidéki utazásaink során pedig eljuthattam egy kisvárosi, 10 osztályos általános iskola könyvtárába, ahol az intézmény könyvtárosa tanára (három közül az egyik!) – a „krumpli szünet” ellenére – készségesen bemutatatta könyvtárát. Ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni *Preben Grangaard* könyvtáros tanárnak és *Margit Nielsen* tolmácsnőnek, aki a szakmai találkozót megszervezte számomra.

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* előző számában részletesen ismertetett program egyébként abban segített, hogy egy igen fejlett könyvtári rendszer működéséről, a Dán Királyi Könyvtártól a kisvárosi közművelődési és iskolai könyvtárig átfogó képet kapjak, s ebben az egyre inkább összetartó, egységesülő könyvtári rendszerben lássam az iskolai könyvtárak helyét, kooperációs lehetőségeit és a szakmai munkájukat segítő központi szolgáltatások körét. Valójában ebben a tágabb kontextusban lehet igazából megérteni, hogy aránylag rövid idő alatt miként érthették el a dán iskolai könyvtárak *általánosokörűen* – egy meglehetősen szétaprózott iskolarendszerben – fejlett szolgáltatási színvonalukat. A tanulmányút azonban még ennél tágabb, távolabbi közoktatásügyi és szociokulturális összefüggésekre is rávilágított, melyek a fejlődésben közvetve, de szükségszerűen hatottak.

Mindenekelőtt abból a másfél évszázados, demokratikus társadalmi fejlődésből kell kiindulnunk, amely az oktatási, kulturális ellátásban *mindenki számára* (nemtől, származástól, lakóhelytől, anyagi, egészségi állapottól függetlenül) azonos vagy legalábbis hasonló esélyeket igyekezett biztosítani. Minden Dániában élő állampolgárnak joga van hozzájutni az életviteléhez, boldogulásához szükséges tudáshoz, információkhoz. A társadalmi közfelfogás szerint *ez nemcsak az egyén*, hanem a társadalomnak is messzemenőig jól felfogott érdeke. A szakmai, általános, szabadidős művelődésen, szórakozáson kívül az állampolgárnak pontosan értesülnie kell a közügyekről, önkormányzati döntésekről, hogy maga is vállalni tudja ezeket, és felelősségteljesen részt vehessen további, kedvező alakításukban. Egyúttal az olajválság, a gazdasági recesszió éveiben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy *jól képzett*, megfelelően informált munkaerő segítheti elő elsősorban Dánia magas technológiai vezető pozícióját, a társadalom boldogulásához szükséges anyagi javak (nemzeti jövedelem) biztosítását. Az információ a mai társadalomban kulcsszó, az ország információs infrastruktúrájának gyorsütemű fejlesztése pedig alapvető követelmény. Ebből adódik a könyvtári rendszer automatizálási programjának (DANBIB, technikai korszerűsítés)

kiemelt támogatása, és természetesen az információ-használatra nevelés megnövekedett szerepe az iskola tantervi anyagában.

A dán közoktatásügyben ugyanis korán felismerték, hogy az önálló tájékozódást nem felnőttkorban, hanem minél előbb, lehetőleg *kora gyermekkorban* kell megtanulni. Erre nevelik tanulóikat az iskolák, amikor az ún. aktuális, időszerű ismeretanyag feldolgozása során széles körben bevonják a gyermekek iskolán kívül szerzett információit, tapasztalatait. És ezt a célt szolgálják a dán alap- és középfokú iskolákban gyakran alkalmazott információigényes, könyvtáralapú programok (projektek), melyek egy-egy nagyobb, általában több tantárgyhoz is kapcsolódó témakör (több tanítási órát átfogó) feldolgozását jelentik, oly módon, hogy a szükséges ismereteket a tanulók önállóan gyűjtik össze az iskolai könyvtárban, vagy iskolán kívüli információs forrásokból. Ilyen témakörök például az emberi jogok kérdése, vagy a szociálpolitikai ellátás helyzete Dániában stb. Az egyéni vagy csoportos kutató munka során a tanulók intenzíven használják az iskolai könyvtár tájékoztató eszközeit, fokozatosan képessé válnak az információk kritikai értékelésére és az anyaggal kapcsolatos önálló véleményalkotásra. Ennek a pedagógiai alapállásnak nyilvánvalóan egy olyan iskola felelhet csak meg, ahol az ingyenes alapellátás részeként színvonalas könyvtári szolgáltatásokban részesülhetnek tanulók és nevelők. Centrális problémája ezért a dán iskolaügynek, hogy az oktatási intézményekben rendelkezésre álljanak a tanuláshoz, tanításhoz szükséges információhordozók, tájékoztatósi segédanyagok, eszközök. Fontos, hogy mindezt olyan könyvtári keretek között találják meg a tanulók, ahol a szolgáltatások érdeklődésükhöz, életkori sajátosságaikhoz igazodnak, ahol otthonosan, fesztelenül jól érezhetik magukat.

A fentiekből is jól látható tehát, hogy a társadalmi szükségletek jelentős mértékben megváltoztatták az elmúlt három évtizedben a tanulás-tanítás didaktikai, módszerbeli kultúráját. Az egyoldalú ismeretközlés, átadás helyébe a hatvanas években a tevékenység-alapú tanulás, a hetvenes években a kommunikációs képesség, önálló véleményalkotás fejlesztése, a nyolcvanas években a korszerű információs technikák bevezetése, majd az iskolai munka individualizáló, differencializáló módszerei léptek. Ezek a nevelési elvek ma is egymás mellett, egymást erősítve hatnak, és eredményességük nélkülözhetetlen eszközeként *egyre fontosabbá* vált az iskolai könyvtárak fejlesztése. A hagyományos iskolai könyvtárakból a három évtized alatt az iskola szükségleteihez igazodó könyvtári modell (forrásközpont) alakult ki. Ehhez egyébként 1988 és 1991 között 100 millió korona rendkívüli állami támogatást adtak. A dán kollégák szerint a könyvtár az *iskola szíve*, mind fizikai, mind eszmei értelemben.

Végül, a dániai könyvtári rendszer megismerése arra enged következtetni, hogy az iskolai könyvtárak működtetésének szakmai pedagógiai hatékonysága bizonyára elérhetetlen lett volna a jól működő könyvtári, információs infrastruktúra nélkül. Az iskolai könyvtárak éppoly természetesen illeszkednek a könyvtári rendszerbe, mint az adott iskola életébe. Önálló funkcionális-szolgáltatási arculatuk megőrzése mellett – a hazai gyakorlat számára is példamutató – együttműködésben és munkamegosztásban működnek az adott település közművelődési könyvtáraival. Összehangolt állománygyarapítás, közös bibliográfiai adatbázisok, központi lelőhely-nyilvántartás kiépítése segíti a szakmai adminisztrációt és a gyors, kölcsönös állományi átcsoportosításokat. Az iskolai könyvtárak intenzíven igénybe veszik a központi szerepkörű könyvtárak, illetve pedagógiai ellátó intézmények szolgáltatásait. A világviszonylatban magas színvonalú iskolai könyvtári ellátás megoldhatatlan lett volna, ha a szerteaprózott

közoktatási intézményrendszerben egyedileg kellett volna a szolgáltatások teljes körű feltételeit megteremteni. (Egyébként az alapfokú népiskolák száma 1991-ben 1827, az átlagos intézményi tanulólétszám pedig 310 fő volt.)

A legteljesebb körű szakmai háttér-szolgáltatásokat a Dansk Biblioteks Center, röv. DBC (Dán Könyvtári Központ) nyújtja a kisebb könyvtárak részére: a szelektív, racionális állománygyarapításhoz (Danske Bogmarked, heti rendelőjegyzékek és a Dán Nemzeti Bibliográfia sorozatai), a könyvtári használatra szerelt könyvek expedálásával, katalóguscédula ellátással, s az egyéb könyvtári tevékenységet segítő anyagok készítésével, forgalmazásával. A DBC mellett további állományépítési tájékoztatást nyújt az Oktatási Források Országos Központja, az Országos Film Központ stb.

Az iskolai könyvtárak önálló állományi kínálatát országos, megyei vagy kisebb (önkormányzati) hatókörzetekben működő központi *háttérgyűjtemények* egészítik ki. Jelenleg 16 (14 megyei és 2 megyei jogú városi) megyei pedagógiai központ (amstcenter) és 50 önkormányzati, ún. közös területi gyűjtemény a dokumentumfélések teljes körét felvállalva segíti az iskolai könyvtári törzsállományon túlmutató használói igények kielégítését és a helyi oktatástechnológiai feladatok megoldását. Egyúttal a megyei központok és a kisebb körzetekben működő *iskolai könyvtári hivatalkók* (az átkölcsönzési állományokat is ők kezelik) a könyvtár technológiai és hálózatfejlesztési kérdéseiben is közhasznú feladatokat vállalnak.

A fenti állománykiegészítési lehetőség és a könyvtárközi kölcsönözéssel igényelhető választékbővítés a helyi iskolai könyvtári dokumentumanyaggal együtt alkalmas a közoktatás dokumentális igényeinek kielégítésére. Az iskolák jelentős hányadában hozzáférhető külső adatbázisok (BÁZIS, POLITIKER stb.) pedig tovább bővítik a tájékozódási lehetőségeket.

Egyébként a korszerű információ tároló/kereső technikák informatikai lehetőségek iskolai meghonosítása, alkalmazása *kiemelt könyvtárügyi-oktatásügyi feladat* Dániában. Erre a célra a nyolcvanas évek közepétől az iskolák komoly támogatást igényelhetek az állami, központi könyvtárfejlesztő alapból. (Az utóbbi 40%-át fordítják

iskolai könyvtári fejlesztésekre.) A fentiekén kívül kiemelt támogatásban részesítik a könyvtári eszközökre építő pedagógiai projekteket és a kis települések iskolai könyvtárait.

Az iskolák önerős, öntörvényű fejlődését tehát egyrészt állami támogatással ösztönzött központi szerepkörű intézmények, másrészt az iskolai könyvtárak organikus kettős (könyvtári és oktatásügyi) kötődése erősítette évtizedek óta. A *közoktatásügyi és könyvtárügyi kormányzat* mind a törvénykezés, jogszabályalkotás területén, mind a támogatások kérdésében a legutóbbi időkig ellentmondásmentesen kezelte az iskolai könyvtárügyet. 1964-ben még a *Közkönyvtári törvény* írta elő kötelező érvényűen, hogy 1969-ig minden népiskolának könyvtárral kell rendelkeznie. Az 1975-ben kiadott Közoktatási törvény azonban már önálló paragrafusában (17.) intézkedett arról, hogy minden iskolának könyvtárat kell létesítenie, a könyvtárnak meg kell őriznie és az egységes katalogizálási szabványoknak megfelelően fel kell dolgoznia az iskola által vásárolt oktatási anyagokat. A törvény egyúttal azt is leszögezte, hogy az iskolai könyvtárakra vonatkozó előírásokat az oktatási miniszter teszi közzé. Ennek hatására jelent meg 1984-ben – az oktatási miniszter rendeletként – az iskolai könyvtárak részletes ügyrendje, amely a mai napig érvényben van. Az iskolai könyvtárak funkcionális megerősödésével tehát fokozatosan az oktatásügyi kormányzat hatáskörébe került az iskolai könyvtárak jogi szabályozásának ügye. Az 1993-ban megfogalmazott új közművelődési könyvtári törvény tervezete már csak említésszerűen foglalkozott az iskolai könyvtárakkal, a részletes törvényi szabályozást azonban – minthogy az iskola szerves egységéről van szó – egyértelműen az új közoktatási törvény hatáskörébe utalta. (Az 1993. nyarán jogerőre emelkedett új Népiskolai törvényt azonban – sajnos – nem ismerem, mert egyelőre nem jelent meg az angol nyelvű változata.) Mindenesetre a jogi szabályozás folyamatából *jól látható* módon követhető, hogy az iskolai könyvtárak pedagógiai szerepének, jelentőségének elismerésével fokozatosan a közoktatás elválaszthatatlan részévé szervesült az iskolák könyvtári ellátásának ügye.

Mindeddig nem okozott problémát az iskolai és közművelődési könyvtárak kapcsolata sem. Tudnunk kell, hogy a dán iskolai könyvtárak – az ún. skandináv fejlődési utat követték. Ez azt jelenti, hogy a települések jelentős hányadában az iskolában működő könyvtár közművelődési és iskolai könyvtári feladatokat egyaránt ellátott. Majd az iskolák könyvtári szükségleteinek fokozatos növekedésével az iskolai könyvtár egyre meghatározóbbá vált – ennek következtében a közművelődési könyvtárak az esetek többségében kivonultak az iskolából, és önálló, az iskolai könyvtártól elkülönült, de velük szervesen együttműködő egységekké váltak. Ebből következett, hogy a korábbi, túlnyomórészt integrált könyvtárak helyett, ma az iskolák alig 20%-ában (csak egészen kis településeken) működik kettős funkciójú könyvtár.

Az iskolai könyvtári funkciók megerősödésével világossá váltak a könyvtártípus közművelődési gyermekkönyvtári szolgáltatótól eltérő sajátos funkciói. A két könyvtári hálózat sajátos feladatainak megfelelően vállalta a gyermekek és a fiatalok *kettős könyvtári ellátását*. Ennek szükségességét az is bizonyítja, hogy mindkét könyvtárhálózatban egyre intenzívebben veszik igénybe a szolgáltatásokat, az igénybevétel statisztikai adatai évről évre emelkednek. A két könyvtártípus nem helyettesíteni, hanem kiegészíteni kívánja egymást. 1991-ben a gyermekkönyvtárakban 32,8 millió kötetet, az általános iskolai könyvtárakban pedig 36,6 millió egységet, együttesen 64,4 millió kötetet kölcsönöztek ki. (Ez a kölcsönzési volumen az iskolákban 64,2 kötetes tanulónkénti forgalmat, a közművelődési könyvtárakban ennél valamivel

magasabb értéket jelent olvasó gyermekeként, s akkor nem számoltuk a nem nyomtatott dokumentumok forgalmát és a helybenhasználat intenzitását.) A két könyvtár-típus funkcionális elhatárolódása és gyűjtőkori fegyelme példamutató alapul szolgálhat értékes, sokoldalú együttműködésükhöz.

A fenti körülmények, előzmények előrebocsátásával reálisabban lehet megítélni a meglátogatott *tarmi iskola* könyvtárát. Tarm egyébként a Jylland nyugati peremvidékéhez közel eső, mintegy 5000 lakost számláló kisváros. Közigazgatási központja a vonzáskörzetben elhelyezkedő hét kisközségnek. A tízosztályos tarmi iskola 400 tanulóival az átlagosnál kissé nagyobb intézménynek számít. Könyvtára igen jól felszerelt (dániai viszonylatban is), szakmai és pedagógiai szempontból is az átlagos színvonalnál teljesítőképesebb, de Dániában nem számít ritka kivételnek. Alaptere kb. 350 m², fizikai és eszmei értelemben egyaránt az iskola centrumában, ahogy a dán kollégák mondják, az iskola „szívében” található. A teljes alapterület *két szinten* oszlik meg: a 250 m²-nyi felső szintről egy keskeny lépcsőlejáró vezet a kb 100 m²-nyi pincehelyiségből kiképzett raktári térhez, ahol főként az alkalmilag használt, nagyobb példányszámú, ún. osztályosorozatok (nálunk a kötelező olvasmányoknak, illetve a munkaeszközként használt anyagoknak felel meg) és egyéb alkalmilag vagy végleg a forgalomból kivont dokumentumokat, játékokat, egyéb könyvtári segédleteket tartják. Ezen a szinten, elkülönített helyiségben található még egy eszközzel (főként számítógépekkel) jól felszerelt technikai műhely. A felső szinten (az iskola földszintje) található a könyvkiválasztó és olvasói/foglalkoztató övezet céljára kialakított U-alakú tér, amely önálló helyiség formájában kiegészül a nem nyomtatott anyagok raktározására, használatára, átjátszására alkalmas, kisebb térrel. Ezen kívül

még a könyvtárhoz tartozó helyiség az ún. *pedagógiai műhely*, ahol a pedagógusok munkájához szükséges, nyomtatott és nem nyomtatott anyagok (nálunk pedagógiai gyűjtemény) találhatóak, azzal a különbséggel, hogy itt (kb. 20 m²) *jó lehetőség* kínálkozik a különböző (külső és saját készítésű) dokumentumok kipróbálására, bemutatására, megbeszélésére, egyszerűbb sokszorosítási, gyártási feladatok ellátására. A pedagógiai műhely kiegészül még egy kisebb raktárral, és – az iskola tervezőinek praktikus megfontolását dicséri – a két helyiség köti össze a könyvtári szolgáltató tereket a nevelőtestületi szobával. A könyvtár ilyen módon közvetlenül az utcáról és az iskola felől is megközelíthető. A könyvtár felszerelése egyaránt alkalmas a különböző dokumentumok használatára, sokszorosítására, átjátszására és a dokumentumok gépi tárolására, visszakeresésére, a könyvtári anyagok számítógépes kölcsönzésére, sőt külső adatbázisok hozzáférhetőségére. A könyvtárostánár véleménye szerint a tanulók ezeket az eszközöket ugyanolyan természetességgel használják, mint a felnőttek. Ebben a könyvtárban egyébként három könyvtárostánár működik, továbbá egy félmunkaidős gépíró és egy oktatástechnikus (részmunkaidőben) segíti még a könyvtár működését. A könyvtárostánárok – a mi gyakorlatunktól eltérően – mind részmunkaidőben (általában félmunkaidőben) látják el a könyvtárosi feladatokat, idejük másik hányadában pedig tanítanak. Az utóbbi gyakorlat Dániában általános körűen *elfogadott alapelv*. A könyvtárosok pedagógiai és könyvtárosi képességgel egyaránt rendelkeznek. Ez a követelmény egyébként a közeli Németország gyakorlatával szöges ellentétben áll, ahol a könyvtáros „csak könyvtáros”, akinek az a feladata, hogy a könyvtár saját eszközeivel segítse az iskola munkát, de közvetlenül csak könyvtárismeretet taníthat.

A három könyvtárostánár közül az egyik betölti a könyvtárvezetői feladatokat és egyúttal az önkormányzat területén működő valamennyi iskolai könyvtárból alakult munkaközösség vezetője is. A közművelődési könyvtárakkal szerves működési közösségben tevékenykednek: közös adatbázist és lelőhely-nyilvántartást építettek ki az önkormányzat valamennyi könyvtári gyűjteményének számítógépes adatfeldolgozása útján. Az adatbevitelt a városi közművelődési könyvtárban végzik, és valamennyi érdekelt szolgálati ponton terminálok állnak rendelkezésre a gépi kereséshez. A rendszerben külső adatbázisokban (BÁZIS, POLTIKER) való keresésre is lehetőség nyílik. Igaz, hogy ebben a település-nagyságrendben még nem általános a közös gépi adatbázis kiépítése, a tarmi könyvtárosok kezdeményezését ezért – érthetően – komoly állami támogatásban részesítették. A bibliográfiai adatok gépre vitele már befejeződött, s az eddigi tapasztalatok szerint mind az állomány nyilvántartását, gépi visszakereshetőségét, kölcsönzési adminisztrációját jelentősen megkönnyítette. Egyszeresínt lehetőséget ad a kisebb könyvtári egységek állományának gyors, alkalmi átcsoportosítására, a dokumentumvagyonnal való hatékonyabb gazdálkodásra.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a gépesítés mellett továbbra is nagyon fontos az állomány tartalmának és használhatóságának pontos, megbízható ismerete és megismeretése. Eleve óriási haszonnal válogatják ki a könyvtárostánárok a kiadói kínálatból a megrendelendő címeket, figyelembe veszik a nevelőtestület igényeit, kritikai észrevételeit is. Majd az állománybavétel után a könyvtárosok megosztják tapasztalataikat, felhívják a figyelmet az új beszerzésekre. Alapvető követelmény a dán iskolai könyvtárakban, hogy a könyvtárostánár megbízható, alapos könyvismerettel rendelkezzen. Ez olyan feltétel, ami nélkül az állomány további hasznosítása megoldhatatlan.

A tanulmányútról szerzett tapasztalataim természetesen messze felülmúlják a fenti beszámoló kereteit. Külön tanulmányt érdemelne a közművelődési gyermekkönyvtárak/részlegek külső megjelenésének és belső, tartalmi munkájának gazdagsága, változatossága; a gyermekközpontú közgondolkodásból fakadó, érezhetően oldott légkör; meleg, emberi bánásmód. Legszívesebben fényképeket mellékelnék a vejlei 100 ezer kötetes (200 ezer kötetes évi forgalommal!) gyermekkönyvtár csoportos zenehallgatást szolgáló foglalkoztatóhelyiségéről, ahol egy kisfiú elmerülten olvasott, elnyúlva egy óriási állatfigurán, a hinnerupi új könyvtár mesebarlangjáról, amelyet egy képzőművész két iskola tanulóival együtt épített meg, a polcokkal kuckószerűen kiképzett, gyermekmarasztaló zeg-zugokról, és a århus-i gyermekkönyvtárról, ahol a számítógép monitorja előtt egy kisgyerek édesapjával együtt keresett irodalmat magának. Érezhetően fontos az intézményeknek, hogy a gyerekek, fiatalok kedvüket leljék a könyvtárban. Még akkor is jól érezzék magukat, ha netán olvasási nehézségekkel küszködnek, mert részükre ott állnak a polcon a gyermekirodalom hangos könyvei, amelyek mellett természetesen megtalálhatók a nyomtatott könyvek, hogy a kazetta hallgatása közben az írott szöveg is követhető legyen ... vagy éppenséggel zenét hallgatnak ezek a gyerekek, rajzolhatnak, beszélgethetnek vagy játszhatnak, s talán valamikor ők is eljuthatnak a könyvig, az írott szóig.

Mindezek pusztán kiragadott impressziók, jelzészzerű észrevételek a teljesség legkisebb igénye nélkül. A kint töltött néhány nap programja rendkívül gazdag volt: érdekes előadásokat hallgattunk, türelmesen kommentált könyvtárbemutatók részesei lehettünk. Szóban és írásban gazdagon elláttak szakmai információkkal vendéglátóink, s közben sok-sok figyelmességben, meleg, baráti fogadtatásban volt részünk. Köszönettel és elismeréssel tartozom mindezért dán kollégáinknak, a Dansk Demokratifondnak, Dr. Szira József képviselő úrnak (Északi Fény Utazási I.) végül – s nem utolsósorban – itthoni támogatóimnak (HUNRA, MKE, MKM), akik anyagi segítségükkel lehetővé tették tanulmányutamat.

Dán Krisztina

A történész józansága

99 lépésre a Halászbástyától van egy „Oázis a város felett”, a Litea könyvesbolt és teázó. Ebben a sokféle szempontból kiváló intézményben (amelyről olvasóinkat közelesem részletesebben is tájékoztatjuk) került sor *Juhász Gyula* posztumusz kötetének, *A történész józansága* című műnek a sajtóbemutatójára. A 3K olvasói ugyan olvashatták már e mű méltatását (reméljük kedves) lapjukban, ám a sajtóbemutató szolgált nem kevés újdonsággal azoknak is, akik mind az OSZK tragikusan korán elhunyt főigazgatóját, mind az ő tudományos munkásságát, mind posztumusz kötetét (sőt annak *Pogány György* általi, szerintünk kitűnő ismertetését) is ismerték. A remek hangulatú sajtóbemutatón *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója szólt nemcsak meleg, de mély értelmű szavakkal is elődjéről, a tudósról, aki kiváló könyvtárigazgató is volt, valamint egy kedves tanítványa, a szakkörökben régóta ismert *Bán D. András* beszélt a nagy professzorról, annak kitűnő kötetéről. Mi ezúttal azt a szubjektív (ám szubjektivitásában annál mélyebben hiteles, a lényegét igazi husserli Wesenschauval láttató) beszámolót közöljük, amellyel *Juhász Gyula* költőbátyja, *Juhász Ferenc* lepte meg a jelenlevőket.

Ami nehéz

Nehéz nekem e posztumusz könyvről és szerzőjéről beszélni, hiszen a könyv megírója és vallomástevéje testvérem volt. Talán nem is illik. És meghalt idő előtt, még akkor is, ha minden vonatkozást és sejtelmet agyamba gyűjtve tudom, hogy másképp nem lehetett. A gyász még nem üledett le a szívemben. Különbösen is: életemben úgy forrasztódnak egymáshoz a halálok, mint a híd-ívek. Azért is írtam le ezt a néhány mondatot, hogy össze ne csomózza a dadogás a torkomat. Hogy legyen ez a könyv, ezt még életében mondtam öcsémnek, leselkedő és mohó árnyak bozótjában ülve vele, hogy legyen, mert kell, mert fontos, mert nagy szüksége van a megfigyelés, a látás, az ítélet józanságára és ezer-tükrű fényére változó világunknak, hömpölygő gondok, elvadult visszaburjánzások töviseiben, áradásában vergődő életünknek. A halál aztán kényszerű azonnallá igazgatta ezt a szükségességet. E könyv tartalmát, tényeit, látásmódját, igézetét, töprengés-útját vizsgálják és ítélik meg a szakemberek. Én elmondtam róla valami keveset döbbenet és gyászfehéren előszavában. Azt ugyan nem, hogy milyen örömöm volt testvérként figyelni és látni egy életen át, hogyan fényesedik, itatódik át ragyogással az az elme a mellettem növekvő testben, aki végül is e tanulmányok, beszédek megfogalmazója lett, hogy nő benne a luciditás, hogyan lesz egyre lucidusabb és józanabb nemcsak tolla, de már vizsgálat-módja is a történelmi folyamatok kutatásában és értelmezésében. Mikor kényszerű és korszerű pályamódosulás után, mint az úrhajó, történészként kezdte újra és folytatta életét, mint a kristályatomok átrendeződése a beavatkozástól, benne új látással összegeződtek és rendeződtek a fénymolekulák, a fénylő korpuszkuláris tudat-csomagocskák. Ez

volt *Juhász Gyula* második megszületése. A nem-testi, a szellemi. Emlékszem, ahogy a könyv első nagy tanulmányai fénykalásszá érlelődve agyában: megszülettek. Egyszer autóval hozott föl feleségével egy Tolna-megyei településből családotól, s úgy Siófok körül, ahol szarvasok, őzek ácsorogtak a kukoricaszárak közt, zománcos fácánok futkostak a havas tarlón, rámvillantotta aranykeretes szemüvegű arcát, s elkezdte mondani az Űszkös pillanat látomását, mert valóságát. Szorongása úgy olvadt le arcáról, mint finom jéglemezek hártatollai. Mert azt akarta tudni, hogy igaza van-e? De hiszen igaza volt! Úgy mutatta meg nekem töprengés-szülte gondolatait, ahogy egy újszülöttet mutatnak a pólyában. Mit szól hozzá, aki látja? Hát nézzék Önök is e Könyvszülöttet. Nem kisebb szeretettel, mint ahogy Illyés Gyula tette, mikor Eszter lányom megszületett. Átjöttek hozzánk, Flórával, s Gyula nagy kezeivel fölemelte a csecsemőt magasra, s nézte mosolyogva. Hogy mit mondott, azt engedjék meg, hogy elhallgassam.

Juhász Ferenc

Megmérettünk...

Nem minden előzmény nélkül fogott hozzá az OSZK KMK Olvasószolgálati kutató osztályának négy munkatársa a magyar nemzeti területen élő különböző, egymástól regionálisan – virtuálisan és konkrétan is – elszigetelt, „de azonos nyelvet beszélő és közös kulturális tradíciókkal (is) rendelkező társadalmi alakulatok” olvasás és könyvtárkultúrájának felméréséhez – annak felderítéséhez, hogy a „kulturális-értékrendi összetartozásnak és elkülönülésnek jegyeit milyen arányban és milyen módon vegyítik”.

1991 tavaszán a magyar kontroll-területen (Hatvan, Hort, Rózsaszentmárton és Jászberény) kívül Románia (Erdély: Székelyudvarhely, Zetelaka, Zeteváralja) és Szlovákia (Dunaszerdahely, Nyárasd, Kisudvarnok, Nyitra) magyarok által összefüggő tömbben és többségben lakott területeit vizsgálták, választ keresve „a nemzeti azonosság tudat aktuális állapotára”. Ezek után kerülhetett sor a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézetének kiadásában a „Hungari extra Hungariam” sorozat második köteteként, a felmérések kiértékelését tartalmazó, színvonalas tanulmánykötet kiadására.

A négy tanulmány – mint a felmérés négy megközelítési pontja – helyenként átfedi egymást, ezzel is biztosítva a felmérés objektivitását, realisabb kiértékelési lehetőségét.

Egy jól kigondolt, logikailag jól felépített, összefüggérendszerre alapozó szociológiai felmérés tényfeltáró, következtetéseknek is helyet adó kötetét tarthatja kezében az olvasó.

Gereben Ferenc az első részben e három jelzett országrész felnőtt lakosságát jellemző kulturális-értékrendi tényezőkre kérdez rá. A kutatás abból a megállapításból indul ki, hogy a felmérés nem lehet reprezentatív az összmagyarságra nézve, s így eleve lehetőség tárgyává teszi a szórványvidékeken élő magyarság jövőbeni vizsgálatát is. Ugyanakkor, amennyire lehetett, egy jellemző kép kialakítására törekedett a

felmérés lebonyolítása során, valamint az összefüggő megjegyzések zöme hipotetikusan megfogalmazott és nyitott.

Érték- és életszemléleti sajátosságok tendenciaszerű elemzésekor már rögtön feltűnnek azok a különbözőségek, amelyek meghatározó jegyeiként foghatók fel a térségnek:

– a „földhözragadottság képzetével társult” „információéhes” pragmatizmus Hatvanban és környékén;

– toleráns, önérzettel társult, a kultúra felé nyitott érvényesülési vágy Dunaszerdahelyen és környékén;

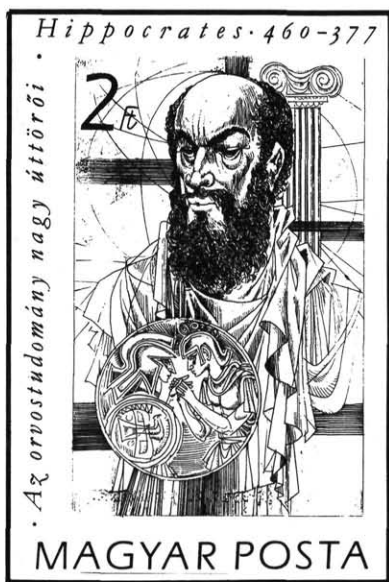
– és egy, a kisebbségi lét szorításában fogant, tradicionális, hitbuzgóbb, hithűbb „premodernség” Székkudvarhelyt és környékén. A fentebbi jellemzőket tették árnyaltabbá a vallásosság kérdéscsoportjaira adott válaszok, amelyek nyitva hagytak számos kérdést és a logikai visszacsatolás igényét szülik. „Kérdések, amelyekre megbízható választ csak további célzott vizsgálatok adhatnak” – szögezi le a tanulmány írója a polgárosultabb és a tradicionálisabb, a szekularizáltabb, illetve hitbuzgóbb érzésvilágot összehasonlítva.

Az egyéni büszkeség tárgyára, a nemzeti önszemlélet, a magyarságtudat lényegére, a nemzet jövőjének megítélésére vonatkozó – felnőtt kategóriáknak feltett – kérdéseket izgalmas lenni összevetni a Nagy Attila által elemzett véleményekkel, amelyeket viszont a fiatalság fogalmazott meg. Vajon van-e és hol egybeesés a felnőttek (szülők) kiábrándult és pesszimista, valamint a fiatalok esetleges szélsőséges érzései között? Különbözik a kérdéskört egész korrelációs rendszerben elemzi a szerző. Nem hagyja figyelmen kívül a kulturális háttér sem. „Irodalmi ismeretvilágunk, érdeklődésünk és ízlésünk tehát bűvópatakaként rejtőzik énünk mélyrétegeiben és soha sem tudhatjuk, hogy egy-egy (az irodalomtól látszólag messze eső) megnyilvánulásunkban, állásfoglalásunkban mikor és milyen formában bukkan váratlanul felszínre.”

Itt csak annyit jegyezni meg, hogy a magyar anyanyelv megőrzése a „magyar ál-lamban” természetszerű folyamat, tehát érthető, hogy ilyen irányú büszkeségre való rákérdezés közömbös választ szül, mint ahogy – szerintünk – a kompakt magyar területnek nyilvánítható Székelyföldön is alacsony az ezt célzó válaszok száma. Több mint valószínű, hogy az erdélyi szórványokon feltett ilyen kérdést kiemelt helyen kezelték volna. Különbözik a valahová tartozási érzés kérdésére adott válaszok boncolgatásakor Gerében Ferenc helyén való magyarázatokkal szolgál mind „a közelmúltból örökölt kötődési bizonytalanságok” feloldási lehetőségét, mind a nemzeti identitás-tudat szociológiai réteg-otthonosságát illetően. Ebben és a nyelvhasználat kérdésében nem hagyhatjuk figyelmen kívül szerzőnk élelátását az anyaország kulturális-politikai támogató szerepét, a Magyar Rádió műsorpolitikáját illetően.

Az alig olvasók és a rendszeres olvasók olvasmánytípusok szerinti megoszlása a kommersz jellegű és a történelmi és szépirodalmi munkák között érdekes következtetésekre juttatja a szerzőt akkor, amikor ezen két utóbbi – „az élet (pontosabban: a túlélés és a politikai cselekvés tanítómesterének számító” – kategória nagyobb megbecsülésére figyel fel a határokon kívüli magyarság esetében. Aztán a felmérést megelőző 6 hónap olvasmányait elemezve a sikerkönyvek mindhárom régióbeli térhódítását emelve ki, a fentebb állítottakat támasztja alá, a „lértelmezés tisztázásának” tényezőjeként kezelt történeti- és szépirodalom.

Végig követhetjük a táblázatokból, valamint a hozzáfűzött magyarázatokból a teljes olvasmányanyag struktúráját, illetve annak terepek szerinti változását a régi és

új, a klasszikus és modern könyvek, a magyar és más nemzetiségű szerzők, európaiak és amerikaiak, jobban és kevésbé kedvelt írók viszonylatában. Megfigyelhetjük a párhuzamosba állított tételek kelet-nyugat irányítottságát a konzervatizmustól a nyitottabb modernségig, a végek s főleg a Székelyföld még mindig „sziget jellegét”. A három régió embereit (olvasóit) a vizsgált szemszögből nézve inkább „olvasói múltjuk” köti össze mintsem a jelenük. Gereben Ferencnek a kötetet is nagyobb részben kitöltő, a könyv beszerzési forrásaira, a családi könyvtárra, a „könyveskommunikáció”-ra, a „könyvtárközelségre” utaló adatokkal záruló tájékoztatóját egészítik ki a soronkövetkező írások.

Nagy Attila három kisváros (Dunaszerdahely, Hatvan és Székelyudvarhely) középiskolásainak szabadidős tevékenységét, olvasási szokásait, ízlését, értékrendjét és nemzeti identitástudatát vizsgálva néhány általánosító összefüggést fogalmaz meg, a későbbi következtetések ellenőrzésének érdekében a nyert táblázatokat is közölve.

A családi környezetből indul ki a szülők foglalkozásának, képzettségének párhuzamba állításával a három vizsgált területen. Ezt követi a 27 elemből álló szabadidős tevékenységeknek a vizsgált helyszín, nem és iskolatípus szerinti összehasonlítása, illetve rangsorolása. S talán ami leginkább megkapja jelen sorok íróját az az, hogy rohanó, egyre gépiesedő világunkban azért mégis az interperszonális kapcsolatokra épülő tevékenységek a vonzóbbak (együttlét, kirándulás, együttjárás és a szerző által külön kiemelt udvarhelyi jellemző adat a beszélgetés). Megnyugtató a 18 célértékű fogalom humanisztikus fontosságú rangsorolása (béke, család, szerelem, boldogság) is. A szerző azért megjegyzi, hogy „ezek a válaszok részben valós, működő értékeket, fontossági sorrendet mutatnak, de időnként éppen azok fájdalmas hiányát is jelentik. (Vidra Szabó Ferenc felmérésében is „a rangsorban nagyon hátul foglal helyet a családi együttlét...”) Ez már generációs problémákra terelheti viszont a kérdést. Szóval van min elgondolkozzon diák, szülő, tanár, szociológus egyaránt. Hogy értékítéletük

mennyire valós, arra 10 versrészlet művészi értékének osztályozása adott választ. S itt ismét csak megnyugtató egységes magyar kultúránkra nézve, hogy „él, működik az irodalmi hagyomány, konvenció... a stílus, a fordulatok, az eszközök felismerni és megítélni tudásának szintjén is”, amelyet a helyi színek csak gazdagítanak. Ezt és az ilyen jellegű más, eddigi felmérések adatait ugyancsak megerősíti a felmérés előtti utolsó hat hónap olvasmányszerkezetére és ízlésre vonatkozó elemző adatok, amelyek a magyar kultúra folytonosságára, a kulturális folyamatok határokat átlépő erejére, az ízlés változásának közel azonos tendenciájára vonatkoznak.

Általában az olvasás szokásának a léte, gyakorisága, egyéni könyvtárak és azok nagysága, a beszerzés kérdése, olvasó partnerek, könyv, könyvtár, könyvtáros – olvasó kapcsolat mind vizsgálat alá kerülnek. Itt igen érdekes és a jövőben jobban kibontandó témaként jelentkezik a könyvtár teljes problémaköre. A számadatokból ugyanis sok minden kiderül: a könyvtár(ások) hatása, útmutató, irányító, nevelő szerepe, a könyvtár mint a könyvekhez való hozzájutás elsődleges forrása, iskolai és közművelődési könyvtárak aránya, viszonya, állományuk, felszerelésük esetleges hiányossága könyvtárosok képzettsége, kiképzése stb.

A szerző figyelmeztet az olvasmányszerkezetnek a könnyed, szórakoztató műfajok irányába való egyre erősebb eltolódásra (elegünk lenne a nevelő, oktató jellegű olvasmányokból? Hiányozna gyakorlottabb olvasói előéletünk? Esett volna műveltségi szintünk?), az ismeretközlő művek alacsony forgalmára, a kortársi értékes alkotások gyér jelenlétére, a nemzeti kultúrák közötti hidak „a pallók keskeny és törékeny” mivoltára, a klasszikus irodalom olvasottságának helyenkénti beszűkülésére vagy fel-tűnő (székelyföldi) pozíciótartására. (Modernség, nyitottság hiánya?)

„A tantervi eltérések mellett feltehetően a tanári testületek értékrendje, tanítási stílusa, az egyes pedagógusok életszemlélete, ízlése is eredményezheti a tapasztalt anomáliákat” – jegyzi meg Nagy Attila és a pedagógusok közti eszmecsere jótékony hatására hívja fel a figyelmet. De itt érvényesül a szakirodalomból ismert kettős értékrend, mert az ellenőrző kérdésekre adott válaszokból sokszor a korábban állítottak ellenkezőjére derül fény. (Életkori sznobisztikus sajátosság vagy mély olvasói élmény, megszilárdult esztétikai ízlésrend?)

A nemzeti azonosságtudat támpilléreit feszegető semleges, általános „Van-e valami, amire különösen büszke Ön?” – kérdésre a többség nem felelt. A többiek válasza az egyéni önteltség és az öntudatos nemzeti létre való hivatkozás között ingadozott. A további kérdésre (Magyarként mire büszke?) adott válaszok kiértékelésekor a szerző felhívja a figyelmet azokra a válaszokra, amelyek most már a „magabiztos magyarországi lét”-be (?) kapaszkodó skinhead divatideológia és a magyarságukat élni akaró kisebbségi sorban lévőeknek „a megmaradás zálogát jelentő” nemzetudata között csapong. A „mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?” kérdés kettős: tartalom-elemző, majd kategorizáló feldolgozása, de azt megelőzően az adott válaszokba való beleolvasás lehetősége képet nyújt a nyilatkozók gondolatgazdagságáról és a nemzeti lét (tartozni valahová, elfogadás, büszkeség) tudatos vállalásáról. Ezen lét távlati jövőjét igenlő válaszok a felmérés szerint a magyar állam határon kívül élők között a legszámosabbak, de ami elgondolkoztat szerzőt és olvasót egyaránt, az az, hogy ez a szám épp azok körében a legmagasabb, ahol egyre csökken a gyermekvállalás, s ahol egyre több a lekipásztor nélküli gyülekezet és a betöltetlen oktató-nevelői állás, ahol esetleg éppen a megkérdézettek hozzátartozóinak, ismerőseinek, de nemcsak azoknak nagy része külföldön keres(ett) megoldást bajaira.

Vidra Szabó Ferenc a kötet következő fejezetében a jövő kultúrközvetítőinek „hallgatói értékrendjét” képviselő másod-, harmadéves hallgatók, leendő pedagógusok szellemi tarsolyát vizsgálja. Pontosabban azt „mely értékeket tartanak fontosnak, átadandónak; értékrendjükben milyen helyet foglal el a kultúra, a művelődés, az olvasás, valamint a magyarságtudat”.

Az iskola és a család, a képző intézet szellemisége, „kulturális arculata” és az ennek helyet adó város mentalitásának keretei között mozgó diákoknál kérdeztek rá pályamotivációkra, a pályamódosítás indítékaira, okaira. A szándékmagyarázat, mely a fejezet címét is adta („Most van szükség jó tanárookra...!”) az „aktív értelmiségi szerep tudatos felvállalását” tükrözi. A frappáns megfogalmazásig viszont hosszú az út s így a bevezető kérdések a szülők szándékát és a gyermekkori pályaképet állítják párhuzamba. Míg az elemző az erdélyieket legtudatosabb pályaválasztóknak emeli ki, addig alulírott a nyitraiak (63%) és a jászberényiek (52%) szabad pályaválasztási gyakorlatát hangsúlyozza ki. De ezt a pedagógusi pálya presztízsképeének variációja is okozhatja, amelyet különben érzékel *Vidra Szabó Ferenc*. Az is tény, hogy az udvarhelyiek többségükben lányok s „hát milyen, ennél jobb pályát szánhatnál egy erdélyi (18–19 éves) lánynak” – a biztos kereseti forrás reményében. Tény, hogy a pályakép külső egyéni vagy társadalmi háttéri indokok következtében mindenhol (módosul(hat)nak. Sajnos már nem csak Magyarországon, de Erdélyben s bizonyára Szlovákiában is!

Válságban a pedagógusi pálya? Van kiút ebből a válságból? Új utak keresése vagy az elmúlt korok tanártípusához való visszatérés révén? („Tudjon előadni”, „jó szervezőkészség”, szigorúság?) Ezekre az évtizedek óta izgató kérdésekre figyelnek rá a kérdezők: „... hova tűnik mindez a sok jó tulajdonság... mi az oka annak, hogy az iskoláink teli vannak türelmetlen, intoleráns, rosszul felkészült, elfásult tanárokkal?” Mít sejtet a válaszokból kivehető kezdeti tudásszomj és a becsületesen végzett munka igénye, valamint a későbbi fásultság közti ellentmondás? Mindez olyan körülmények között, amikor az iskolarendszerek, hogy hivatásukat betölthessék meg kell újuljanak a megváltozott társadalmi elvárásoknak megfelelően, és ezen megújulás letéteményese éppen a pedagógus.

A felmérők nem elégszenek meg csak a mindent egyszerűsítő számadatok, statisztikai sorok bemutatásaival; állandóan az eleven válaszok hangsúlyoznak vagy tompítanak az értékeken. Így a jó pedagógus tulajdonságaira adott válaszok párhuzamba, illetve egymás mellé való állítása is finomabbá, precízebbé teszi a tanári pályáról alkotott képet.

Érdekes a toleráns, illetve intoleráns kultúróvek geográfiai, égtáji irányítottságára való rámutatás, de talán bővebben kellene elemezni a vázolt kultúróveken belüli – a magyarságon, a kérdezett csoportokon belüli tolerancia kérdését is. Finomításokra van még szükség.

A megkérdezettek ama bizonyos „otthoni hét évének” szó- és írásbeli anyanyelvi indíttatása hasonló mindenhol. A családi körben „született nyelvünkön” (XVIII. sz.) elhangzott, ősi fogantatású mesék világától az iskola, a nyelvi közeg, a kulturális intézmények és a különböző médiák által kínált lehetőségek kiaknázásáig rengeteg összetevő befolyásol(hat)ja a leendő pedagógus kialakulását. A felsoroltakban már érződik a különbség a végvári helyszíneken. Az eltérések jelentősek a kulturális szokásokban (színház-, mozilátogatás, rádió hallgatás, tv nézés, sajtó nyomonkövetése).

A felmérésből kiderül, hogy a pedagógusi pálya végül is jó kezekbe kerülhet még akkor is, ha a státusa a foglalkozási (Jászberény), a szakmai (Nyitra) és a hivatási (Székelyudvarhely) megítélése között ingadozik. Az is kitetszik viszont, hogy van mit tanulniuk egymástól a jövő tanárainak. Kár, hogy még mostani körülményeink között is a csoportos tapasztalatcsere kivitelezése szűk keretek közé szorított. A probléma megoldása még nyitott, mint ahogy a felmérés se lezárt. Érdekes és a kötetben vázoltakat kiegészítő lesz a pedagógusokat képző pedagógusokkal, könyvtárosokkal készülő interjúk kiértékelése is.

Korábbi és más kutatások eredményeitől is megerősítve vizsgálja *Lórincz Judit* a pedagógusjelöltek olvasmányemlékeit, olvasmányélményeit. A kiindulásnál itt sem marad el a szülői háttér, a szülői viselkedésmóddal invokálása. A könyv mint a szubjektumra, az „olvasó énré” gyakorolt erő, a könyv mint objektum, téma, történet, cselekmény vonul be az emlékezés okai közé állapítja meg következtetésként a szociológus, kiemelve az előbbi erősebb székelyföldi hangsúlyozottságát. Az „olvasmányéhség” is inkább erre a tájra jellemzőbb a felvett adatok szerint. „A féléves olvasmánylista nemcsak *mennyiségi* különbségeket takar, az *olvasmányok típusa* szerint is markáns eltérések rajzolódnak ki”. A székely diák a romantikus vagy klasszikus-realista műveknél horgonyoz le, kevesebbet evezve a modern művek eszmetengerén. De ezeken belül is kisebb-nagyobb eltérésekre figyelhetünk fel – hívja fel a figyelmünket a szerző – Jókai, Mikszáth, Sienkiewicz, Flaubert és Georg Sand, illetve Móricz, Kosztolányi, Németh László, Tamási Áron és Thomas Mann vonalán. Nem minden ok nélkül fogalmazódik meg a kérdés a modern művek kapcsán: „Kortársai vagyunk-e magunknak?” S itt, figyelmeztetőül az erdélyieknek, jó újból idézni a kötetből: „Ha valamennyi listán szereplő művet 100%-nak vennénk, annak több mint a felét (52%) a jászberényi pedagógusjelöltek olvasták; több mint egyharmadát (38%) a nyitraiak, és csak egy tizedét a székelyudvarhelyi tanítóképzősök”. Ezt teszi tulajdonképp a megfontolás tárgyává a szerző is. „A kortárs alkotók és modern művek magyar nyelven kevésbé hozzáférhetők határainkon túl?” – teszi fel a kérdést. Kiadónkat is leginkább – magától értetődően – a magyar kultúra alapbázisának rögzítése, megismertetése foglalkoztatta a megengedett keretek között, a világirodalmi sikerkönyvek felsorakoztatása mellett – válaszolnánk. De ezen utóbbira is tudnánk

példákat felsorolni: gondoljunk csak az erdélyi „Horizont” és más sorozatok kötetei-re. És itt beszélhetünk tradicionalizmusról és archaizmusról, de akkor mire véljük az olvasmányszerkezetben egyre jelentősebb helyet elfoglaló lektürt és bestsellert, amelyek modernnek tűnnek ugyan, de sekélyesek, a modernség felszínét jelentik csak, ha nem is izlésficamot. Az is igaz viszont, hogy ezen olvasmány sikerlisták csúcshelyezett kötetei tág felvásároló piacokra találtak Közép-Kelet Európa könyvpiacain. A sokáig majdnem hozzáférhetetlen könyvek iránt fokozottabb az érdeklődés. Dömpingjük sem elhanyagolható (vonzó a kivitelezésük, csalogató a borítójuk, az idegenség erejével hatnak). Valamint vizualizált elősikerek (filmek, Tv sorozatok, videókazeták) keresettebbé teszik őket. S ha a film megtekintése után el is olvassák a könyvet – ez már lépés előre.

Az olvasásmentalitás is K–Ny irányítottságú, világítanak rá a sorok az expresszív-től az instrumentalista irányba mozdulva el. Igazán különös ez, tudva azt, hogy a székelyföldi ember ezermester mivoltáról, gyakorlati érzékéről volt közismert. Pont most a megnövekedő lehetőségek korában nem volna szüksége az ismeretközlő irodalomra?! De talán jellemző, hogy Székelyudvarhely egyik vezető, külföldi üzletben is aktívan résztvevő Kft. vezetőjének felkínált management, marketing és business témájú – igaz angol nyelvű – szakkönyvek „mi az életből tanuljuk ezeket” kijelentés kíséretében találtak visszautasításra. De amint a szerző is kiemeli – „az olvasás nem elszigetelt gyakorlat, a valóságos életmód része és az izlés általános ke-retei között alakul”.

Az viszont elgondolkodtató, hogy erdélyi viszonylatban lemaradásunk az anyaországhoz képest majdnem egy emberöltőnyi. Különben erre bukkanunk Nagy Attila szabadidős tevékenységeinek rangsorolási adatában is. Pl. a szakirodalom a 18. helyen van Udvarhely, megelőzve a dunaszerdahelyi 22. helyezést, de lemaradva a hatvani 16. hely mögött. Az olvasói motívációk vizsgálatának az „ismeretközlés” motívuma viszont Udvarhelyen a legerősebb. Igaz ez másfajta – a regény műfaja által megengedett – az író lelki, szellemi szűrőjén kikristályosodott és a vizsgált alany életvitelét igazoló ismeretekre vonatkozik. Így a látszólagos ellentmondás feloldódik.

Lőrincz Judit viszont megerősít: olvasni még inkább szeretünk. Nem is akármit, hanem azt, amit és azt, akit leginkább kedvelünk. („... a kedvelt szerzők listája nem tér el az olvasott szerzők műveitől”). A nyugati tendenciákhoz képest olvasásunkra „a fikciós művek erős dominanciája a jellemző.

(Gereben Ferenc, Lőrincz Judit, Nagy Attila, Vidra Szabó Ferenc: *Magyar olvasáskultúra határon innen és túl*, Bp. Közép-Európa Int. 1993.)

Róth András Lajos

A füzetes lányregények

„Esendő műfaj a lányregény. Természeténél fogva az. Giccsveszélynek kitéve éli életét. Hogy ennek ellenére a századforduló és a két világháború közötti időszak magyar lányregényének története iránt érdeklődünk? (...) Önmagában ok a tartós népszerűség titka” – írja *Komáromi Gabriella*, Elfelejtett irodalom című könyvében. Az ok napjainkban ismét aktuálisá vált, hiszen eme regények manapság igencsak reneszánszukat élik.

Fontos lenne, hogy minél többen figyeljünk egy olyan problémára, mely korántsem olyan ártalmatlan és egyszerű, mint amilyennek első benyomás után gondolnánk, s melynek hatása erősen érezhető már most az olvasási kultúránkban..

1989-ben a „váltás szele” a könyvkiadók hierarchiáját is sújtotta. A jogrendszerben végbement és végbemenő változások, a megmaradt kiskapuk, a nyereségorientált piac kialakulása, a „giccsadó”, az állami támogatás megszüntetése eredményeként sorra alakultak a különböző kiadók. Az életképesebbek a piacnak azon részét célozzák meg, mely témákban az elmúlt évtized alatt hiány mutatkozott, s ez nem más, mint a bestseller irodalom, ezen belül is a főleg hölgyeknek szánt szerelmes regények tömkelege. Eleinte nem kellett túl messzire nyúlni, hiszen a háború előtti évtizedekben nagy hagyománya volt Magyarországon is az akkor „lányregénynek” nevezett irodalomnak.

Kiadóinknak tehát nem kellett mást tenniük, mint lefűjni a port néhány örök érvényű lányregényről, s ellátni megfelelően feltűnő, rikító borítóval. Nagyanyáink újra, mi először olvashattuk *Claire Kennethet*, *Christine Arnohyt*, *Eugenie Marlittot*, *Courts-Mahlert*. Míg a maiak bele nem jöttek. S belejöttek, hiszen csak igazodniuk kellett a szabályokhoz: „A történeteséma (...) egy-egy történet felépítése, belső szerkezetére vonatkozó várakozások készlete, kulturális minta, amely mind a felfogást, mind a visszaidézéseket megkönnyíti”. Olyannyira is megkönnyítheti, hogy egy életre a lektúrolvasók zsákutcájába terelhet e kényelmes befogadáshoz való ragaszkodás. „(Az olvasó a műben) azt látja viszont, amit már ismer, gondol és megszokott... (s ez) nem jelentéktelen élvezet forrása.” S belejöttünk mi is, az olvasók, igényt teremtettünk, a piac igazodik az igényeinkhez.

Mára már futószalag effektus lépett fel. Kiadóink figyelmen kívül hagyják a „minőség, nem a mennyiség” alapelvét. A farkastörvény vált uralkodóvá, az számít, kinek milyen kapcsolatai vannak a megfelelő berkekben, ki tudja a friss „anyagot” elsőként megszerezni, futószalagra tenni. Az eredmény igen látványos. Az adott tájékozo-

dási fórum (könyvesplatz, Új Könyvek stb.) előtt hosszasan mélézgatunk. Vajon ki ez a szerző, jelent-e már meg valami ilyen nevűtől, s ha igen, vajon melyik is volt az, milyen volt? Ki is ez a fordító, élvezhető-e, vagy csak egyszerűen összecsapja? Van-e valami többlet ebben a regényben, ami miatt ennyire dicséri a könyv hátán a recenzió, vagy ez is csak a szokásos üzleti fogás? Ha ezek közül a kérdések közül valamelyikre választ kapunk, el tudjuk dönteni, érdemes-e megvásárolni. De vajon mit tesz a dilettánsabb vásárló? Megnézi, van-e a kedvenc szerelmes-szerzői közül valamelyiknek újabb könyve. Ha van, egyszerű a sor. Megveszi. Ha nincs, tovább álldogál, meg szemléli a borítót. A legfeltűnőbbnek tűnők közül kimar egyet, elolvassa a dicsőhimnusz, ezzel egyidőben ugyanezt meghallgatja az árustól is, ha annak van ideje. Ha esetleg úgy döntene, hogy kinyitja a könyvet és beleolvas, akkor élete egyik legfelelőtlenebb döntését hozza. A könyvárus ugyanis erre a mozdulatra villámgyorsan lecsap a portékájára, kiragadja potenciálisnak még nem tekinthető vásárlója kezéből, miközben mosolyogva s fennhangon tovább dicséri azt. Reakciója természetesen jogos, hiszen neki ezt a könyvet még el kell adni, lehetőleg teljes áron. Márpedig teljes áron csak ép és sértetlen könyv adható el. Ő pedig ismeri portékája minőségét, tisztában van az ilyesfajta erőszakos fizikai behatás következményeivel. Tehát a hölgy vagy megveszi a kiszemeltet, vagy nem. Legtöbb esetben igen, hiszen az, hogy elragadták tőle a könyvet kíváncsivá teszi, már vágyik rá. Csupán szerencse kérdése, hogy megérte-e a küzdelem, avagy nem. Egy biztos, hiába a csalódás, legközelebb is így fog tenni.

A könyvtárakban egyrészt egyszerűbb dolga van az olvasónak, másrészt gazdaságosabb is. Hiszen az éves tagdíj ellenében – bár néhány hónapos késéssel – elolvashatja mindazt, ami érdeklődését felkeltette. Választani is könnyebb, mert az itt fellel-

Nemzetközi Gyermekkiállítás

Magyar Posta 4Ft

Nemzetközi Gyermekkiállítás

Magyar Posta 60F

hető szerelmes irodalom-példány már többszörös szelekciót élt túl; egyrészt a szerzeményező csoport részéről, másrészt az olvasóközönség részéről. S ha még így sem biztos a dolgában, bátran kérhet a tájékoztató könyvtárostól, aki az elmúlt évek során nagy tapasztalatra tett szert ebben a témában (is).

„A műfaji keret eleve befolyásolja a műalkotás világának fontosabb összetevőit a szociális tér szélességétől a kommunikációs viszonyok szerkezetéig.” Mit jelent *Veres András* mondata? Nem mást, mint amit már eddig is tudtunk, hogy ez a fajta lektúr a nők népes taborát célozza, foglalkozásra és korra való tekintet nélkül. Valójában a dolog ennél bonyolultabb, hiszen nagyon sok minden van, ami meghatározza és befolyásolja azt az egyszerű fogalmat, amit úgy nevezünk: ízlés. Az általános iskolák népes füzetfaló tábora ezeket a típusú szerelmes regényeket nem olvassa. Sem életkorukhoz, sem érdeklődési körükhöz nem állnak ezek közel. A középiskolások is ritkábban olvassák, mint a füzeteket, hisz az ő idejük és türelmük is kevesebb még, s a regényekkel a romantika iránti igényük kielégítéséhez is később jutnak el. Hiszen az ő érdeklődésük e témában célirányos, márpedig a 2–300 oldalas romantikus könyvekbe a szerelem mellé még egy nagyobb lélegzetű kerettörténet is elfér, a cselekmények több szálon futnak, bonyodalmasabbak lehetnek, s az sem biztos, hogy a regény happy enddel fog végződni, míg a füzetek hetven oldalán a kerettörténetek funkciója mindössze annyi, hogy azok változatosabbak legyenek. Ott nincs bonyodalom, ott tudják, hogy a történet lelegején megismert s máris szimpatikussá vált egyedülálló nőtől, s a gazdag, kevésbé szimpatikus, ám rengeteg rejtett értékkel bíró férfitől a történet végére mint tökéletes álompártól fogunk búcsúzni.

A tizenéveseknek szóló regények természetesen megpróbálnak igazodni az életkori sajátosságokhoz, a korosztály norma- és erkölcsrendszeréhez. A füzetes sorozatokon kívül a fiatal lányok elsősorban a „régii” történeteket kedvelik, ahol a főhősnő a szerelembe szerelmes, s ezen az érzésen át jut el hosszas önmarcangolás után a szerelem tárgyáig, a férfig. Ezekben a regényekben a férfi másodhegedűs, nem személye a fontos, hanem az, hogy bele lehet szeretni. A történelmi háttér pedig izgalmas – hisz ki ne kutatná ebben az életkorban a múltat, s hányszor halljuk: én akkor szerettem volna élni –, valóságos melegágya a romantikának (pl. *Tutsek Anna* Cilikéje, aki még a háborúba is elkíséri hitvesét, vagy az oly sokszor feldolgozott idealizált Erzsébet királyné-legenda). Ebben az életkorban leginkább *Jókai*, *Kertész Erzsébet*, *Tutsek Anna*, *Szabó Magda*, *Gárdonyi Géza* műveit, s a hasonló típusú regényeket kedvelik.

A „felöltött” nők, az aktív dolgozók már jóval több, témájában is szélesebb skálán mozgó szerelmes regényt olvasnak. Megtehetik, hisz a piaci kínálat elsősorban ezt a réteget célozza meg. A rendszeres könyvtárhasználók közül sokan vásárolnak is ezekből a kiadványokból, elsősorban akkor, ha az éppen ügyeletes sikerkönyvszerző hölgyemény új regénye jelenik meg, vagy ha valami nagyon felkeltette az olvasó érdeklődését („hallottam valahol, hogy ez...”, „a borítót látván úgy gondoltam, hogy érdemes...” stb.). Ezen korosztályon belül már megoszlanak a nézetek, hogy ki melyik típust, szerzőt, esetleg sorozatot kedveli. Nem húzható éles vonal az azonos korú, de különböző kvalifikáltságú fogyasztók között sem. Egy vonás azonban mindannyiukban közös: mindegy, hol játszódik az esemény, mindegy, hogy mikor, sikere akkor garantált, ha megfelelő intenzitással csöpög belőle a „rózsaszín nyálnak árja”.

A korosztály által felállított toplistán az „ügyeletesek” (*Daniel Steel*, *Barbara Bradford*, *Jackie Collins*) mellett igen előkelő helyen állnak a háború előtről importált regények (*Marlitt*, *Courths-Mahler*, *Crocer*), valamint az e műfajban komo-

lyabbnak számító szerzők (*Cronin, Austen, Oates*) regényei. Sajnos, klasszikusaink egyre inkább feledésbe mennek, s ugyanez a sors vár azokra a szerzőkre is, akik az elmúlt időszakban voltak hivatottak a romantika iránti igényeinket kielégíteni (*Berkesi, Szilvási, Dallos Sándor*). Többen azonban úgy vélekednek, s ez a meglátás igen helyes, hogy a „könyvpiac diktál, mi olvasunk”.

A nyugdíjasok esetében más a helyzet. Először is, ők nem vásárolnak ilyen könyveket, hiszen az ő pénztárcájukhoz mérten e könyvek már szinte megfizethetetlenek, s bár a társadalomra nézve szegény, de luxuscikknek számítanak. Másrészt az ő ízlésük is más, hiszen ők jórészt a háború előtt megjelent leányregényeken nőtték föl. Tehát az ő esetükben az első helyen, természetesen, az újra virágzó courths-mahlerek, valamint az ehhez hasonló stílusú, mai szerző tollából származó regények, amik persze szép számmal akadnak, például *Jacks Észak és Dél*, vagy *Alexandria Ripley* Mary öröksége című könyve.

S ha már a társadalmat említettem, végezetül vessünk egy pillantást a nemzetközi statisztikára, melyből egyértelműen megállapítható, hogy annál nagyobb az igény a szerelmes – valóságtól menekítő – irodalomra, minél alacsonyabb az adott nemzet életszínvonala. S csak egy „örvendetes” hírt idéznék a Harlequin kiadó jelentéséből: „... Magyarországon az ún. »olvasottsági arány« a legmagasabb: 1000 nő 1300 Harlequin-kiadványt vásárol”.

Tartalom és forma

S most lessünk kicsit a szerelmes füzetecskék borítója mögé is. Különböző sorozatok vizsgálatokor kiderült, hogy az egy kaptafára készülő regények között valójában óriási különbségek vannak, na persze nem a tematikát értve ezen – mert ugyebár ha attól eltérnének a szerzők, lehet, hogy művet alkotnának –, hanem az állandó típusokat és a jellegzetes összekötő szövegeket. Ilyen alapvető eltérések vannak azon sorozatok esetében, melyek a tizenéves korosztálynak íródtak (*Szeszély, Denise, Édesvölgyi Suli* szerelmes ikrei stb.), ugyanis ezekben a történetekben sokkal fontosabb valamely barát, ellenség stb. életének megmentése, vagy valami világrengető nagy tett végrehajtása, mint a szerelem – ami azért mint másodlagos dolog mindegyikben megjelenik –, ezek a szerelmek feltétlenül szem előtt tartják a múlt század erkölcsi normáit, itt maximum a kézfogás és a csók engedélyezett.

A felnőtteknek való sorozatok a helyszín, az érzelmek hevessége, és a társadalomban elfoglalt hely szerint többé-kevésbé megkülönböztethetők. Nézzük meg először a Harlequin által kiadott füzeteket. Ha letépnénk az irományok külső borítóját, mely sorozatonként változó, ámde jellegzetes színe miatt árulkodóvá válhat, akkor is könnyen megállapítható, hogy mit tart kezében a lelkes olvasó. Ha a történet egzotikus környezetben játszódik, akkor nagy valószínűséggel Romanat, ha erősen erotikus kisugárzása a dolog, akkor Tiffanyt, ha édes és érzéki a történet, akkor Júliát, ha pedig ehhez még az újrakezdés lehetősége is párosul, akkor biztos, hogy Biancát. Ha a történet orvosi környezetben játszódik és az illető orvost nem dr. Stefan Franknak hívják (mert-hogy az egy másik sorozat), akkor Szívhangot.

Ha már az orvosi regényeknél tartunk, folytassuk ezzel a sort. Ha az illető olvasmány könyv alakú, akkor (egyelőre) biztos állíthatjuk, hogy a Klinikán zokoghatunk éppen. Ha az iromány füzet alakú és a főszereplő (mint már említettem) dr. Stefan

Frank, akkor a nevééről elnevezett sorozat, ha pedig dr. Iksz Ipszilon (de nem Stefan Frank), akkor az Orvosi Regények valamely szívtépő darabját ragadtuk kézbe.

A Szilvia nevű füzetecske könnyen megkülönböztethető, ugyanis az ártatlan történetek egytől egyig valamely vidéki főúri kastélyban és -környezetben játszódnak. Az egyéb könyv alakú kiadványoknál már nehezebb dolgunk van. Persze némelyiknek már a címe is árulkodó, hiszen ki ne tudná miről fog olvasni, ha a Második Esély a Szerelemre c. sorozat egyik darabját kapta kézbe? A Tangák pedig eme ruhadarabhoz illő tájon és hőfokon játszódnak.

Természetesen ez a felsorolás korántsem teljes, hiszen még a műfaj rajongói sem tudják naprakészen számontartani azt a 60–70 sorozatot, mely az újságosbódékból és könyvespolcokról feléjük vigyorog.

A tizenévesek esetében az ideálkeresés, az általuk elképzelt és megfelelőnek tartott idealizált életforma, a gazdagság=biztos boldogság elméletének megerősítése, alátámasztása az olvasás tudatalatti célja. Az általuk kedvelt ideáloknak a szépségükön, az egzisztenciális gazdagságon kívül a bonyolultabb konfliktusoktól mentesnek kell lenniük és meg kell felelniük a romantikára vonatkozó elvárásainknak is. A korosztály sajátossága az érzelmesség, a meghatódás igénye, valamint a beleéléssel szerzett öröm. A romantikus füzetecskék és regények ilyen tekintetben tökéletesen kielégítik vágyait.

A 18 éven aluli korosztály népes füzetfaló táborának legfiatalabb képviselői (a 12–13 évesek) az Édesvölgyi sulis szerelmes ikrei és a Denise olvasásával kezdték a romantikával való ismerkedést. Az ő érdeklődési körük ezen műfajon belül nem változott a különböző sorozatok megjelenésének arányában. Bár az eddigi tapasztalatok szerint rábeszélhetőek pöttyös-, csikos- és PIKNIK sorozatban megjelenő regények-re, amennyiben valamelyest megfelelnek a fentebb említett igényeknek. Sajnos, a hetedik, nyolcadik osztályok ezekről a sorozatokról egyre inkább úgy vélekednek, hogy túl „gyerekes” a tartalmuk, már kinőttek ebből, ami pedig érdekelte őket, már rég elolvasták. (Természetesen az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy mostanság nemigen árasztják el a könyvpiacot a színvonalas ifjúsági regények.) A klasszikus irodalomból pedig éppen elég annyi, amennyit az iskolában számonkérnek, különben is, azok unalmasak és vastagok, bár ez a szemlélet sokunknál középiskolás korukra megváltozik.

A középiskolások, bevallásuk szerint, kikapcsolódásként olvassák a szerelmes füzeteket, a megnövekedett iskolai követelmények mellett sem idejük, sem energiájuk nem marad a komolyabb klasszikusok olvasására. Szerencsére az irodalomszemlélet változása az oktatásban is egyre inkább érvényre juthat, megfelelő alapokat nyújtva ezzel a látásmód megváltoztatásához.

Mindkét előbb említett korosztálynak az első igazi szerelem az érdekes, ezen felül elvárják a feltétlen erkölcsi tisztaságot. Értékrendjük az ilyen fogalmakkal kapcsolatban, mint pl. erotika, forró szenvedély stb. teljesen más, mint azoknak, akik ezt részben vagy egészében átélték, s legtöbbször ezeknek a fogalmaknak nem tulajdonítottak akkora jelentőséget, mint amekkorát a szerzők (és az élet) tulajdonít nekik.

Azok a felnőtt nők, akik az ilyesfajta sorozatokat részesítik előnyben, azért teszik ezt, mert közvetlenül kifizetendő jutalomra vágyanak, vérbeli menekülők. *Van den Haag* szerint az ilyen típusú emberek az élet derealizálásában találják meg a boldogságot. *Halász László* pedig úgy vélekedik erről, hogy az illuzórikus pótvilághoz vonzóórára általában jellemző, illetve előbb-utóbb jellemző lesz az alkotó képzelet satnyasága, satnyulása, így nagyon sok esetben a *Gondos Ernő*-féle elmélet tükörképe fi-

gyelhető meg: miután az illető hölgyemény elolvasta a klasszikus romantikusokat, át-
 tér a bestsellerre, végül a füzeteknél állapodik meg. Ezután csak abban az esetben
 mond le kedvenc olvasmányairól, ha az általa kedvelt valamely sikerkönyv-szerző
 (természetesen leginkább nő) új regénye jelenik meg. Néhány olvasónál azonban ezen
 könyvek olvasása önterápiát is jelent különböző lelki csapások (válás, haláleset) át-
 élése után, ami tulajdonképpen szintén nem más, mint intenzív menekülés a valóság-
 tól.

Miért akarnak a nők szerelmes-füzeteket?

Ahelyett, hogy levonnánk a végső következtetést, tegyük fel inkább újra a kérdést:
 tulajdonképpen hogy is néz ki az a bizonyos lírai kapcsolat, mely nők tizezreit fűzi a
 szerelmes füzetekhez? *Békés Pál* cikkében (HOLMI, 1992. 3. sz.) felállította eme
 irodalmi termékek cselekményének állandó és megdönthetetlen tematikáját, melyet a
 tipi fissi paraméterek megadásával együtt használjunk most fel az alapkérdés
 megválaszolásához.

hangütés	a hölgy lelkisége	közeg	világ
1. szorongó, ámde hangos	ismeretlen szerelem misztikum vágya	villamos	kamaszvilág
2. érdeklődő közöny	idealista szemrehányás	panelház szobája	farkastörvényű
3. gondoskodó beleélés	„Ha ez velem akkor így esett volna meg...”	orvosi váró	nyugdíj világi

A hölgy szíve azonnal feldobog. Fiatal lány áll a gimnázium előtt a villamos-
 megállóban. Barna, spiráldeareolt haját lágyan lengeti a hús északi szél. Szenttelen
 arccal, tizenéves, friss szépsége teljes tudatában figyeli az érkező villamost. Körülnéz,
 nincs-e közelben ellenőr, csillogó, mélyzöld macskaszemével üres ülés után kutat.
 Szíve aritmikusan dobban, fényes ajkán alig látható könnyed, gúnyos mosoly fut át.
 Elegáns mozdulattal az üres székbe veti magát, uniszex farmernadrágba bújtatott
 hosszú combjait lazán keresztbe veti, s fél szemrebbenésnyi idő alatt kezében terem
 az áhított irodalom, a Denise legfrissebb száma.

Más. A panellakás ajtaja zsanérból csikordulva nyílik. A polietilén bevásárlótáska
 nagyot puffan a hús márvány hangulatát utánzó PVC padlón. Az asszony villámgyors
 mozdulatokkal nyitogatja a tölgyfamintás tapétával bevont beépített szekrény ajtaját,
 működése eredményeként az alig néhány négyzetméternyi konyhában példás rend ke-
 rekedik. A hölgy átöltözik, felveszi virágmintás, egyedi készítésű jersey pongyoláját.
 Rövid időn belül a fotel rugóinak hangos kattánása jelzi révbé érkezett, majd átszelle-
 múlt arccal merül bele legújabb irodalmi élményébe.

Más. A várószoba műanyag padosorának magányát egy idős hölgy jelenléte töri
 meg. Az itt-ott repedezett ülések közül kiválasztja a legmegfelelőbbet, s belgyógyá-
 szati problémáinak összes kinyilvánítása mellett, mélyről felszakadó sóhajjal, arcán
 enyhe megvetéssel nehezedik a székre. Órájára nézve azonban boldogan nyugtázza,
 hogy a rendelés kezdetéig még harminc perc van. Visszafogott mozdulattal húzza elő
 barátnőjétől zsákmányolt romantikus regényűjságját.

Titkolni akarja, mit érez, természetesen önmaga előtt is. Arckifejezése a kerek

csattogásának monoton hangulatát veszi át. Az elsuhanó városképek képzeletében lassan szupercsillogó Beverly Hills-i villasorokká lényegülnek.

Más. Olvasás közben gyakran, unottan pillant a nagyképernyős, színes televízió képernyőjére. Tudja, férje nemsokára hazajön, főzni kéne valamit. Néhány oldal olvasás után a gondok azonban elmerülnek tudata mélyére, s a televízió villódzó fényei a floridai tengerpart vidám éjszakai hangulatát idézik fel.

Más. Az öreg hölgy fejcsóválva nézi a borítót, melyen egzotikus szépségű hölgy pihenteti bájos, szőke fejét egy superman széles, szőrös mellkasán. Az első sorok azonban meggyőzik arról, hogy a főszereplő nő emberi szabadossága a megfelelő keretek között mozog. A rideg orvosi várót lassan benépesíti a színes villanykörték alatt szambázó tömeg, a gardenparty előkelő közönsége.

Am nem tudja titkolni. Keblén büszkeség és szerelem vad tusája dúl. A fiú, aki átható tekintettel figyelte eddig a lány könnyed-unott mozdulatait, meglepődve, de jól-eső érzéssel veszi észre, hogy a számára első pillanattól oly kedvessé vált arcról az oldalak előrehaladtával lassan eltűnik az utazásra rendszeresített közönyös-flegma kifejezés, s ezt valami földöntúli boldogság váltja fel.

Más. A férj betoppan, köszönésre válasz nem érkezik. Táskája hangos csattanással ér a földre. Szokott unalmával csoszog el a konyháig. Hangos zsolozsmázás közben a sütő ajtaját csapkodja, a vacsorát keresi. Visszacoszog élete párjához, s meglepetten konstatálja a felesége arcán ülő földöntúli katarzist.

Más. A szomszéd idős úr negyed órával előbb érkezik – szokásához híven – a rendelőbe. Örömmel tapasztalja, hogy általában oly mogorva szomszédnője arcán boldog, elégedett mosoly terül el.

A férfi szíve is feldobog, de ő bezzeg jól palástolja. A fiú lassú tánclépésekkel közelít a lány felé. Válltömésektől sportos alakjával hölgye mellé tornyosul, s bársonyos tekintetét az újságra veti, kifürkészendő, vajon mi okozza a szokatlan mámort.

Más. A férj zavartan köhög, felesége hogyléte felől érdeklődik. Választ nem kap. Néhány decibellel hangosabban újra megismétli szavait, miközben rosszul leplezett kíváncsisággal próbálja kifürkészni, mitől képes a felesége évek óta először boldog mosolyra fakadni.

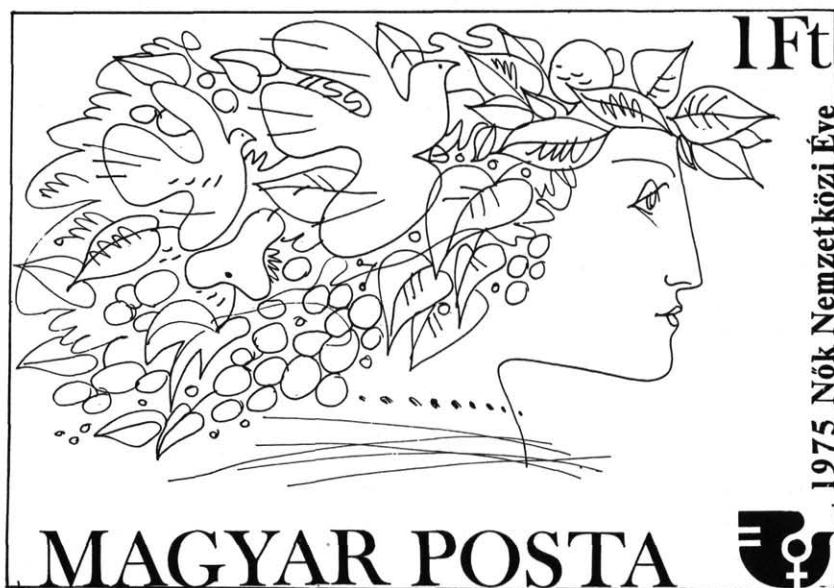
Más. A szomszéd úr érzi, elérkezett a pillanat, amikor végre megbeszélhetik gondjaikat a közös folyosórész ügyében. Nem szeretné elmulasztani újra az oly régóta áhított lehetőséget, ezért úgy dönt, hogy a szokott közönyével köszön, majd óvatosan felméri a helyzet aktualitását.

Megindul az üzleti és érzelmi harc. Az ellenőr váratlan felbukkanása zavarja meg az utazás nyugalmát. A lány az ellenőr kérdésére mégcsak nem is reagál, ezért a fiú bizalmas, simogatásnak is beillő vállveregetéssel figyelmezteti a kitömi készülő konfliktusra. A lány, mintegy álomból ébredve pillant fel az ellenőrré. Elhaló hangon rebegi el a tény, miszerint nincs bérlete. A fiú közben szorgalmasan kutat menő török bőrkabátjának zsebeiben.

Más. A szomszéd harmadszori csengetésére a férj kikapja réveteg tekintetű neje kezéből a füzetet, teátrális mozdulattal az árára bök, majd a sarokba hajítja. A feleség sóztlanul, gyilkos tekintettel mered rá.

Más. Az öregúr beszédbe elegendne a nénivel, aki azonban idegenkedve méri végig, tudván, hogy a szomszéd megjelenése ismét a valós élet kegyetlensége felé tereli majd a boldogság gyönyörével átitatott, romantikus világban kalandozó gondolatait.

A férfi nagyobb tőkeerejével diadalmaskodik. A fiú cézári mozdulattal nyújt át egy

frissen kezelt jegyet szíve hölgyének nevében, miközben pillantásuk egymásba fődva vall a lelkükben dúló forró érzelmekről.

Más. A férj a szomszéd gyors távozása után atyai gondoskodással az asztalra helyez két üveg sört, miközben szeretetteljes pillantást vet feleségére. Az asszony pillánján halovány könnycsepp remeg, s boldog megsemmisüléssel tekint urára.

Más. Az öreg szomszéd túllépve a világ keserű fájdalmán, menedéket nyújtó szavakkal közli, hogy a könyvtárban nagyon sok hasonló kiadványt látott és tudomása szerint a nyugdíjasoknak a kölcsönzés ingyenes.

A nő aláveti magát. A lány szemével végigsimítja a fiú arcát, alakját, tekintete végigsiklik, le, egészen a cipője orráig, majd halkán sokatmondó köszönetet rebeg. A fiú visszamosolyog, görnyedt testtartása magabiztossá válik, éreztetni akarja a lánnyal, mellette semmitől sem kellene többé tartania.

Más. A feleség felveszi, majd az asztalra teszi az elszakadt újságot. A bársecszékényhez megy, kivesz két poharat, s immár anyai gondoskodással ezt is az asztalra helyezi. A férjének tölt először.

Más. Az éltés hölgy lepakolja a szatyrokból maga köré épített bástyát, s szívélyes hangon maga mellé invitálja a férfit. Védelmet remélő tekintettel fog bele véget nem érő meséjébe, amely néhai férje hibáiról szól.

Szédítő perspektívák nyílnak meg előttük. A lány a fiú szeméből könnyedén olvassa ki az üzenetet. Hirtelen felpattan, s udvariasan átadja helyét egy idősebb hölgynek. A fékező villamosban egyensúlyát veszítve a fiú karjában talál menedéket, a következő megállónál együtt szállnak le a villamosról.

Más. A férfi lágyan megfogja felesége kezét, mélyen, fürkészsze néz a könnytől csillogó szemekbe, s hosszú idő óta először vágyakozva megcsókolja.

Más. Az orvosi vizsgálat után receptjeiket összehasonlítgatva, bizalmasan beszélgetve indulnak a gyógyszertár felé.

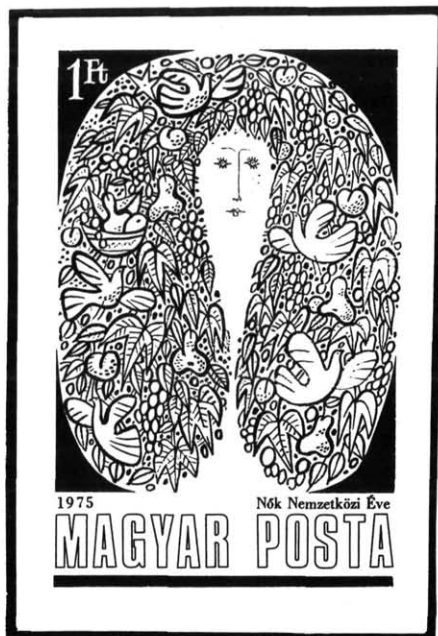
Magyar Katalin

Európa Tanács – Európai gondolat: az Európa Tanács és Magyarországgal címmel kiállítás nyílt meg a Budavári Palota C épületének második emeletén 1994. március 12-én. A kiállítás célja az volt, hogy széles közönség szerezhesen sokoldalú információkat arról, mi is az Európa Tanács, miben áll tevékenysége, milyen eredményeket ért el, mire törekszik, mi a kapcsolata az új Magyarországgal, hogyan működik ez az egész, a tájékozatlanok által sokszor az Európai Unióval (Közösséggel) összekevert/tévesztett Európa Tanács. A kiállítás, amely egy hazánkban viszonylag ritka kiállítástípust testesít meg, elsősorban a pontos információkra összpontosít. Lehet, nem olyan látványos, nem olyan „szép”, mint egy virtigli kiállításnak lennie kell, ám annál több tény, faktumot, adatot, információt sugároz (ejakuál, ahogy *Szentmihályi János* szerette volt mondani).

A kiállítást – jelentőségét talán ez is kellőképpen jelzi – *Jeszzenszky Géza* külügyminiszter és *Catherine Lalumière* asszony, az Európa Tanács főtitkára képviseletében *Klaus Schumann* úr, az ET politikai igazgatóhelyettese nyitotta meg. A jelenlevő közéleti nagyságok, nagykövetek stb. mind-mind azt jelezték, nagy valami történt a Galéria termeiben. Aki azonban a protokolltól nem hagyja magát megteveszteni, az is helyesen teszi, ha megnézi a kiállítást: első forrásból meríthet. De akinek nem lesz – esetleg – módja megtekinteni a kiállítást, az is helyesen teszi, ha az azt rendező Információs és Dokumentációs Központ nevét és címét megjegyzi (az Európa Tanács magyarországi IDK-járól van szó), hozzájuk bátran fordulhat minden „európai” kérdéssel-kéréssel. Szóval: Postacím: Európa Tanács Információs

és Dokumentációs Központ, 1357 Bp., Pf. 3., Cím: 1055 Bp. Kossuth tér 1–3. Bejárat: az Országház XXV. kapuja (Országgyűlési Könyvtár). Éjjel-nappal hívható telefon (üzenetrögzítővel): 268-4857.

A Francia Köztársaság Elnöke 1994. január 3-i dekrétuma alapján beiktatta *Jean Favier* urat a Francia Nemzeti Könyvtár (Bibliothèque de France), a Bibliothèque National (Nemzeti Könyvtár) és az Établissement public de la Bibliothèque de France (a Bibliothèque de France közművelődési könyvtára) egyesüléséből született, ezek örökösének tekinthető könyvtári komplexum elnökének. Az új elnök egyik első gesztusa volt, hogy üdvözölje mindazokat, akik a nemzeti könyvtárak igaz-

gatói-elnökei nagy közösségéhez tartoznak, és akikkel, mint levelében írta: „funkcióm az eljövendő években együttműködésre szólít fel”.

Bakonyi-Balaton Kalendáriumot adott ki az 1994-es évre a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár, *Varga Béla* szerkesztésében. A kalendáriumnak évekre visszamenő hagyománya van immár, erről a hagyományról és Varga Béla kalendáriumszerkesztői érdemeiről is megemlékezik a mű beosztóját író *dr. Mádl Ferenc* művelődési és közoktatási miniszter. A mű maga egyszerre követi a kalendáriumok több évszázados hagyományait, vagyis

nemcsak naptár, hanem a használó afféle kisenciklopédiája is, napokra lebontott, hónaponként, évszakonként összefoglalt útmutatója, házi mindenese, de egyúttal ünnepi és köznapi olvasmány-nak-valója is. Elsősorban persze a Bakony és Balaton-vidékieknek szól, az ő hagyományait ismerteti-közvetíti, még a szépírókat (többek közt *Eötvös Károly, Ágh István, Hunyadi István, Nagy László, Bodosi György, Tatay Sándor*) is az ő szájzük szerint válogatta, ám a műfaj érdekes lehet más vidékek lakóinak is. Maga a kiadvány pedig vonzó-érdekes olvasmány mindenki számára. A veszprémiek, Varga Béla kezdeményét-hagyományát érdemes lenne másutt is hasznosítani.

Debrecen Város Magistrátusának jegyzőkönyvei 1573

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 22.
Debrecen, 1992.

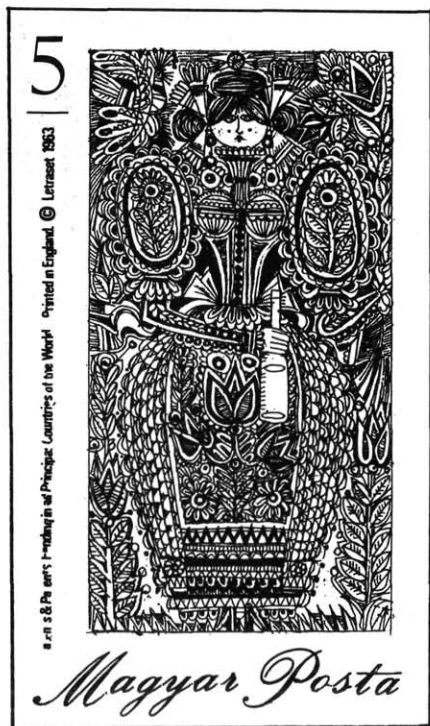
Nem sok településről mondható el hazánkban, hogy a mindennapi életének egyik legfontosabb forrása maradt volna. Debrecen ezen csekély kivételek közé tartozik: 1547-től ugyanis, néhány esztendőttől eltekintve, a városi tanács jegyzőkönyvei ránk maradtak. Majd több mint két évtizeddel a megjelenés gondolatának felvetődése után végre 1979-től útnak indult a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai sorozatában a jegyzőkönyvek anyagából készült válogatás *Balogh István, P. Szalai Emőke* és *Komoróczy György* gondozásában, akik Debrecen szabad királyi várossá nyilvánításának évéig, azaz 1693-ig tervezik a jegyzőkönyvek megjelentetését.

Kezdetben a kiadvány a jegyzőkönyvhöz igazodva nem a naptári, hanem a közigazgatási évet vette alapul, amely a bíróválasztáshoz alkalmazkodva Szent György naptól – Szent György napig tartott. Csak 1571-től esik egybe a naptári és a közigazgatási esztendő számítása az évkönyvben, de a bíróválasztás továbbra is Szent György naphoz (ápr. 24.) kötődik. Az idén megjelent 1573-as évkönyv feljegyzései is ezt tanúsítják, most másodizben sorolva fel a teljes magisztrátust, míg az első teljes névsort az 1571-es jegyzőkönyv tartalmazza.

A városi magisztrátus igazgatási és igazságszolgáltatási tevékenységének révén keletkezett jegyzőkönyvek lényege-

gében a tanács előtt lefolytatott magánjogi perekeltől készített egy-két mondatos tartalmi kivonatok (regeszták). Ezek túlnyomóan pénzbeli kölcsöntartozások, kereskedői megkárosítások, örökösödési viszálykodások miatt indított bírósági ügyek feletti rendelkezések, s leginkább csak az adatok és az ítélet szűk szavú ismertetésére szorítkoznak, de néhol miniatűr novellákban egész sorsok, családok élete bontakozik ki. Érdekességként az 1573-as évkönyv egy, az egyházi hatóságok által kimondott házasság felbontásának a világi törvénykezésben való végrehajtása kísérhető nyomon, valamint a *Thököly Imre* dédapjának több évig folyó marhavásárlási pere és *Méliusz Péter* özvegyének anyagi körülményei. A jegyző-nótárius személye és érzékenysége tehát igen nagy mértékben meghatározta, hogy milyen események kerültek megörökítésre, s elmondható, hogy az esetek döntő többségében fontos kérdéseket jegyeztek fel, amelyek nélkülözhetetlenek Debrecen régmúltjának megismeréséhez.

A feljegyzések értékét növeli még, hogy belőle lehet megismerni a mezőváros bírósági gyakorlatának közel 200 évét, mivel Debrecen 1361 óta volt felruházva a szabad bíróválasztás jogával. Ugyanakkor az 1573-as év eseménye Debrecen történetében, hogy ez évtől végleg Erdélyhez tartozott államjogilag az Alföld kálvinista Rómája. Mindez magával hozta, hogy megsokszorozódtak az erdélyi fejedelemhez intézett feljegyzések és az onnan érkező ítéletlevelek. De az 1572-ben megválasztott *Báthori István* fejedelemsége alatt Debrecen magisztrátusa jelentős autonómiát vívott ki magának. Többek közt megkapta a jogot, aminek révén a cívisvárosban megtelepedő nemesek fellett ítélezhetett. A nemesség és a városi tanács jogviszonyának alakulásáról bővebben a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár

1991-es évkönyvében indult sorozatban lehet olvasni Balogh István kutatásai alapján.

Ezek a feljegyzések természetesen nem adnak teljes, hiánytalan képet a város életéről, de folyamatosan megismertetnek a város arculatának, társadalmának, lakói életének alakulásával. A város fejlődésének, fejlesztésének szinte egyetlen forrásai ezek az évkönyvek, amelyek hűen tükrözik a városi közigazgatás állapotát, az ipar, a kereskedelem életét, az árucserforgalom változásait, irányait, tehát egyszerre gazdasági, művelődési, politikatörténeti érdekességek tárháza ez a gyűjtemény, amelynek 1573-as jegyzőkönyvét az idén 80 esztendő Balogh István fordította, váltogatta és rendezte sajtó alá.

Pusztai Ilona

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Budapest, 1994. március 10.

34. szám

Rybicka Raymond – A szakszervezeti könyvtárosok nagy generációjának egy tagja hagyott itt bennünket 1994. február 19-én. Rybicka Raymondot március 8-án az Új Köztemetőben helyezték örök nyugalomra. Búcsúzunk Tőled, Raji!

Vándorgyűlés 1994, Körmend – A vándorgyűlés szervező bizottsága a Kultouristot (magyarul: Mészáros Antalt) bízta meg a kapcsolódó kiállítás megszervezésével. Február folyamán kimentek a meghívók a leendő kiállítókhoz. Reméljük, hogy az idén is érdekes kiállításban lesz részük a vándorgyűléseknek. Jó lenne, ha minél több hazai könyvtár és könyvtárellátó cég is megjelenne Körmenden.

Szakmai programok – A szervezetek bejelentették támogatási igényeiket az 1994-re tervezett szakmai programjaikhoz. Az elnökség az 1994. március 17-i ülésén foglalkozni az igények arányos kielégítésével. Egyetlen bökkenő van: még nem érkezett meg az MKE számlájára a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól remélt támogatás. Amíg azonban ez meg nem történik, az elnökség csak feltételesen oszthatja el az összegeket.

Pályázat a könyvtári szolgáltatások fejlesztésére – A Hírlevél 1993. 20. számában jelent meg az a pályázati felhívás, amelyre a már végrehajtott szolgálatfejlesztésekkel (elnézést a csúnya fogalmazásért) lehet jelentkezni 1994. április 30-áig. Néhány pályázat már be is érkezett. Többen azonban félreértették a kiírást, és könyvtáruk fejlesztéséhez reméltek támogatást ettől a pályázattól. Ez sajnos nem megy. A titkárság várja a könyvtárosi teljesítményekről szóló további pályázatokat.

Adatok 1993-ról – az MKE-nek 1993-ban 2367 egyéni és 26 testületi tagja volt. Az egyéni tagok közül 689-en egy második szervezetben is regisztráltatták magukat. A testületi tagok közül négyen természetben rótták le tagdíjfizetési kötelezettségeiket, 22-en pedig összesen 93 000 forint tagdíjat fizettek. Az egyéni tagoktól 878 943 forintnyi tagdíj folyt be, amiből 522 626 forint maradt a szervezeteknél és 356 317 forint került a titkárság számlájára. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1993-ban 1 250 000 forinttal támogatta az MKE tevékenységét. A főbb kiadási tételek: 975 000 forint a szervezetek szakmai programjaira, 60 000 forint a Hírlevél előállítására, 100 000 forint a 3K támogatására, 100 000 forint a könyvtárosképzésért alapítványnak, 310 000 forint nemzetközi kapcsolatokra, 210 000 forint a vándorgyűlési meghívásokra, 56 000 forint postaköltségre, 147 000 forint munkabérre és tbj-re.

Nemzeti Kulturális Alap – Az NKA 1994. március 7-én adja át a könyvtári és levéltári szakmai kollégium tagjainak a megbízóleveleket. Az NKA Bizottsága 1994. március 16-án osztja fel az idei pénzügyi keretet az egyes szakmai kollégiumok között. A szakmai kollégiumoknak 1994. március 10-én 15 óráig kell az NKA Igazgatóságán leadniuk szakmai célkitűzéseiket. – Ide tartozik, hogy az MKE elnöksége az

1994. január 27-i ülésén megvitatta a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári kereteinek felhasználását érintő állásfoglalásának tervezetét, melyet a főtítkár terjesztett elő. Az elhangzott észrevételek alapján elkészült a módosított szöveg, amely jelenleg az elnökség tagjainak írásbeli észrevételeit várja véglegesítés céljából. Az állásfoglalást – amelyet egyben „követi utasításnak” is szán képviselőjének a szakmai kollégiumban – az elnökség a 3K-ban fogja közzétenni.

Kötelespéldány-törvény – A Művelődési és Közoktatási Minisztérium könyvtári osztálya előkészítendő az új kötelespéldány-törvényt – amelyet minden érdekelt fél és a könyvtáros szakma egésze kiemelt fontosságúnak és sürgősnek tekint – értekezletet tartott 1994. február 11-én, idevágó koncepciója kialakítása végett. Az MKE elnöke *Papp Istvánt* delegálta már korábban a munkacsoportba. Ő – akadályoztatván – nem vett részt a megbeszélésen, hanem részletes írásbeli hozzászólást juttatott el a könyvtári osztályra. Az érdeklődők megkaphatják a hozzászólás másolatát.

Közoktatási kutatás – A JATE pedagógiai tanszéke vállalkozott annak feltérképezésére, hogy a döntéshoztatalban szerepet játszó szakmai, politikai, érdekvédelmi szervezetek, valamint a klientúra milyen véleményt alkotott a közoktatási rendszer problémáiról. A vizsgálódás kérdőívét a titkárság az MKE 10. e területen mérvadó személyiségéhez továbbította.

Borsod Megyei Szervezet – A BMSZ vendége volt 1993. december 7-én Rónai Tamás, aki az osztályozás aktuális kérdéseiről folytatott kerekasztal-beszélgetésen vett részt. 1994. február 28-án Tóvári Judit adott tájékoztatást a tagságnak a könyvtáros szakma továbbtanulási, képzési lehetőségeiről. A BMSZ elkészítette 1994-re szóló munkatervét, amelyben ilyen pontok szerepelnek: tájékoztató a magyar nemzeti bibliográfiáról, kirándulás Gömörszőlősrre, nyugdíjas könyvtárosok visszaemlékezései, a nemzeti alaptanterv kérdései.

Borsod Megyei Szervezet – Zempléni Könyvtárosok Szervezete – A két szervezet együttműködésében tanulmányutat tervez a szlovákiai Svidnikbe, ahol holland támogatással bibliobusz-szolgálatot szerveztek meg. A kiránduláson – a tervek szerint – néhány kistélepülés polgármestere is részt vesz.

Hajdú-Bihar Megyei Szervezet – A HBMSZ tájékoztatásul megküldte a titkárságnak az 1993. évi gazdálkodásról szóló jelentést. Több, mint 200 000 forint mozgásáról ad számot a korrekt beszámoló. – Talán már harmadik alkalommal rendezi meg bálját a HBMSZ 1994. március 18-án a Postás Üdülő pompás termeiben, ahol minden könyvtáros díszvendégnek minősül. Jó mulatást kívánunk!

Heves Megyei Szervezet – A HMSZ 1994. évi munkatervéből: kommunikáció, információ, közösség és vallásosság; a könyvtári szolgáltatások és a személyi adatvédelem; részvétel a körmendi vándorgyűlésen; vezetőségválasztás; tapasztalatcsere; autóbuzsos kirándulás.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szervezet – Hagyomány van születőben: második alkalommal rendezett már a JNSZMSZ Könyvtári Kulturális Napokat 1994. február 21-étől 26-ig. A program még a tavalyinál is gazdagabb volt, s kiterjedt az egész megyére. A városi könyvtárakon kívül bekapcsolódtak a községi könyvtárak is egy-egy rendezvényvel. A vállalkozást számos szponzor támogatta, olyan vállalatok, amelyek fontosnak tartják a könyvtári ellátás előmozdítását. Kíváncsiak vagyunk, mit találnak ki jövőre a szolnokiak és a Jász-Nagykun-Szolnok megyebeliek.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezet – A SZSZBMSZ a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtárak Egyesülésével közösen nyitott szakmai napot szerve-

zett Nyíregyházán 1994. február 16-án. Geró Péter az FSZEK új számítógépes szolgáltatását, az irodalomtudományi és művészeti folyóiratok és könyvek analitikus adatbázisát, Rónai Iván pedig az Országgyűlési Könyvtár számítógépes szolgáltatását, a PRESSDOK-ot ismertette. Délután az önkormányzati képviselők kaptak tájékoztatást a Móricz Zsigmond Könyvtár számítógépes adatbázisairól. A rendezvény nemcsak a résztvevők körében, hanem a városban is jó visszhangot váltott ki.

Gyermekkönyvtáros Szekció – A GYSZ tevékeny közreműködésével megjelent a *Könyvtári kalauz*, a gyermek- és iskolai könyvtárosok segédkönyve. Közel félszáz játék és feladvány mutatja be a könyvtár és a könyvek használatát. A GYSZ – egy pályázat elnyerésével – 3000 községi könyvtárnak és tagjainak 70 000 forint értékben ártámogatást nyújtott a segédlet beszerzéséhez. – A GYSZ kezdeményezésére és közreműködésével megkezdődött a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán a négy féléves, felsőfokú gyermekkönyvtáros-képzés. – A Mágus Kiadó a GYSZ-szel közösen „Világok-Virága játékok” címmel olvasópályázatot hirdetett 10–14 éves gyermekek számára. A többfordulós játékok feladványait a Furfang című gyermekrejtvény-újság, valamint a Magyar Rádió közli.

Könyvtárostanárok Szervezete – A KSZ a Magyar Olvasástársasággal együtt rendezi meg 1994. március 25–26-án Székesfehérvárott, az Árpád Szakképző Iskolában konferenciáját, amelynek címe: Egy tantárgyköri feladat: az olvasás; szövegértés és szövegtelmezés a humán és reál tárgyakban. A hallatlanul gazdag és érdekes program előadói között egyaránt szerepelnek tanárok és könyvtárosok. Kíváncsian várjuk az előadásokat, kinyomtatott formájukban is.

IFLA Könyvtáros Egyesületek Menedzselésének Kerekasztala – A rendezvényről hírt adtunk a Hírlevél 1994. 33. számában. Azóta véglegessé vált a szeminárium programja, kialakult a résztvevők és az előadók listája is. Ez alkalommal veszi át *Rusell Bowden*, a Library Association helyettes igazgatója a már régen neki ítélt Magyar Könyvtárosok Egyesületéért emlékérmét.

IFLA Katalógizálási Szekció – Közel négy éve jelent meg az ISBD(CF), azaz a számítógépes fájlok bibliográfiai leírásának nemzetközi szabványa. Azóta azonban újabb fejlemények jelentkeztek a nagyon is gyorsan fejlődő területen. (Gondoljunk csak az interaktív multimédiára, az optikai technológia vívmányaira, a távoli elektronikus fájlokhoz való hozzáférésre az Interneten keresztül, a számítógépes fájlok változatos fizikai formátumaira.) Ezért a Katalógizálási Szekció állandó bizottsága kezdeményezi az ISBD(CF) revízióját, s kér minden érdekelt szervezetet, intézményt és szakembert észrevételei, javaslatai megtételére. Cím: Olivia Madison, Chair, IFLA Standing Committee on Cataloguing, 102B Parks Library, Iowa State University, Ames, IA 50011–2140 USA. (Telefonszáma, faxszáma és elektronikus postafiókjának száma a titkárságon.)

Gyerekkönyvtárosi szeminárium – A Büchereiverband Österreichs 1994. június 6-ától 10-éig szemináriumot rendez a mesék megjelenítésének témakörében. Erre szeretettel vár egy magyar könyvtárost is. A meghívást a titkárság továbbította a Gyermekkönyvtáros Szekció vezetőségéhez. Reméljük, akad résztvevő.

COPERNICUS-pályázat – Megérkezett az MKE titkárságára az Európai Unió Bizottsága XII. főigazgatóságának értesítése a COPERNICUS-pályázat meghirdetéséről. A titkárság az egyetemi és a megyei könyvtárak testületei, a KIK-et és az országos szakkönyvtárakat értesítette a lehetőségről.

Kitüntetések – az MKE elnöksége a maga részéről is kíván kitüntetési javaslatokat

felterjeszteni a művelődési kormányzathoz. (Az MKE szervezetei ugyanezt közvetlenül, saját jogon teszik meg.) Az elnökségi kitüntetési javaslatokat a titkárság átadta a tanács elnökének, hogy kikérje róluk a tanács véleményét. Híven korábbi álláspontunkhoz, nem kezeljük titkosan a kitüntetési javaslatokat, mivel véleményünk szerint már az is az elismerés jele, ha valaki felterjesztésre érdemesül. Ezért most is nyilvánosságra hozzuk az elnökség személyi javaslatait. Szinnyei József-díjra *Komjáthy Miklósnét* és *Gereben Ferencet* tartja méltónak az elnökség, a Népművelésért díjra pedig *Horváth Árpádnét* és *Vizi Lászlót*. Szorítunk értük! – Részletek a kitüntetési javaslatokból. *Komjáthy Miklósné*: Irányította a Magyar könyvészet 1945–1960. 1–5. kötete szerkesztési munkálatait és részt vett a Zeneművek 1945–1960., valamint a Térképek 1945–1960. c. bibliográfiák szerkesztésében. Ezután a két világháború közötti időszak retrospektív bibliográfiájának (Magyar Könyvészet 1921–1944.) szerkesztésével foglalkozott. Ő szerkesztette a Petrik 5. Pótlások kötetet is (Magyarország bibliográfiája 1712–1860). Életműve kiemelkedik a szakmában. – *Gereben Ferenc*: Több országos és helyi olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatot vezetett. Alapvető kutatásokat végzett a hazai felnőtt társadalom olvasási kultúrájával, könyv- és könyvtárhasználati szokásaival kapcsolatban. Ebben a témakörben publikált cikkei, könyvei, egyetemi és főiskolai tankönyvei, hazai és külföldi előadásai, valamint egyetemi és főiskolai oktatói működése nyomán neve és munkássága szakmai körökben közmegbecsülésnek örvend. – *Horváth Árpádné*: 1972 óta vezeti az isaszegi Községi Könyvtárat. Nevéhez fűződik az új könyvtár létrehozása, amely egy kis szobából került a község új művelődési központjába. Kezdeményezőkétségére jellemző, hogy Pest megyében elsőként szervezett családi könyvtárat. Része volt a korszerű állományelrendezési forma elterjesztésében. Tevékenységének köszönhetően a könyvtár a község társadalmi életének egyik fő központjává vált. Számos kisközösség talált otthonra a könyvtár termeiben. A Gödöllő környéki könyvtárosok munkaközössége vezetőjévé választotta őt. – *Vizi László*: A körmendi Járási, majd Városi Könyvtárnak 1952 óta igazgatója. Mindaz, ami több mint 41 év alatt Körmend és vonzáskörzete könyvtári ellátásában történt, összefonódott nevével. 1963-ban vezette be a szabadpolcos rendszert, az elsőként hozott létre helyismereti gyűjteményt, újraindította 1976-ban a Körmendi Füzetek c. sorozatot. Élenjárta a számítógép könyvtári alkalmazásában: statisztikát, helyismereti feltárást, közérdekű tájékoztatást valósított meg segítségével. A város közművelődésében aktívan vett részt különböző rendezvények, akciók, olvasótáborok szervezésével. A volt MSZMP székházban korszerű könyvtárat alakított ki.

Állást kínál – Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum felsőfokú végzettségű könyvtárost keres tárgyszavazásra, referálásra. Német és angol nyelvtudással rendelkezők előnyben részesülnek. Az állás azonnal elfoglalható. Önéletrajzzal postán vagy személyesen lehet jelentkezni Varga Katalinnál (1363 Bp., Pf.: 49 vagy 1055 Bp., Honvéd u. 19.)

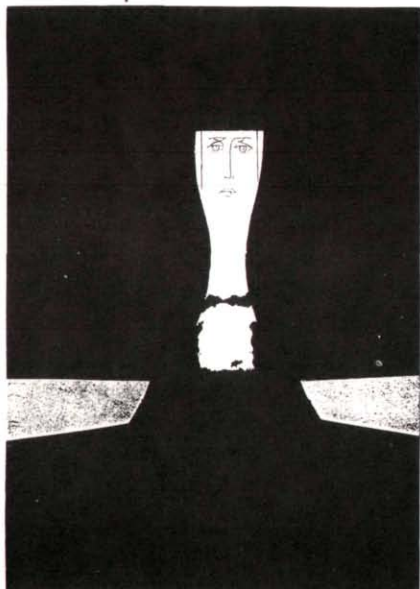

A KÉKSZALLÚ HERCEG VÁRA OPERA

MAGYAR POSTA 1 Ft

Kass János bélyegterveiből

MAGYAR POSTA 1 Ft

MAGYAR POSTA 1 Ft

